

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂMÎ BİLİMLER ANA BİLİM DALI
KELAM BİLİM DALI

**İMAM-I MÂTÜRÎDÎ'DE NÜBÜVVET
ANLAYIŞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Şerafeddin GÖLCÜK

HAZIRLAYAN

Abdurrahim TABAK

KONYA – 2006

İÇİNDEKİLER

Önsöz	İV
Kısaltmalar	V
Giriş	1

İmam Mâturîdî'nin Hayatı ve Eserleri

A. İmam Mâturîdî'nin Hayatı.....	1
1. İmam Mâturîdî'nin İsmi ve Doğduğu Yer	3
2. İmam Mâturîdî'nin Nesebi	4
3. İmam Mâturîdî'nin İlmi Şahsiyeti.....	5
4. İmam Mâturîdî'nin Yöntemi	8
B. İmam Mâturîdî'nin Eserleri.....	11
1. Kelam Alanındaki Eserleri	11
2. Fıkıh Alanındaki Eserleri	13
3. Tefsir Alanındaki Eserleri	13

I. BÖLÜM

MÂTURİDÎ ÖNCESİ BAZI ALİMLER'İN NÜBÜVVET ANLAYIŞI

A. Peygamberliğe İman.....	14
B. Nübüvvete Dair Bazı Kavramlar	18
1. Rasûl ve Nebînin Sözlük Anlamı	18
2. Rasûl ve Nebînin Terim Anlamı	18
3. Rasûl ve Nebî Arasındaki Fark	21
4. Kur'an'da Rasûl ve Nebî.....	22
C. Mâtûridî Öncesi Bazı Alimler'in Nübüvvet Anlayışları ..	24

1. Ebu Hanife'nin Nübüvvet Anlayışı	24
2. Ebu'l-Hasan el-Eş'ari'nin Nübüvvet Anlayışı	25
3. Mu'tezile'nin Nübüvvet Anlayışı.....	26
4. Şia'nın Nübüvvet Anlayışı	28
5. Brahmanlar'ın Nübüvvet Anlayışı.....	32
6. Ebü İsa el-Verrak'ın Nübüvvet Anlayışı.....	33
7. İbnü'r – Ravendi'nin Nübüvvet Anlayışı	35

II. BÖLÜM

MÂTURİDÎ'NİN NÜBÜVVET GÖRÜŞÜ

A. Mâturidî'ye Göre Peygamberliğe Olan İhtiyaç..... 38

I. Aklî Yönden Peygamber Gönderilmesini Zorunlu Kılan

Nedenler

- 1- Dünya ve Din ile İlgili Sorunlar..... 41
- 2- İnsanlarla İlgili Sorunlar..... 41
- 3- İnsanın Biyolojik Yapısı..... 42
- 4- İnsanlar Arasındaki Anlaşmazlıklar..... 42
- 5- Bilimin Çeşitliliği ve Sınırı

B. Mâturidî'ye Göre Peygamberlikle İlgili Özel Hükümler

1. Peygamberlerin İnsanlardan Gönderilmesi
2. Peygamberlerin Kendi Milletlerinin Dili ile Gönderilmesi.....
3. Peygamberlerin Birbirlerine Üstünlüğü.. ..
4. Peygamberlere İtaat Zorunluluğu
5. Peygamber Gönderilmedikçe İnsanların Cezalandırılmaması

6. Peygamberlerin Allah Tarafından Görevlendirilmesi.....	59
---	----

C. Hz. Peygamber'in Nübüvvetini İspat Eden Deliller

1. Hz. Peygamber'in Şahsı	60
2. Hz. Peygamber'in Önceki Kitaplarda Haber Verilişi.....	64
3. Hz. Peygamber'in Risaletinin Genelliği.....	69
4. Hz. Peygamber'in Tebliği.....	70
5. Hz. Peygamberin Mucizeleri	73
a) Mucize ve Mâhiyeti	73
b) Mucizenin Nübüvvetine Delil oluşu	73
c) Hz. Peygamberin Hissi Mucizeleri	76
d) Hz. Peygamberin Akli Mucizeleri	79
aa) Kur'an'ın Lafız Yönünden Mucize Oluşu.....	80
bb) Kur'an'ın Mana Yönünden Mucize Oluşu.....	84
6. Hz. Peygamber'in Şefaati	85
Sonuç.....	90
Bibliyografya.....	92

ÖNSÖZ

Ebû Mansur el-Mâturîdî, İslam akidesi ve Kelâmı üzerinde Ehl-i Sünnet'in aklî düşüncesini temsil eden, İslam âleminin Doğu bölgelerinde ve daha çok Orta Asya bölgelerinde hakim olan el-Mâturidiyye adıyla bilinen büyük bir mektebin kurucusudur.

Biz bu çalışmamızda İmam-ı Mâturîdî'nin nübüvvet görüşünü incelediğimiz için "İmam-ı Mâturîdî'de nübüvvet anlayışı" başlığını koymayı uygun gördük. Konumuz giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Girişte, İmam Mâturîdî'nin hayatı, ismi, nesebi,yöntemi, ilmi şahsiyeti ve eserleri üzerinde durduk.

Birinci bölümde, Mâturidî öncesi bazı alimlerin nübüvvet anlayışı, ana başlığı altında, Peygamberliğe iman, nübüvvet dair bazı kavramlar, rasül ve nebi'nin terim ve sözlük anlamları ve Mâturidî öncesi bazı alimlerin nübüvvet anlayışları, alt başlıkları halinde konumuzu inceledik

İkinci bölümde ise Mâturidî'nin nübüvvet görüşü ana başlığı altında Mâturidî'ye göre peygamberliğe olan ihtiyaç, Mâturidî'ye göre peygamberlikle ilgili özel hükümler ve Hz. Peygamberin nübüvvetini ispat eden deliller alt başlıkları altında konumuzu inceledik.

Bu çalışmada, bize rehberlik edip konunun belirlenişinden bu hale gelinceye kadar yardımlarını esirgemeyen başta danışman hocam Prof. Dr. Şerafeddin GÖLCÜK'e, Prof. Dr. Süleyman TOPRAK'a ve Yrd. Doç. Dr. Durmuş ÖZBEK'e teşekkürü bir borç bilirim.

Abdurrahim TABAK

Konya - 2006

KISALTMALAR

- a.g.e=Adı geçen eser.
a.g.m.....=Adı geçen madde
A.S.=Aleyhisselam
b.....=bin,ibn
bkz.....=Bakınız
C.C.=Celle Celâlüh.
c.....=Cilt
D.İ.A.=Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ktp.=Kütüphane
nşr.=Neşreden
haz.=Hazırlayan
İ.F.D.=İlahiyat Fakültesi Dergisi
r.a.....=Radıyallahu anh.
S.=Sayı
S.A.V.....=Sallallâhu Aleyhi ve Selem
s.=Sahife.
TDV.=Türkiye Diyanet Vakfı
trc.=Tercüme Eden,Çeviren
ts.....=Tarihsiz
v.....=Vefatı.
v.b.....=Ve Benzeri.

GİRİŞ

İmam Mâturîdî'nin Hayatı ve Eserleri

A. İmam Mâturîdî'nin Hayatı

Mâturîdî, İslam kültürü ve özellikle İslam akîdesi ve Kelam'ı üzerinde daha çok aklî düşüncüyü temsil eden ve Mâturîdîyye adını alan büyük bir teolojik mektebin kurucusudur.¹ Ehli Sünnet okulunun iki büyük liderinden biri olan bu büyük imamın tam adı Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, Özbekistan Cumhuriyeti'nin Semerkant şehrine nispetle Semerkandî, onun bir mahallesi olan Mâturîd'e nispetle de Mâturîdî diye anılır.²

Mâturîdî'nin hayatından bahseden eserler, onun doğum tarihini belirtmezler. Ancak hocalarından Muhammed b. Mukâtil er-Râzî'nin ölüm tarihi olan 248 / 862 tarihi dikkate alındığında, onun bu tarihten daha önce muhtemelen 238 / 853 yılında doğduğunu göstermektedir.³ Bu görüşe göre Mâturîdî, Mutezile öğretileriyle mücadele eden ve geleneksel akideyi destekleyen Abbasî halifesi el-Mütevekkil'in (232–247 / 847–861) devrinde doğmuş olmalıdır.⁴ Bu da gösteriyor ki Mâturîdî Eş'ari den önce dünyaya gelmiştir,

Mâturîdî'nin ilmi hayatı, seyahatleri ve hacca gidip gitmediği, resmi bir görev alıp almadığı gibi hususlar bilinmemektedir. Ancak zalim olduğu kesinlik derecesinde olan zamanın sultanına âdil diyen ve dolayısıyla zulmü adaletle vasıflandıran kişinin küfre girdiği yolunda kanaat belirtmesi ve Ebû Kasım el-

¹ Işık, Kemal, Mâturîdî'nin Kelam Sisteminde İman Allah ve Peygamberlik Anlayışı, Fütüvvet Yay., Ankara, 1980, Önsöz, s.5

² Gölcük, Şerafeddin - Toprak Süleyman, Kelam, Tekin Kitabevi, 4.baskı, Konya, 1998, s.53;
Gölcük, Şerafeddin, Kelam Tarihi, Kitap Dünyası, 4.baskı, Konya, 2000, s.111;
Topaloğlu, Bekir-Aruçi, Muhammed, Kitabü't-Tevhid, İSAM.Yay.,Ankara, 2005, s.XI;
Huleyf, Fethullah, Kitabü't-Tevhid, Elif Ofset,el-Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul, 1979, Mukaddime, s.1.

³ Aydın, Ömer, Türk Kelam Bilginleri, İstanbul, 2004, s.21; Topaloğlu-Aruçi, a.g.e.,s. XIV; Işık, a.g.e. Önsöz s.9.

⁴ Aydın, a.g.e., s.21.

Kâ'bi'yi zalim devlet adamlarıyla ilişki içinde olduğu için kınaması, devrin siyaset ve devlet adamlarıyla münasebetlerinin iyi olmadığını göstermektedir.⁵

Mâturîdî ailesinin fertleri hakkında babası ve dedesinin (Muhammed b. Mahmut) adından başka bir şey bilinmemektedir. Mâturîdî bir ayetin tefsirinde künyelerin anlamları üzerinde açıklama yaparken, Ebû Mansur künyesinin örfen, evladı olmayan kişiye Mansur adında oğlu olması temennisiyle verilebileceğini söyler.⁶ Şayet bu künyenin seçimi bir rastlantı değilse, kendisinin bir erkek evladı olmadığını bir işareti sayılır.⁷

Mâturîdî, Abbasilerin merkezî otoritelerinin oldukça zayıfladığı bir dönemde, siyasi bakımdan hilafete bağlı müstakil beyliklerden Samanoğulları'nın Mâverâünnehîr'e hakim oldukları devirde yaşamıştır.⁸

Mâturîdî'nin yetiştiği çevre, siyasi ve idari açıdan huzur ve sükûnet olmakla birlikte çeşitli düşüncelerin, bid'at içerikli görüşlerin, farklı din ve mezheplere bağlı kimselerin de bolca bulunduğu bir yerdi.⁹

Mâturîdî'nin, Ebu'l-Hasen el Eş'ari'den (v.324/935-936) kısa bir süre sonra vefat ettiği söylenir¹⁰ fakat (333 /944) yılında Semerkant'ta vefat ettiği konusunda ittifaka yakın bir kanaat vardır.¹¹ Mâturîdî Semerkant'ın ünlü Çakerdize mezarlığına defnedildi. Arkadaşı ve öğrencisi Hâkim es-Semerkandî mezar taşına şu anlamda bir ibare yazdırttı: “Burası bütün hayatını ilme adayan, gücünü, ilmin

⁵ Topaloğlu, Bekir, Kitabü't-Tevhid Tercümesi, İSAM.Yay.,Ankara, 2003, s. 452 ; Özen, Şükrü, Maturidi, D.İ.A., Ankara,2004, c.28, s.146.

⁶ Mâturîdî, Te'vilatü'l-Kur'an,s.905a

⁷ Topaloğlu-Aruçi, a.g.e.,s. XII.

⁸ Gölcük - Toprak , a.g.e.,s.54; Gölcük,a.g.e., s.111; Topaloğlu-Aruçi, a.g.e.,s. XV.

⁹ Ebu Zehra, Muhammed, Târîhü'l-Mezâhibi'l-İslâmiyye, trc: E. R. Fırlı-O. Eskicioğlu: İslam'da Siyasi ve İktisâdi Mezhepler Tarihi, Yağmur Yay. İstanbul, 1970, s. 236-247; Topaloğlu-Aruçi, a.g.e.,s. XVI.

¹⁰ Nesefî Ebu'l - Muin Meymun b. Muhammed, Tebsiratü'l-Edille (nşr. Claude Saleme), Dimeşk,1990-1993, c.1,s. 360,

¹¹ Aydın, a.g.e., s.22; Topaloğlu-Aruçi, a.g.e.,s. XIV.

yaygınlaşması ve öğretilmesi yolunda tüketen, din yolundaki eserleri övgüyle anılan ve ömrünün meyvelerini devşiren kişinin mezarıdır.”¹²

Mâtürîdî'nin mezarı Sovyetler Birliği döneminde iskâna açılmış ve türbenin bulunduğu yer bir evin bahçesinde kalmıştır. 1991 yılında Semerkant'ı ziyaret eden bir grup Türk bilim adamı sözü edilen yerde türbe bulunmadığını, kabrinin üzerine beton atılıp avlu olarak kullanıldığını ifade etmiştir. Mâtürîdî'nin şimdi Semerkant'ın Siyab merkez mezarının bulunduğu alana 2000 yılında tamamlanan yeni bir türbe ve etrafına da bir külliye inşa edilmiştir.¹³

1. İmam Mâtürîdi'nin İsmi ve Doğduğu Yer

Ehli Sünnet okulunun iki büyük liderinden biri olan bu büyük imamın tam adı daha öncede belirttiğimiz gibi Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, Özbekistan Cumhuriyeti'nin Semerkant şehrine nisbetle Semerkandî, onun bir mahallesi olan Mâtürîd'e nisbetle de Mâtürîdî diye anılır.¹⁴

Mâtürîdî'nin mensupları onu çeşitli lakaplarla anarlardı. “İmâmü'l-hüdâ” (hidayet önderi), “alemü'l-hüdâ” (hidayet meşalesi), “imâmü'l-mütekellimîn” (kelamcılarının lideri), “musahhihu akâidi'l-müslimin (Müslümanların akaidini yanlışlardan arındıran), “reisü ehli's-sünne” (ehl-i sünnetin reisi) gibi¹⁵ Mâtürîdî'ye nispet edilen bu nitelikler, onun, mensuplarının gönlündeki yerine işaret ettiği gibi Hz. Peygamber ve ashabının, İslam'ın temel konularına dair anlayışlarını savunup Müslümanlar arasında yerleşmesine olan katkısını da dile getirir. Çünkü kendi dönemindeki İslâm dünyasının doğu ülkelerinde Mâtürîdî;

¹² Özen, a.g.m., D.İ.A., c.28, s.147

¹³ Özen, a.g.m., D.İ.A., c.28, s.147

¹⁴ Huleyf, a.g.e., Mukaddime, s.1;

Gölcük,a.g.e., s.111;

Topaloğlu-Aruçi, a.g.e.,s. XI.

¹⁵ Topaloğlu-Aruçi, a.g.e.,s. XVII ; Aydın, a.g.e., s.21; Gölcük,a.g.e., s.111.

orta ülkelerinde de Ebü'l Hasan el-Eş'ari aşırı görüşlere karşı göğüs germiş iki büyük liderdir.¹⁶

İmam Mâtürîdî'nin bu özelliklerine rağmen, birçok tabakat, mezhepler tarihi ve kelâm kitaplarında kendisinden bahsedilmemektedir.¹⁷

2. İmam Mâtürîdî'nin Nesebi

Mâtürîdî den bahseden kaynaklara bakıldığında kendisinin, babasının ve dedesinin isminden başka bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak Sem'ani ile Zebîdî'nin naklettiği ve Kitabü't-Tevhîd'in yazma nüshasının kenarında kaydedildiği üzere, Mâtürîdî'nin soyu Ebû Eyyüb Halid b. Zeyd el-Ensari'ye dayanmaktadır.¹⁸ Aynı nisbeti Beyâzîzâde Ahmet Efendi de tekrarlamaktadır.¹⁹ Araştırmacının elinde Ensari nisbesinden başka bir doküman bulunmamakta ve bu nisbenin dayanağı bilinmemektedir. Mâtürîdî'ye Arap asıllı denmesinin tek dayanağı Kitabü't-Tevhid'in kenarında yer alan (vr.1) kim tarafından kaydedildiği bilinmeyen kayıttır.²⁰

Necmeddin en-Nesefî'ye göre Ebû Eyyüb el-Ensârî soyundan geldiği bilinen Semerkant Kadısı Ebü'l-Hasan Ali b. Hasan el-Mâtürîdî'nin (ö. 511 / 1117) babaannesi, Mâtürîdî'nin kızının kızıdır.²¹ Bu sebeple Mâtürîdî'nin kız tarafından torunu olan Kadı Ebu'l-Hasan'ın, baba tarafından nesep bağı karıştırılarak doğrudan Mâtürîdî'nin kendisine nisbet edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Fakat Eyyüb Ali ve Ali Abdülfettah el-Mağribî gibi son dönem araştırmacı Arap yazarları, Mâtürîdî'nin neslinden birinin Ebû Eyyüb el-Ensârî'nin torunlarından

¹⁶ Ebu Zehra, Târîhü'l-Mezâhibi'l-İslâmiyye, trc: Fırlı-İskicioğlu: a.g.e.,s. 236-247; Topaloğlu -Aruçi, a.g.e., s. XI .

¹⁷ Yeprem, M. Saim, İrade Hürriyeti ve İmam Mâtürîdî, İstanbul, 1989, s.252; Aydın, a.g.e., s.21.

¹⁸ ez-Zebîdî, Ebu'l-Feyz M.b.M. Murtaza, Şerhu'l-İhya-İthafü's-Sâdeti'l-Muttakîn bi Şerhi Esrarı İhyâi Ulumi'd-Din, Kahire, 1311 / 1893, c.II, s.5 (naklen: Topaloğlu-Aruçi, a.g.e. s.XII.)

¹⁹ Beyâzîzâde Ahmet Efendi, İşaretü'l-Meram min ibâratı'l-İman fi Şerhi (nşr. Yusuf Abdürrezzak), Kahire, 1368 / 1949, İstanbul,ts. s.23 (naklen: Topaloğlu-Aruçi, a.g.e., s.XII.)

²⁰ Özen, a.g.em., D.İ.A., c.28, s.146; Topaloğlu-Aruçi, a.g.e., s.XIII.

²¹ en-Nesefî, Necmü'd-Din Ömer b., el-Kand fi zikr-i ulemâ'i Semerkand, (nşr. Nazar Muhammed el-Fâryâbi) Riyad, 1412 / 1991 s.420, (naklen: D.İ.A. a.g.m. c.28, s.146).

biriyile evlenmesinden hareket ederek, Arap seçkinlerinin evlilik konusunda denklik aradıkları gerekçesine dayanmak suretiyle, Mâtürîdî'nin Arap olduğunu ileri sürerler.²²

Mâtürîdî'nin eserlerindeki birçok cümlenin kuruluşuna özellikle bazı fiillerin bağlaçlarına bakıldığında, Arapça gramere aykırılığı yanında Türkçe gramere uygunluğu görülmektedir. Gerek dil ve üslup özellikleri gerekse yaşadığı Semerkant ve çevresinin Türklerin çoğunlukta bulunduğu bir bölge olması göz önüne alındığında, Mâtürîdî'nin Türk asıllı olduğunu söylemek gerekir.²³

3. İmam Mâtürîdî'nin İlmi Şahsiyeti

İmam Mâtürîdî, İslâm felsefesi ve Kelâmına yeni bir istikamet veren, ona yeni bir ufuk açan büyük bir müçtehitir. Kader ve cebir görüşlerine sapanlara karşı İslâm akidesini savunmak için Ebû Hanîfe'nin ileri sürdüğü esasları sistemleştiren odur. Ebû Hanîfe'den sonra yıldızı parlayan Kaderiyye ve Mu'tezile'nin akılcı cereyanı ile taassubu artan Cebriyye ve Müşebbihe'nin nakilci cereyanı karşısında, akıl ve nakil çerçevesinde onları kaynaştırarak dînî esasları kurallaştıran ve prensip haline getiren de odur. Gerçi o devirde bilhassa Irak'ta akideler üzerindeki anlayışları telif ve ıslah konusunda Ebü'l-Hasen el-Eş'arî'nin (ö. 324/936) büyük rolü vardır. Ancak, Ebû Mansur el-Maturîdî, birleştirici ve uzlaştırıcı zekâsıyla, ifrat ve tefrite düşenleri anlaştırmakta Eş'arî'nin telifçiliğinden çok daha etkili olmuş, Mürcie, Mutezile, Havâric, Müşebbihe ve Cebriye gibi isimler altında dağılan fikir ve akîde fırtınalarını tefekkür ve istidlalinin kuvvetiyle dindirmiş ve çok geçmeden bunların adlarının tarihten silinmesine zemin hazırlamıştır. Bu vasıflarıyla Mâtürîdî, selef akidesini ilk defa ve en iyi şekilde savunan Ebû Hanîfe'nin yolunu düzenlemiş, zenginleştirmiş ve haklı olarak Ehl-i sünnetin

²² Özen, a.g.m., D.İ.A., c.28, s.146.

²³ Özen, a.g.m., D.İ.A., c.28, s.146.

önderi ve bilhassa bütün Hanefîlerin ve müslüman Türklerin akaid sisteminde imamı olmuştur.²⁴

Mâtürîdî'nin tefsir, kelam, fıkıh ve usulü, mezhepler tarihi alanlarında önemli mevkiine rağmen gerek mezhepler tarihine dair eserlerde, gerekse bibliyografik kaynaklarda ihmal edildiği belirtilmektedir. Sonraki dönemlere çok az eseri intikal eden Eş'ari'nin mezhebinin yayılmasına karşılık Mâtürîdî'ye'nin maruz kaldığı bu ihmalle çeşitli sebepler ileri sürülmektedir. Bunlar arasında; Mâtürîdî'nin hilafet merkezi Bağdat'tan uzak yaşamış olması, Arap tarihçileri tarafından kasıtlı olarak zikredilmemesi, siyasi iktidarla anlaşmazlık içinde bulunması sebebiyle Eş'arîler gibi devlet imkanlarından yararlanmamış olması, Eş'arîliğin Nizamiye medreselerinde okutularak İslâm dünyasının her tarafına gönderilecek kimseler yetiştirmesine karşılık Mâtürîdîliğin resmi eğitim kurumlarına girememesi, Eş'arîliğin Şafiiler ve Mâlikiler gibi farklı kitleler tarafından benimsenmesine rağmen Mâtürîdîliğin sadece Hanefilere münhasır kalması, Mâtürîdîliğin akla daha fazla önem vermek suretiyle muhafazakar ulemânın ve biyografi müelliflerinin ilgi alanı dışında kalması, Hanefî çevrelerinin Mâtürîdî'nin Ebû Hanife'nin otoritesini gölgelemesinden endişe etmeleri, eserin dil ve üslup açısından problemliliği, Zehebi ve Süyûti gibi bazı biyografi müelliflerinin Mâtürîdî'yi Türk olduğu için terk etmeleri,²⁵ İslâm âleminde–genellikle–Meşşâî felsefî sistemi hâkim olduğundan dolayı Eş'ari ekolünün daha çok tutulmuş ve daha geniş bir bölgeye yayılmış olması, Eş'arîliği Ehl-i Sünnet içinde tek doktrin kılma arzusu ve Mâtürîdî ekolüne has metodun semantik zorluğu²⁶ gibi sebepler sıralayabiliriz.

Bu ihmalin sebepleri arasında, Ebû Hanife, fıkıhta sarsılmaz bir otorite olduğu gibi, kendisi gibi fıkıhta otorite olan eş-Şafii, İmam Mâlik ve Ahmed b. Hambel'e oranla îtikâdî alanda en çok söz söyleyen, bid'at ehli ile en fazla

²⁴Ebu Mansur Mâtürîdî, Akaid Risalesi (Yusuf Ziya Yörükân tarafından Tevhid Kitabı ile birlikte “İslâm Akâidine Dair Eski Metinler” adı altında Türkçe'ye çevrilerek, Arapça metinleriyle beraber yayınlanmıştır.) M. E. Basımevi, İstanbul,1953, s.29

²⁵ Özen, a.g.m., D.İ.A., c.28, s.1467

²⁶ Yazıcıoğlu, M. Sait, Mâtürîdî ve Nesefî'ye Göre İnsan Hürriyeti Kavramı, Akid Yay. Ankara, 1988, 1992, s. 9-10; Aydın, a.g.e., s.23.

mücadele eden bir âlimdi. Bu yüzden Mâtürîdî bir müddet sıradan bir Hanefî âlimi olarak da tanınmıştır.²⁷

Maksatlı veya maksatsız olarak, Mâtürîdî'ye lâayık olduğu mevkiin altında bir değer verilmesine rağmen, onu takip edenler ve onun görüşlerini ve sistemini yayanlar olmuştur. Bu görevi öncelikle bizzat ders okuttuğu öğrencileri yapmış, daha sonra günümüze kadar da devam etmiştir. Geçtiğimiz birkaç yıl içinde sadece Türkiye'de Mâtürîdî üzerinde yapılan çalışmalar asırlar süren durgunluğu unutturacak boyutlardadır.²⁸

Mâtürîdî, bazı selefi ve kelâmı tâbirlerin terimleşmesine de önyak olmuştur. Sözelimi, bir şeyin genel karakterini belirtmek için kullandığı şey'iyet tabiri, kelâm ilmi sahasında da ilk defa onun tarafından kullanılmıştır. Bu tabiri daha sonra Ebü'l-Muin en-Nesefi (ö. 508) de kullanmıştır. Bu kelime, Farabî ekolündeki mahiyet ile aynı manava gelmektedir. Mâtürîdî, şey'iyet'i bir şeyin ispatı için kullanır. Zaten o bu sebepten ötürü Allah'a şey denebileceği görüşündedir. Ona göre bir nesneye şey denince onun varlığı da ispatlanmış olur. Mâtürîdî, bi'l-kuvve, bi'l-fiil, keyfiyyet ve heyula gibi felsefi terimleri de kullanır. Bu husus onun içinde yaşadığı kültür ortamının etkisini yansıtan bir özelliktir. Yer, zaman, mekân, boyut, nicelik ve nitelik gibi kavramları da taramakta ve kullanmakta olduğunu müşahede etmekteyiz²⁹.

Kaynaklarda Mâtürîdî'nin tasavvufî yönüyle ilgili bazı kayıtlara rastlanmaktadır. Hakkında tıpkı bir tasavvuf büyüğü gibi menkıbeler ve rüyalar aktarılmaktadır.³⁰ Hızır ile görüşüp onun duasını aldığı, kerametleri olduğu

²⁷ Atay, Hüseyin, Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi, Dergah Yay, İstanbul, 1983, s.39,167; Aydın, a.g.e., s.23.

²⁸ Yeprem, a.g.e. , s.252,259

²⁹ Yazıcıoğlu,a.g.e.,s.284-285; Mâturidi, K.Tevhit, s.41,86,104,132,238,242.

³⁰ Gölcük, Şerafeddin, Ehl-i Sünnet Akaidi (Ebu Yusr Muhammed Pezdevi,Usulu'd-Din'in Trc.), İstanbul, 1998, Önsöz, s.3; Özen, a.g.m., D.İ.A., c.28, s.148

belirtilmekte ve yaptığı duanın kabul edildiğine dair bir hâdise de nakledilmektedir.³¹

Mâtürîdî, Hanefi mezhebinin dördüncü, hatta üçüncü kuşak âlimlerindedir. Ebû Hanife'nin öğrencilerinden Muhammed eş-Şeybânî'nin(ö.189/805) öğrencisi Ebû Süleyman el-Cüzcânî'nin(ö.200/816) talebesi Ebû Bekir Ahmed b. Reça el-Cüzcânî gibi hocalardan ilim tahsil etmişse de öğrenimini, henüz yirmi yaşlarında iken hocası Ebû Bekir Ahmed el-Cüzcânî ile birlikte ulema reisliğine terfi eden ve Daru'l-Cüzcâniyye'de ders veren Ebû Nasr el-İyâzî'den tamamlamıştır.³²

Mâtürîdî'nin öğrencileri ise Ebu'l-Kasım İshak b. Muhammed b. İsmâil el-Hakim es-Semerkindî(ö.340/951), Ebu'l-Hasan Ali b. Sâid er-Rüstüğfenî(ö.345/956), Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. İbrahim el-Buhârî es-Semerkindî(ö.373/984), Ebu Muhammed Abdulkerim b. Musa el-Pezdevî(ö.390/1000) gibi birçok âlim yetiştirmiştir.³³

Mâtürîdî'nin öğrencilerinden sonra hatıra gelen önemli isim ve eseri Ebü'l-Muîn en-Nesefî (508/1115) ve onun Tebsiratü'l-edille'sidir. Bu eser Mâtürîdiyye ekolü için Kitâbü't-Tevhîd'den sonraki en önemli eserdir. Kitâbü't-Tevhidin kapalı kalan yönlerini anlamada bir çok fayda sağlamaktadır..³⁴

4. İmam Mâtürîdî'nin Yöntemi

Mâtürîdî'nin sistemi tenzih ve hikmet olmak üzere iki ana prensibe dayanır. Mutezile de tenzihe çok önem verdiğini söylemektedir. Fakat Mâtürîdî'ye göre Mutezile tenzihte aşırıya kaçmış, Allah'ın irade ve kudretini saf dışı etmeye

³¹ Özen, a.g.m., D.İ.A., c.28, s.148

³² Gölcük, Kelam Tarihi, s.11; Işık, a.g.e.,s.13-14; Aydın, a.g.e., s.21; Topaloğlu-Aruçi, a.g.e.,s. XVII ; Özen, a.g.m., D.İ.A., c.28, s.146.

³³ Topaloğlu, a.g.e., s.XVIII; Işık, a.g.e.,s. 16; Özen, a.g.m., D.İ.A., c.28, s.146

³⁴ Yazıcıoğlu,a.g.e.,s.298.

kadar vardırımıştır. Dolayısıyla Mu'tezile Allah'ı tenzih edeyim derken O'na ait olan vasıfları da ondan uzaklaştırmıştır.³⁵

Mâtürîdî metodunun bazı özelliklerini şöyle ve sıralamak mümkündür.³⁶

1. Akılla nakil arasında orta yol: Bu, Mâtürîdî metodunun temel özelliğidir. Zaten İslâm her konuda itidali emretmekte, Kur'an'da bize "vasat ümmet" olduğumuz hatırlatılmaktadır. Bazı müsteşrikler âyet ve hadise çok az yer verdiği için Mâtürîdî'de aklın nakle hakim olduğunu ileri sürmüşlerdir.³⁷ Bu görüşün isabetli olmadığı, çünkü nasları çok kullanmanın nakle önem vermek mânasına gelmeyeceği şeklinde cevap verilmiştir. Bu cevapta, aslında Mâtürîdî'nin âyet ve hadislere gerektiği kadar yer verdiği, onun akılcılığının âyet ve hadisleri çok kullanmasında değil, onları yorumlamasında aranması gerektiği de ilâve edilmiştir.³⁸

2. Olaylara küllî bakış: Mâtürîdî'nin düşüncesi kapsamlı, cüz'ileri küllilere bağlama ve fer'î meseleleri de asıllarına İrca etme şeklinde temayüz etmiştir. Aslında felsefî istidlal de budur, teferruatı ayırmaz, bilakis onları hakikatine irca eder. Bu metod onun fıkıh usûlüne verdiği önemi de gösterir. Gerek tefsirinde âyetleri yorumlarken gerekse kelâmı görüşlerini serdederken her âyeti Kur'an bütünlüğü içinde ele alır, her görüşünü İslâm'ın bütünlüğü içinde ifade eder.

3. Düşünceyi eylemle irtibatlandırma: Ameli, imandan saymamakla birlikte kuru fikirlerin çokluğu Mâtürîdî için önemli değildir. Önemli olan o fikirlerin fiillerimizle uyum içinde olması yani onları yönlendirmesidir.³⁹

³⁵ Can, Mustafa ,Mâturidî'de Nübüvvet Anlayışı, M.Ü. Sos.Bil. Enst., İstanbul, 1997, s.19(Doktora Tezi,Basılmamış)

³⁶ Bebek, Adil ,Maturidi'de Günah Problemi , İstanbul, 1989,s.20-30

³⁷ Yazıcıoğlu,a.g.e.,s.285

³⁸ Özcan, Hanifi, Maturidi'de Dini Çoğulculuk , M.Ü.İ.F.V. Yay. No:106, İstanbul, 1995,s.88-89 ; Can , a.g.e., s.19

³⁹ Can, a.g.e. ,s.19

4. Mânaya ve maksada önem verme: Düşünce ile eylemin birbiriyle irtibatı sonunda mânaya ve mazmuna verilen önem ortaya çıkar. Mâtürîdî şekilde kalmaz, mahiyete nüfuz eder. Kuru tariflere önem vermez, ona göre mânayı anlamak daha önemlidir. Bu sebeple o düşüncelerini açıklarken tefekküre ve istidlale, çokça başvurur. Kuru kuruya taraftar olmaya da İtiraz etmeye de karşıdır. Tartıştığı kişiye bile bunu tavsiye eder.⁴⁰

5. Tenkitçi yapı: Tenkit, kritik, Mâtürîdî'nin metodunda çok önemli bir yer işgal eder. Hasımın görüşlerini tenkitten önce onları ortaya koyar, tahlil eder ve onlardaki yanlışların sebebini araştırır. Hatta onu kendi delili ile ilzam etme yoluna gider. Meselâ, mucizeleri sihir vb. şeylerle mukayese eden rakibini aynı yolla cevaplandırır.⁴¹ Mucizenin haber değerine itirazı cevaplandırırken, rakibine, duyduğu herhangi bir habere inanıp inanmayacağını sorar ve inkâr edenin inkârının da bir haber olduğunu söyler.⁴²

6. Gerçekçilik: Mâtürîdî, izahlarını somut neticelere bağlar, vakıa onun hareket noktasıdır. Örnek vermek gerekirse peygamberlere, mesaj getirdikleri toplumlardan toptan bir karşı çıkışın olmamış olması ona göre nübüvvetin olağanlığının bir ispatıdır. Yani insanlardan bir kısmı akıl nimetini kullanarak Allah'ın varlığı, yüceliği ve birliği fikrine ulaşmış olmalı ki, bir yüce varlık tarafından elçilik ile görevlendirildiklerini söyleyen peygamberleri yadırgamayıp onları kabul etmişlerdir. Böyle insanların varlığı nübüvvetin imkânını ortaya koymaktadır.⁴³ Ayrıca dış dünya da vahyin doğruluğuna delâlet eder.⁴⁴

7. Delille konuşma: Bu metot Kur'an'ın da insanlardan istediği hareket tarzıdır.⁴⁵ Mâtürîdî'ye göre bir kimse bir iddiada bulunurken de, onu reddederken

⁴⁰ Can, a.g.e. ,s.20

⁴¹ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 292; Topaloğlu, Kitabü't Tevhid Tercümesi, s. 237

⁴² Can, a.g.e. ,s.20-21

⁴³ Can, a.g.e. ,s.20

⁴⁴ Özcan, Hanifi, Mâtürîdî'de Bilgi Problemi ,M.Ü.İ.F.V.Yay.No:64, İstanbul ,1993 s. 51-52 ;Özcan, Mâtürîdî'de Dini Çoğulculuk,s.87-88

⁴⁵ Enfal ,8/42

de bilinçle ve delille hareket etmelidir. İnsanların "vardır ya da yoktur" veya "evet ya da hayır" demenin dışında söyleyecek sözleri olmalıdır. Muhataplarını rencide edici sözler sarf ederek insanların büyük çoğunluğunca kabul görmüş gerçeklere karşı çıkmak, eşyayı ve hadiseleri inkâr ve ispat yollarını ortadan kaldırmaktır. Bu tutum kişiyi şüpheciler sınıfına sokar ve iddia sahibinin inandırıcılığını yok eder.⁴⁶

B. İmam Mâturîdi'nin Eserleri

1. Kelam Alanındaki Eserleri

a) Kitabu't-Tevhîd: Eserin bilinen tek nüshası Cambridge Üniversitesi'ndedir. (Ktp., nr. Ada, 3651) Fethullah Huleyf tarafından uzun bir mukaddime ile neşredilmiş aynı baskı İstanbul (1979), Beyrut (1982) ve İskenderiye'de ofset yoluyla tekrarlanmıştır. Prof. Dr. Bekir Topaloğlu ve Dr. Muhammed Aruçî tarafından 2003 yılında tekrar neşredilmiştir.

Kitabu't-Tevhîd, kelâmî görüşleri açısından Mâturîdi'nin en önemli eserlerinden biri olmakla birlikte aynı zamanda, Mâturîdiyye akîdesinin temel kaynağı hem de Mu'tezile başta olmak üzere, çeşitli İslami fırkalar, bazı dinler, inançlar ve felsefî görüşler açısından en eski kaynaklardan biridir.⁴⁷ Diğer eserlerinin isimleri ise şunlardır:

b) Kitabu'l-Makalat

c) Kitabu'r-Reddu ala'l-Karamita

d) Beyanu Vehmi'l-Mutezile

E) Reddu Usuli'l-Hamse li Ebî Muhammed el-Bahîlî

⁴⁶ Can, a.g.e. ,s.21

⁴⁷ Topaloğlu, a.g.e., s.XXV.

f) **Reddu Evail Edilleti'l-Ka'bi**

g) **Reddü Kitabeti'l-İmameți li Ba'dı'r-Revafid**

2. Fıkıh Alanındaki Eserleri

a) **Me'âhizu's Şerâ'i fî Usuli'l-Fıkıh:**Bu eserin herhangi bir nüshasına raslanılmamıştır⁴⁸.

b) **Kitabü'l Cedel fî Usuli'l-Fıkıh:** Bu eser, usul-ü fıkıh hakkındadır ve bize kadar ulaşmamıştır.⁴⁹

3. Tefsir Alanındaki Eserleri

a) **Te'vilatü'l Kur'an:** Te'vilatü Ehli's-Sünne ve Te'vilatü'l Mâturîdiyye adıyla da bilinen eser, tefsir açısından çok önemli bir çalışma olmasının yanında kelam, fıkıh ve fıkıh usulü alanlarında da zengin bilgi ve önemli görüşler içermektedir. Ayrıca İslami fırkalar ve İslam dışı akımlarla dinlere ait inanç ve görüşlerin tenkidi bakımından ihmal edilmeyecek bir kaynaktır. Eser Mâturîdî'nin öğrencilerine yaptığı takrirlerden oluşur ve kütüphanelerde kırk civarında nüshasının bulunduğu bilinmektedir.⁵⁰Bu kırk nüshanın otuz biri Türkiye de altısı diğer İslam ülkelerinde, üçü de başka ülkelerde bulunmaktadır.Türkiye'dekilerin yirmi sekizi İstanbul'da, diğerleri Konya , Kayseri ve Ödemiş'teki kütüphanelerde⁵¹

Te'vilatü'l-Kur'an'ın, Muhammed Eroğlu (İstanbul 1971), İbrahim Avadayn -Seyyid Avadayn (Kahire, 1971), Muhammed Müstefizirrahman (Bağdat 1983) ve Bekir Topaloğlu-Ahmed Vanlıoğlu (İstanbul 2003), tarafından kısmi neşirleri

⁴⁸ Topaloğlu, a.g.e., s.XVIII.

⁴⁹ Gölcük, a.g.e., s.111.

⁵⁰ Özen, a.g.m., D.İ.A., c.28, s.149

⁵¹ Topaloğlu-Aruçi, a.g.e.,s. XXIV; Topaloğlu, Bekir, Te'vilat'ül-Kur'an'dan Tercümele, Ebu Hanife ve İmam Maturidi Araştırma Vakfı, İstanbul, 2003, s. Önsöz,XIV

yapılmış, üzerinde kitap, makale ve tebliğ tarzında çalışmalar gerçekleştirilmiştir..⁵²

⁵² Özen, a.g.m., D.İ.A., c.28, s.149.

I. BÖLÜM

MÂTÛRİDÎ ÖNCESİ BAZI ALİMLER'İN NÜBÜVVET ANLAYIŞI

A. Peygamberliğe İman

“Duyular, haberler ve akıl, insan bilgisinin kaynağıdır. Bilgi elde ederken bu kaynakların hiçbirinden vazgeçemeyiz. Çünkü her bir kaynağın verdiği bilgiyi diğeri sağlamaz. Meselâ fizik dünyası ile ilgili bilgilerimizin kaynağı duyular, geçmişle ilgili olanları ise haberlerdir.⁵³ Duyulara konu olmayan gayp âlemi konusunda da bir fikre ulaşabilmek için ya istidlale ya da o âlem hakkında bilgi sahibi olduğuna inandığımız birisinin haberine ihtiyaç vardır. İşte bu noktada nübüvvet müessesesinin önemi ve peygamberlerin rolü devreye girmektedir, insan akıl ve irade sahibi bir varlık olmakla birlikte, aklını ve iradesini nasıl "yerince" kullanacağını ona haber verecek, fiillerinin neticesinin neye mal olacağını kendisine bildirecek birilerine muhtaçtır. İşte onlar peygamberlerdir.”⁵⁴

“İslâm âlimleri altı noktada hulâsa edilen iman esaslarını, üçe indirgemişler ve buna da Uknumü Selâse demişlerdir. Bu üç esasın da Allah'a, peygamberlere ve ahirete iman olduğuna ifade edilmiştir.⁵⁵ Üç esasın başında Allah'a iman olmakla birlikte, peygamberlerin insan olmaları hasebiyle fizikötesi hakkında bilgi sahibi olmak isteyen veya bu alanda şüpheye düşenler için, nübüvvetin önceliği ve ayrı bir ehemmiyeti ortaya çıkmaktadır. Zira peygamberler insan türündendir. İnsanların, kendileri gibi birisinde, onların gücünü aşan, hem de onlara meydan okuyan vasıflar ve davranışlar görmeleri, bu inancı kolaylaştırmaktadır. Yani bir bakıma, peygambere inanan ilk bakışta müşahhas bir şeye inanmakta, bu inanç onda hakka'l-yakîn" derecesine ulaşabilmektedir, Bu kesin kanaat da, o insanın diğer inanç esaslarına kolayca ulaşmasını temin edebilmektedir. Ayrıca

⁵³ Özcan, Hanifi, Maturidi'de Bilgi Problemi, M.Ü.İ.F.V. Yay.No:106, İstanbul, 1995, s.57

⁵⁴ Can, a.g.e., s. 36

⁵⁵ Topaloğlu, Bekir, Kelam İlmi Giriş, İstanbul, 1981, s. 47

tüm inanılacak şeyleri ihtiva eden kitapları peygamberler getirmekte, bu da nübüvvete imana yine ayrı bir önem kazandırmaktadır.”⁵⁶

“İslâm'ın temel inanç esaslarından olan Nübüvvete imanın, Kur'an'da ve sünnette birçok delili vardır. Bazı âyet-i kerîmelerde şöyle buyrulmaktadır: "De ki, biz Allah'a, bize indirilene ve ayrıca İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve Yakuboğullarına indirilenlere, Musa, İsâ ve (diğer) peygamberlere indirilenlere iman ettik"⁵⁷ "Allah'ın Resulü rabbinden kendisine indirilene inandı, müminler de. Hepsi Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inandı. "O'nun elçilerinden hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz' (dediler.)”⁵⁸

Görüldüğü gibi iman esaslarına delil teşkil eden naslarda Allah'a imanla peygamberlere iman birlikte zikredilmiştir. Yani nübüvvete iman mümin olmanın olmazsa olmaz şartlarındandır.⁵⁹

“Allah'ı gereği gibi tanıyan, O'na inanan, O'nun ilim, hikmet, rahmet gibi sıfatlarını bilen birisi Allah'ın peygamberler ve kitaplar göndermesini pekâlâ kabul eder. Zira O, insanları boşu boşuna yaratmamıştır.”⁶⁰ Allah'ın insanlar içinden birilerini seçip de görevlendirmesinde bir takım amaçların olması gayet tabiidir. Bu cümleye bağlı olarak, ileriki konularda da göreceğimiz üzere, peygamberlerin tebliğ,⁶¹ müjdeleme ve uyarma,⁶² insanları ıslah ve tezkiye,⁶³ sapık fikirleri ve bozuk itikatları düzeltme,⁶⁴ muhalif fikirlere karşı delil ortaya koyma,⁶⁵ ümmetin işlerini yönetme vs. gibi görevleri, yarı gönderilme amaçları vardır. Ayrıca

⁵⁶ Can,a.g.e.,s. 37

⁵⁷ A-li İmran, 3/84

⁵⁸ Bakara ,2/285

⁵⁹ Can,a.g.e.,s. 37

⁶⁰ Kıyame,75/36

⁶¹ Maide, 5/92 ;Nal, 16/35

⁶² Bakara, 2/19;Sebe, 34/28 .

⁶³ Bakara, 2/257 ; Cum'a , 62/2.

⁶⁴ Bakara, 2/129, 151

⁶⁵ Nisa, 4/165

insanların, zaten kendilerine bir uyarıcı peygamber gelmemiş olsa Allah'tan bunu isteyeceklerini Kur'an bize haber veriyor: "Eğer biz bundan önce onları helak etseydik muhakkak şöyle diyeceklerdi: Ya Rabbi, bize bir elçi gönderseydin de şu aşağılığa ve rüsvalığa düşmeden önce âyetlerine uysaydık!"⁶⁶

“Peygamberleri inkâr edenlerin Allah'a imanları onlara fayda vermeyecektir. Hatta öyleleri Kur'an'da kâfir olarak nitelendirilmiştir: "Şüphesiz ki Allah'ı ve peygamberini inkâr edenler, Allah ile peygamberlerinin arasını ayırmak isteyenler, kimine inanırız kimini inkâr ederiz diyenler ve bu ikisinin arasında bir yol tutmak isteyenler, işte onlar gerçek kâfirlerdir. Biz de kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır."⁶⁷ Bu âyette Allah'ı ve peygamberleri inkâr edenler yanında, Allah ile peygamberleri aynı tutanlar yani Allah'a inandığını iddia edip peygamberlik müessesesini ve peygamberleri inkâr edenler ve ayrıca peygamberlerin bir kısmına inanıp bir kısmını tanımak istemeyenler de kâfir olarak anılmıştır.”⁶⁸

Muhammed Hamdi Yazır'a göre de bu ayet, iman ile küfür arasında bir yol bulunmadığını, peygamberlerden bir kısmını kabul etmemenin onların hepsini tanımamak olduğunu, onları tanımamanın da Allah'ı inkâr etme anlamına geldiğini göstermektedir. Yani aslında Allah'ı ve Resûlü'nü inkâr edip de bunu açıkça belirtmeyip Allah'a iman ile Resulü'ne imanın arasını ayıranlar, bunu da açıkça söyleyip peygamberlerin bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr edenler kâfir olmuşlardır. Örnek vermek gerekirse, Musa'ya, Uzeyr'e vs. inanıp da İsa'yı ve Muhammedi reddeden Yahudiler ve Musa'yı ve İsa'yı kabul' edip de Hz.Muhammed'in nübüvvetini kabul etmeyen Hıristiyanlar kâfir olmuşlardır.⁶⁹

Kurtubî, bu âyetlerin tefsirinde şunları söylüyor: Allah kendisi ile elçileri arasında ayırım yapmayı küfür olarak nitelemiştir. Çünkü O, kendisine kulluk etmeyi peygamberinin dili ile hükme bağlamıştır. Peygamberleri inkâr

⁶⁶ Taha, 20/134.

⁶⁷ Nisa , 4/150,151

⁶⁸ Can, a.g.e.,s. 38

⁶⁹ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, Azim Dağıtım, İstanbul,1992, c.3, s. 113

edince getirdikleri şeriatleri de kabul etmeyip reddettiler; böylece yükümlü oldukları kulluktan kaçındılar... Bu sebeple de Allah'ı inkâr etmiş gibi oldular.⁷⁰

Seyyid Kutub ise özetle şu görüşlere yer vermektedir: İman asıl olarak birdir, bölünme kabul etmez. Tevhid, müminleri Allah elçilerinin önderlik ettiği iman kervanına bağlayan sağlam ve doğru bir tasavvurdur. Onları küfür ve şeytan safından kurtarıp peygamberlerin karargâhına ulaştıran nurlu bir güzergâhtır. Allah'ın varlığına ve birliğine iman, O'nun beşerî hayatı yönetmek gayesiyle insanlara göndermiş olduğu dinlerin de bir olduğuna inanmayı gerektirir. Bu ise daima ilahî vahiy ve irade ile şeriatleri insanlığa getiren peygamberlerin birliğini ve onların hepsine de aynı nazarla bakmayı gerektirir. Bu zincirleme birliği parçalamak asla caiz değildir. Peygamberlerin bir kısmına iman edip diğerlerini inkâr etmenin çıkar yol olduğunu söyleyenlere Allah Teâlâ çok ağır bir azap hazırlamıştır: İşte onlar gerçekten kâfir olanlardır.⁷¹

“Erkek kadın her mü'min Allah'ın insanlar içinden bazı seçkin kimseleri peygamber olarak görevlendirdiğine, bu peygamberlerin aldıkları ilahî mesaja uygun olarak iyi ameller için mükâfat vaadettiklerine ve kötü ameller karşılığında da cezaya maruz kalacağını bildirdiklerine, Allah'ın şanına yakışmayan şeylerden O'nun tenzih edilmesi gerektiğine ve ilâhî kudretin kulları her yönden kuşattığına dair ilâhî hükümleri insanlara ulaştırdığına inanmak zorundadır. Aynı şekilde her mü'min peygamberlerin doğru sözlü olduklarına ve tebliğ ettikleri her şeyi Allah'tan getirdiklerine inanmak durumundadır. Hayat tarzlarını onlara tabi kılmak emirlerine uymak, yasaklarından kaçınmak mecburiyetindedir.”⁷²

⁷⁰ Kurtubi, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmmed ,El-Camiu'li Ahkami'l-Kur'an, Trc.M.Beşir Eryarsoy, Buruç Yay. İstanbul.1998,c.5 s.543

⁷¹ Kutup, Seyyit b. İbrahim, Fi zilali'l – Kur'an (Kur'an'ın Gölgesinde), Trc.M.Emin Saraç,İ.Hakkı Şengüler,Bekir Karlığa, Hikmet Yay. İstanbul, ts, c. 4, s. 25-29

⁷² Can, a.g.e., s. 40

B. Nübüvvet Dair Bazı Genel Kavramlar

1. Rasül ve Nebînin Sözlük Anlamı

Türkçe’de Arapça Rasül ve nebî karşılığı, Farsça kökenli haber getiren anlamında “Peygamber” kelimesi kullanılır. Rasül ve nebî kelimelerinin sözlük anlamı birbirine yakın olmakla birlikte peygamberin terim olarak tanımında önem arz eder.⁷³

Rasül, el-Mîrsel gönderilmiş anlamındadır. “Elçi” demektir. Risalet, söz ve mesaj taşıyan anlamındadır. Rasül mesaj taşıyan kişidir. Risalet, elçilik, sefaret manası taşır. er-Rasül mübalağa sıygasıdır. Rasül, kendisini gönderenin devamlı haberini bekleyen ve alan kimsedir. Rasül de gönderen, el-Mursil kendisine gönderilen kimsedir. Risalet ve tebliğ, rasül kelimesinden doğan mefhumlardır. Resul de elçilik ve tebliğ asli unsurlardır. Rasül, gönderildiği kimselere tebliğ etmek üzere elçilik görevi alan kimsedir.⁷⁴

Nebi, haber anlamına en-Nebe veya yükseklik anlamına gelen en-Nebvetü veya en-Nebâvetü aslından türetilmiştir. Nebîde yol anlamı da vardır. Bu takdirde Allah ile insan arasında vasıta anlamı taşır. nebîde hem haber hem de yükseklik ve rütbe manaları vardır.⁷⁵

2. Rasül ve Nebînin Terim Anlamı

Resul’ün manalarını şöyle sıralayabiliriz:

- a) Rasül: Elçi, haberci, Allah’ın habercisi, gönderilen elçi, gönderilen kimse demektir.⁷⁶

⁷³ Gölcük - Toprak , a.g.e., s302

⁷⁴ Özbek, Durmuş, Teftazânî, ve Nübüvvet Görüşü, Sebat Ofset, Konya, 2002, s. 97; İbni Manzur, Ebu’l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem, Lisanü’l Arab, I. Baskı, Mısır, 1300 / 1882, (I-XXC), c.XIII, s.301–303, Rasul Mad; Gölcük - Toprak , a.g.e., s.302 ; Can, a.g.e. ,s.20

⁷⁵ İbni Manzur, a.g.e., c.I, s.156–158, Nebe Mad; Gölcük - Toprak , a.g.e.,s.54; Özbek, a.g.e., s.120; Can, a.g.e. ,s.20

⁷⁶ Özbek, a.g.e., s.98

- b) Rasül, risalet ve tebliğ sahibi, elçilik ve tebliğ vazifesini yerine getiren kimse demektir.⁷⁷
- c) Resul, kendisini gönderenin haberlerini vermede doğru olan kimse, Allah'tan alıp insanlara verdiği haberlerinde doğru olan kimse demektir.⁷⁸
- d) Rasül, nebi, peygamber demektir.⁷⁹
- e) Rasül, Allah'ın kendisine vahyettiklerini tebliğe memur ederek gönderdiği kimsedir.⁸⁰

Nebi'nin manalarını da şöyle sıralaya biliriz.

- a) Nebi, “Nebi” kelimesinden gelmiş olup, Cem'i “Enbiyadır. Haber verici, bize bildirilen fevkalade bir haber, değerli bir tebliğ demektir.⁸¹
- b) Nebi, doğruluğunda hiç şüphe olmayan bir haber demektir.⁸²
- c) Nebi, “Nübüvvet” kelimesinden gelmiş olup aynı manada olmak üzere “Yükseltilmiş” demektir.⁸³
- d) Nebi, Allah ile akıl sahibi yaratıklar arasında bir elçi veya bize yüce Allah'a ait bir şeyler bildiren demektir.⁸⁴
- e) Nebî, gerek tebliğe memur olsun, gerek tebliğe memur olmasın Allah'ın seçtiği ve kendisine vahyettiği kimsedir. Bu tariften şu

⁷⁷ Özbek, a.g.e., s.98

⁷⁸ Özbek, a.g.e., s.98

⁷⁹ Özbek, a.g.e., s.98

⁸⁰ Gölcük - Toprak, a.g.e., s303

⁸¹ Özbek, a.g.e., s.97

⁸² Özbek, a.g.e., s.97

⁸³ Özbek, a.g.e., s.97

⁸⁴ Özbek, a.g.e., s.97

anlaşıyor: Allah'ın bazı nebilerine vahyettiği hususları tebliğ görevi verilmemiştir.⁸⁵

Bir kısım bilginler Nebi ile Resul'ü eş anlamlı kabul edip her ikisini birden şöyle tarif etmişlerdir.Allah'ın kendisine vahyettiği ve tebliğe memur kıldığı kişi nebi dir, rasül dür.⁸⁶

Nebi ile Rasul arasında fark görenler şu tarifleri vermişlerdir.⁸⁷

Resul:Allah'ın kendisine vahyederek tebliğe memur kıldığı,kendisine yeni bir kitap ve şariat verdiği kimsedir.Başka bir açıdan Rasul vahiy ile tebliğe memur olmuş yeni bir şariat veya unutulmuş bir şariat getiren veyahut geçmiş şeriattan insanların unuttukları kısımları ihya ederek tebliğ eden peygamberdir.Hz. Musa'dan sonra İsrailoğullarına gönderilen rasüller bu durumdadır.

Nebi:Allah'ın vahyettiğinden insanları haberdar eden kimse olup kendisine ait müstakil bir şeriati olmayıp,önceki şariatle amel eden ve insanlara bunu izah edendir.Nebiye ayrıca bazı belirli konularda özel haberlerde vahyedilir.İsrailoğullarına gönderilen nebiler bu türdendir.

Mâtûridi'ye Göre Resul ve Nebi:⁸⁸

Resul:Cebrail vasıtası ile Allah'ın vahyine nail olan kimsedir.

⁸⁵ Gölcük - Toprak , a.g.e.,s.302

⁸⁶ Gölcük - Toprak , a.g.e.,s.303

⁸⁷ Gölcük - Toprak , a.g.e.,s.303

⁸⁸ Yörükân,a.g.e.,29

Nebi:Ya başka bir melek vasıtasıyla vahye nail olur veya uykuda sadık rüya halinde kendisine gösterilir veya kendisine ilham edilir.

3. Resul ve Nebi Arasındaki Fark

Nebi ile rasül, dolayısıyla nübüvvet ile risalet arasında bazı farklar olduğunu ileri süren alimler olduğu gibi hiçbir fark bulunmadığını söyleyenler de vardır.⁸⁹

Aralarında fark olduğunu ileri sürenlerin görüşleri özetle şu şekildedir: Bu ayrım her şeyden önce Kur'an'da mevcuttur.⁹⁰ Nebî, bir melek aracılığı ile Allah'tan kendisine vahiy gelen, olağanüstü hadiselerle desteklenen kişidir. Resul, nebî özelliği taşımakla birlikte müstakil bir şeriatla gelir, nebî ise genel tevhid prensipleriyle gelir. Resul, nebîden farklı olarak tebliğle memurdur.Nebilerin sayısı çok fazladır. Resullerin sayısı 313'tür.⁹¹

Resul hem meleklerden⁹² hem de insanlardan gönderilmiştir. Kadınlardan nebî olabileceğini iddia edenler var ise de⁹³ resullerin sadece erkeklerden olduğuna dair genel kanaat vardır.

Yine risâlet mahiyeti itibarı ile nübüvveti de içinde barındırır ve daha umumîdir, fakat hitap ettiği kişiler açısından daha hususîdir.⁹⁴

Mâtürîdî'nin ifadelerinden onun, nübüvveti risâletten daha genel bir mânada anladığı ortaya çıkar. Meselâ,.. "Peygamberlerinin nübüvvetinin," özellikle de Hz. Muhammed'in risâletinin ispatı..."⁹⁵ şeklindeki ifadesi bu anlayışına örnek olarak gösterilebilir. Yine Mâtürîdî'ye göre nebî, insanların talep etmesi durumunda

⁸⁹ Bağdadi, Abdulkahir, Usuli'd-Din, Matbaatü'd-devle, İstanbul, 1928, s.153

⁹⁰ Hac, 22/52

⁹¹ Bağdadi, a.g.e., s.157 (Müsnet ,5.265-266)

⁹² Hac, 22/75;Fatır, 35/1.

⁹³ Gölcük - Toprak , a.g.e., s307; İrfan Abdülhamit, Ebü'l Hasen Eş'ari, D.İ.A. İstanbul,1995,c.11, s.446.

⁹⁴ Yavuz Salih Sabri, İslam Düşüncesinde Nübüvvet ,İnsan Yay. İstanbul, 1995, s.18

⁹⁵Topaloğlu-Aruç , Kitâbu't-Tevhîd, s.314

onlara haber veren bir kişi iken resul, istensin istenmesin tebliğ ile görevli ve her halükârda onunla memur kimsedir.⁹⁶

Nebî ile resul arasında fark olmadığını söyleyenlerin görüşleri de kısaca şöyledir: Nebîye de vahiy gelmiştir ve şeriat gönderilmiştir. Kadı Abdülcebbar, insanları ıslah konusunda nebî ile resul arasında bir fark olmadığını söylüyor.⁹⁷ Adududdin el-İcî de bu görüşe katılarak şöyle diyor: Nebî de resul de Allah katında yüce ve seçkin sıfatlarla muttasıftır. Nebî ve resul olmada şahsî gayret ve riyazetle kazanılan özellikler ve özel kabiliyet şartı yoktur. Allah onları seçmiş ve peygamberlik nimetine mazhar kılmıştır.⁹⁸

Nebî'nin tebliğ görevinin olmaması düşünülemez, zira bu, Allah'ın vahyini gizlemek olur. Nebî ve resûl bazı âyetlerde aynı manada kullanılmıştır. Meselâ Hz. İsmail hakkında, "O bir resul ve nebî idi" buyurulmaktadır.⁹⁹

Rasûl ve nebî kelimeleri, "beşîr" ve "nezir"den ayrı olarak, birer sıfat olmalarının yanında peygamberlere isim ve alem olmuşlardır. Allah Teâlâ onlara, "ey nebi ve "ey resul" diye hitap etmiş fakat bu hitap "beşîr" ve "nezîr" sıfatlarına vâki olmamıştır. Aynı şekilde "resul dedi ki", "nebî dedi ki" ifadesi yer almış fakat "beşîr" veya "nezîr" için aynı şey söz konusu olmamıştır.¹⁰⁰

4. Kur'an'da Rasûl ve Nebi

Kur'an'ın bir kısım ayetlerinde rasûl ile nebinin arasında fark olduğuna işaret edilir.¹⁰¹

⁹⁶ Can, a.g.e. ,s.34 (Te'vilâtu'l-Kur'an, s.269b.)

⁹⁷ Can, a.g.e. ,s.35.

⁹⁸ Can,a.g.e.,s. 35

⁹⁹ Meryem,19/54

¹⁰⁰ Can,a.g.e.,s. 35; Bakara,2/247; Maide, 5/41; Enfal, 8/64; Tevbe,9/73.

¹⁰¹ Gölcük - Toprak , a.g.e., s.303

a) Risaletle vasıflanmak nübüvvetle vasıflanmaktan başkadır. "... O, tarafımızdan gönderilmiş bir peygamberdi."¹⁰² Ayetinde, bu iki vasfın aynı olmadığına açık bir delalet vardır.

b) "Senden önce gönderdiğimiz hiçbir elçi ve peygamber yoktur ki..."¹⁰³ ayetinde nebi kelimesi rasul kelimesine atfolunmuştur. O halde bu iki terim arasında fark vardır. Ayrıca Hz Peygamber (S) "Risalet ve Nübüvvet kesildi. Benden sonra ne bir nebi, ne de bir rasül vardır."¹⁰⁴ buyurmuştur.

Başka bir açıdan zahir manalara bakılınca Rasül ile Nebi arasında fark olmadığına işaret eden nass da vardır.¹⁰⁵

a) İrsal, göndermek vasfı, nebi için de isbat edilir. "Biz senden evvel hiçbir rasul ve nebi göndermedik."¹⁰⁶

b) Rasüllerden bir kısmının Hz. Peygambere bildirilip, bir kısmında bildirilmediğinden bahseden ayette nebi ile rasül arasında fark olmadığı görülür."Peygamberlerden sonra ,insanların Allah'a karşı bir delilleri olmaması için gönderilen müjdecî ve uyarıcı peygamberlerden bir kısmını daha önce anlatmış, bir kısmını da anlatmamıştık".¹⁰⁷

c) Allah'ın peygamberleri, birbirine üstün kıldığı ayette "er-Rasül" kelimesi kullanılmıştır. "İşte bu rasüllerden bir kısmını, diğerlerinden üstün kıldık."¹⁰⁸

¹⁰² Meryem ,19/51-52.

¹⁰³ Hacc, 22/52.

¹⁰⁴ Ebu İsa M.b.İsa b.Sevre,et-Tirmizi,Camiu't-Tirmizi(Sünenü't-Tirmizi),I-II, Dihli,1315/1897,c.II, s.51

¹⁰⁵ Gölcük - Toprak , a.g.e., s304

¹⁰⁶ Hacc, 22/52

¹⁰⁷ Nîsa, 4 / 164.

¹⁰⁸ Bakara, 2 / 253.

d) Peygambere imandan bahseden ayette, rasül kelimesi kullanılır. “Rasüller ve inananlar, Rabbi’nden indirilene inandı.”¹⁰⁹

Rasül ve Nebi kelimeleri eşanlamlı olarak kullanılmıştır. Ancak bu iki kelime arasında gerek sözlük anlamları yönünden gerek terim olarak ifade ettikleri manalar yönünden fark vardır. Farkı belirtmek için şu ifade kullanılmıştır. “Her rasül nebidir, her nebi rasül değildir.”¹¹⁰ Hz. Muhammed (s) hem rasül hem nebidir. Rasül özel, nebi ise geneldir.¹¹¹

C. Mâtûridi Öncesi Bazı Alimler’in Nübüvvet Anlayışları

1. Ebu Hanife’(v.150/767) nin Nübüvvet Anlayışı

“Ebu Hanîfe'nin bu konudaki görüşleri şöyledir: Bir Nübüvvet ancak Allah Teâlâ tarafından bildirilir. Bir peygamberin peygamberliğini de sadece Allah Teâlâ vasıtası ile bilebiliriz. ¹¹² Bu sebeptendir ki, bir peygamberi inkâr eden Allah Teâlâ'yı da inkâr etmiş sayılır. Mesela: Allah'ı bilen fakat Hz. Muhammedi inkâr eden bir kimse Allah'ı da inkâr etmiş neticesine ulaşılır.”¹¹³

“Peygamber, küçük büyük günahlardan, küfür ve çirkin hallerden uzaktır. Onlardan sadece zelle adı verilen sürçme ve hatalar zuhur etmiştir. ¹¹⁴ Hz. Peygamber Allah'ın sevgilisi, kulu, Resultü, Nebîsi, seçilmiş tertemiz kuludur. O, hiçbir zaman puta tapmamış göz kırpacak bir an dahi Allah'a şirk koşmamıştır. Gerek küçük, gerek büyük hiçbir günah işlememiştir. ¹¹⁵ Peygamberlerin

¹⁰⁹ Bakara, 2 / 285.

¹¹⁰ Bağdadi, Usûlü'd-din, s.154.

¹¹¹ Gölcük-Toprak, a.g.e., s.304.

¹¹² Ebü Hanîfe, Numan b. Sabit, 1-el-Âlim ve'l Muteallim, 2-El fıkhu'l-Ebsat, 3- Fıkhu'l-Ekber, 4-Risaletü Ebî Hanîfe, 5-el-Vasiyye: Trc Mustafa Öz, İmam-ı Azam'ın Beş Eseri, Arapça metinleriyle birlikte, İstanbul-1981, el-Âlim ve'l-Müteallim (Arapça'sı), s.33 ve trc. el-Alim ve'l-Müteallim (Türkçe'si), s.41 ; Özbek, a.g.e.,s. 103

¹¹³ Ebü Hanîfe, el-Âlim vel Müteallim; Öz, a. g. e.s. 23.

¹¹⁴ Ebu Hanîfe. el-Fıkhu'l-Ekber; Öz, a. g. e.s. 3

¹¹⁵ Ebu Hanîfe. el-Fıkhu'l-Ekber; Öz, a. g. e.s. 3

Mu'cizeleri haktır. ¹¹⁶ Şefaati haktır. Peygamberimizin de şefaati ve havzu haktır.” ¹¹⁷

Görüldüğü üzere Ebu Hanîfe'nin Nübüvvet konusundaki görüşleri gayet kısa öz ve vecizdir.

2. Ebu'l-Hasan el-Eş'ari (v.324/936) nin Nübüvvet Anlayışı

“Eş'ari, Kitabü'l-Lüma ve Maklatü'l-İslamiyyin isimli eserlerinde nübüvvetle alakalı görüşlere yer vermemiş ancak, “298/910 veya 300/912 tarihinde ‘Babu'l-Ebvab Ahalisine yazdığı mektup’ta’:Nübüvvet konusuna geniş yer vererek Hz. Peygamber’in Nübüvvet’inden bahsetmektedir. Mektup ta şöyle diyor : Allah Teâlâ Hz.Muhammed’i bütün insanlara gönderdiği zaman bu insanlar, kendi uydurduklarını da kitaplarına dahil eden Ehl’i Kitap,aklı hakim kılan felsefeciler, Allah’ın Rasülü’nün bulunmasını inkar eden Brahmanlar, bu dünyanın ebedi olduğunu iddia eden Dehriiler, Mecusiler, ve Putpereslerdir. Hz.Peygamber bunları Hakka davet etti Bunlara deliller getirdi. Sonra Hz. Peygamberin ashabına bildirdiklerine kimsenin muhalefet etmediğini bilakis O’nun geçmiş (peygamberler) ve gelecek hakkında verdiği bilgileri kabul edip anında O’nu tasdik ettiklerini kendisinden sonra Nebi gelmeyeceğini delilleriyle açıklamıştır.”¹¹⁸

“Eş'ari'nin eserlerinde, görünüşte Hz. Muhammed’in peygamberliği, başta Brahmanlar olmak üzere Yahudi, Hristiyan, Mecusi, Putperes, ve diğer inkarcılara karşı müdafaa edilmektedir. Zimmen ise Nübüvvet, müessesesi ve görevlileri olan bütün peygamberler savunulmaktadır. Çünkü peygamberler bütün insanlara hakikatleri bildirmekle yükümlüdür.” ¹¹⁹

¹¹⁶ Ebu Hanîfe. el-Fıkhu'l-Ekber; Öz, a. g. e.s. 4

¹¹⁷ Ebu Hanîfe. el-Fıkhu'l-Ekber; Öz, a. g. e.s. 5

¹¹⁸ Özbek, a.g.e., s. 103-104

¹¹⁹ Özbek, a.g.e., s. 104

3. Mu'tezile'nin Nübüvvet Anlayışı

“Mu'tezile'nin prensiplerinden bahseden kaynak eserlerde: Adl, Va'd ve Va'îd'e dahil olduğu halde Nübüvvet ile ilgili görüşlerinden söz edilmemekte; Mu'tezile Mezhebinin ileri gelen âlimlerinin eserlerinde ise bahis konusu olan nübüvvet ile ilgili görüşler verilmektedir. Bunlardan ve son temsilcilerinden biri de Kâdî Abdülcebbâr (v. 415/1025) dır.”¹²⁰

“Kâdî Abdülcebbâr'a göre: İstılahta “Nebî” ile “Rasûl” arasında fark yoktur. Bazılarına göre ise vardır. Bunlar: “Ey Muhammed, Senden önce gönderdiğimiz hiçbir elçi ve peygamber yoktur.”¹²¹ ayetinde olduğu üzere Allah Teâlâ “Nebî” ve “Rasûl” arasındaki farkı ayrı zikretmek suretiyle açıkça belirtmiştir. Bu duruma göre birinin diğerinden farklı olmasını gerektirir demişlerdir. Kâdî Abdülcebbâr ise bu görüşü reddederek şöyle demiştir: Bu iki kelime aynı mânâda kullanılmıştır. Bunlardan biri nefy edilirse, diğeri de nefy edilmiş olur. Delil olarak getirilen ayet ise "Nebî" ve "Resul" arasında fark olduğunu göstermez. Zira tek olarak iki cinsin ihtilâfına dalâlet etmez. Bu ayette Allah Teâlâ sadece bizim Nebimizi, diğer Nebilerden ayırmıştır. Tıpkı meyve olan "nar" ve "hurma"yı birbirinden ayırdığı gibi. Bu şekilde ayırmasının "nar" ve "hurmanın meyve olmadığına dalâlet edemeyeceği gayet açıktır.”¹²²

“Mucize: Allah Teâlâ bir Resul gönderdiğinde O'nun Nübüvvet sahibi olduğunu İspat etmek için iddiayı takiben gösterdiği Mu'cize O'nun davasının doğruluğuna dalalet eder. İstılahta Mu'cize: Nübüvvet sahibi olduğunu iddia edenin doğruluğuna dalâlet eden fiildir. O fiilin bir benzerini de insanlar yapamazlar. Nübüvvet davasında bulunan kişiyi "Nebî" olduğunu tasdik edip doğrulayan Mucizenin şartları ise şunlardır:”

¹²⁰ Özbek, a.g.e., s.117.

¹²¹ Hacc 22 / 52.

¹²² Özbek, a.g.e., s.117-118; Kâdî Abdülcebbâr, Şerhu'l-Usûli'l-Hamse(talik:Ahmed b. Hüseyin b. Ebî Kasım, tahkik ve takdim: Abdulkerim Osman), Beyrut, 1384/1965, s.568

a. “Mu'cize, hükmen de olsa Allah Teâlâ tarafından meydana getirilmiştir. Ölünün diriltilmesi, Ebrat (Abraş hastalığına tutulan kişi) ve anadan doğma kör kişinin iyi olması, Asâ'nın yılanı dönüşmesi ve benzerleri gibi, Allah'ın kudreti dahilinde vâki olması; Dağın yer değiştirmesi, Hurma kütüğünün inlemesi ve benzeri gibi. Kur'an-ı Kerîm bu ikinci neviden bir Mu'cizedir, Çünkü O bir sestir. Bunların hepsi Allah'ın fiilidir. Allah Teâlâ tarafından meydana getirilmiştir.”¹²³

b. “Fiil'in (Mu'cizenin) peygamber olduğunu iddia eden kimsenin davası ile beraber olmalı; daha evvel veya daha sonra olmamalıdır. Aksi halde; önce ve sonra meydana gelirse Nübüvvet sahibini doğrulamamış, Mu'cize olmamış olur.”¹²⁴

c. “Mu'cize, peygamberin ileri sürdüğü davaya uygun olmalıdır. Aksi halde davayı tekzip etmiş olur: Cemaat huzurunda ben filan Resûlüm size gönderildim. Size bunu ispat etmek için benim sözümle beraber herkesin başı hareket edip oynayacak(sallanacak) dese; fakat hepsinin başı oynamasa, hareket etmese davasında yalancı olduğu ortaya çıkar.”¹²⁵

d. “Mu'cize, harikulade olmalıdır. Yani tabiat kanunlarını nakzeder olmalıdır. Meselâ: Bir kimse peygamberlik iddiasında bulunsa ve bunu doğrulamak için de güneş doğudan doğacak, batıdan batacak dese ve aynen olsa bu durum onun davasını doğrulamaz. Zira o fiil zaten o şekilde meydana gelmektedir.”¹²⁶

“Allah Teâlâ'nın peygamberler göndermesi ilahi bir lütuftur. Peygamberler her türlü nefret ettirici şeylerden tiksindirici ve iğrendirici hallerden, büyük ve küçük günahlardan münezzehtir. Zira peygamberleri göndermekten maksat, insanların menfaatlerini gözetmek lütfudur. Bu ilahi lütuf kullarda mükelleflerde en güzel şekilde ortaya çıkması lazımdır.”¹²⁷

¹²³ Özbek, a.g.e., s.118; Kâdî Abdulcebbâr, a.g.e., s.569.

¹²⁴ Özbek, a.g.e., s.118; Kâdî Abdulcebbâr, a.g.e., s.559-570

¹²⁵ Özbek, a.g.e., s.118; Kâdî Abdulcebbâr, a.g.e., s.570-571.

¹²⁶ Özbek, a.g.e., s.118-119; Kâdî Abdulcebbâr, a.g.e., s.571.

¹²⁷ Özbek, a.g.e., s.1119; Kâdî Abdulcebbâr, a.g.e., s.571.

“El-Haşeviyye’ye göre: Peygamberlerin, Bi’set’ten önce de, sonra da büyük günah işlemleri caizdir. Hz. Davud’un, Uryâ’nın karısına meyledip ona aşık olması; Hz. Yusuf’un el-Aziz’in karısına meyletmesi gibi. Kadı Abdülcebâr, bu görüşü de reddetmektedir. O’na göre: “Sadece nefret ettirme ve ettirilme dışında sevabı azaltmayan küçük günahları peygamberlerin işlemesi caizdir. Onun işlenmesine bir engel yoktur, ondan men edilmemiştir. Çünkü küçük günahların işlenmesi peygamberlerin doğrulanmasında bir taan (ayıplama, kınama)’a yani onların kötülenmesine ve kabul edilmemesine sebep olmaz.”¹²⁸

“Allah Teâlâ’nın peygamber göndermesi bizim için lütuf olması lazım geldiği gibi aynı zamanda gönderilmişlerin de lütuf olmasını gerektirir. Zira Hakîm olan Allah Teâlâ’nın, bir mükellefin menfaati için diğer bir mükellefi meşakkate sokması caiz olmaz. Allah Teâlâ bizim salahımızın (iyiliğimizin), muayyen bir şahsı peygamber olarak göndermesinde bildiği zaman bizzat onu göndermesi ve ondan başka birisini göndermemesi vacip olur. Yine bizim salahımızın, bir cemaatin göndermesinde olduğunu bilirse bir cemaati göndermesi vacip olur.”¹²⁹

Sonuç olarak: “Nebî ile Resul arasında fark yoktur. Peygamberlerin mucize göstermesi şarttır. Mucize, Allah’ın fiilidir, bir takım şartları vardır. Peygamberlerin, Bi’set’ten önce de sonra da büyük günah işlemleri caiz değildir. Sadece nefret ettirme ve ettirilme dışında sevabı azaltmayan küçük günahları işlemleri caizdir.”¹³⁰

4. Şia’nın Nübüvvet Anlayışı

Şia: Arapça da (Ş-Y-A) kökünden gelmektedir. Genel olarak “aynı görüşte olanlarda, bir şey üzerinde birleşen topluluk, fırka, taraftar, yardımcı,

¹²⁸ Özbek, a.g.e., s.119-120.

¹²⁹ Özbek, a.g.e., s.120.

¹³⁰ Özbek, a.g.e., s.120.

bölük....”manalarına gelir.¹³¹

Terim olarak Şia: Ali b. Ebi Talib (v.41/661) ‘in tarafını tutan müslüman topluluğuna verilen bir addır.¹³²

Konumuzla alakalı Şia’nın nübüvvet görüşü kısaca şöyledir.

“İman esaslarından ikincisi olan nübüvvet: Allah Teâlâ’nın insanlıkta kamil, veli ve sâlih kullarından seçtiklerini Cebrail vasıtası ve vahy yolu ile ilahi bir vazifeyle görevli kılmasıdır.Peygamberler, insanları irşad ederek onları dünya ve ahirete doğru yola iletirler. Allah’ın emirlerini insanlara ileten peygamberler,emindirler, günahlardan korunmuşlardır ve tebliğ vazifelerinde en küçük bir noksanlık ve hata bulunmaz. Peygamberlik ilahi bir lütuf ve vazifedir.Hz. Adem’den Hz. Peygamber’e kadar yüz yirmi dört bin peygamber geldiği rivayet edilmektedir.Hz. Muhammet (S), bütün peygamberlerin en üstünü ve en sonucusudur.O’nun en büyük mucizesi Kur’an’ı Kerim’dir. Kur’an’ı Kerim’de zikredilen bütün nebiler Allah’ın mükerrem kulları olup onları hakk’a , gerçeğe davet için gönderilmiş birer resuldür. Hz. Muhammed (S) , son peygamber olup küçük büyük günahlardan masumdur.Hayatı boyunca günah işlememiştir.”¹³³

“ Allah,lütuf kaidesi gereğince insanları hidayete sevk etmek , ıslah etmek için onlara birer nebi göndermiştir. Allah’ın insanlara peygamber göndermesinin vücubu rahmetinden, lütfundan dolayıdır.”¹³⁴

Şia’nın “İmamet” konusundaki görüşleri de kısaca şöyledir:

“İmamet: İmamiyye Şiası’nın nübüvvet görüşü yanında iman esaslarından olan imamet görüşü büyük bir önem taşır.Zira nübüvvet nasıl Allah’tan bir lütuf

¹³¹ Fığlalı, E. Ruhi , Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri, İstanbul, 1986, 3.baskı, s.118; İbni Manzur, a.g.e.,I.Baskı,Mısır,1882, c.X, s. 54-59

¹³² Fığlalı, a.g.e.,s.118

¹³³ es-Seyyid Haşim Ma’ruf, Akidetü’ş-Şiati’l-İmamiyye, Matbaatu Dari’l-Kütüb, Beyrut,1956 (Trc. E.Ruhi Fığlalı, İmamiyye Şiası (Caferi Mezhebi), İstanbul, 1984, s.201-225; (naklen:Özbek, a.g.e.,s.121); Fığlalı, Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri, s.156-157

¹³⁴ Özbek, a.g.e., s.121

ise imamet de Allah'tan bir lütuftur. Her asırda peygamberlerin hedefi olarak onun görevlerini yüklenmiş hidayet erdirici bir imam vardır.Bu imam insanlar arasındaki zulmü, düşmanlığı gidererek, adaleti yaymak... böylece onların din ve dünya işlerini idare etmek hususunda peygamberin umumi velâyetine sahiptir.Bu yönden imamet, nübüvvet'in devamıdır. Delili:Peygamber'i göndermek nasıl bir lütuf ise peygamberlerden sonra O'nun yerine imam nasbetmek de öyle bir lütuf dur ve vücud-i zati ile Allah Teâlâ'ya vaciptir.Bu sebeple de imamet, Allah Teâlâ'dan peygamberi vasıtası ile açıklanan bir nas ile yahut imamdan önceki imamın onun imametini açıklaması ile olur. Aksi halde ki; insanların seçmesi ile olmaz. İnsanların istedikleri ve diledikleri bir kişiyi imam olarak tayin etmeleri mümkün olmadığı gibi diledikleri imamı da terk etmeleri ve azletmeleri de mümkün değildir. Her ikisine de yetkili değildir.”¹³⁵

İmamiyye: “İmameti Allah tarafından verilen bir makamdır.Allah kullarına nasip olmayan bilgisiyle nasıl peygamberi, nasıl onların arasından seçmişse, nasıl ona itaati farz etmişse, peygamberine de Hz. Ali'nin imametini ümmetine bildirmesini kendisinden sonra onun imam olduğunu tebliğ buyurmasını emretmiştir.Görüldüğü gibi bu imam, içtihat imamlarına Hanefî ve Şafi gibi ve diğerlerine benzemez. İmametın tahakkuku ilahi bir mansıptır.Allah Teâlâ imamı, ilmi ve kulluğu ile diğer insanlar arasından seçer. Tıpkı nebisi'ni seçtiği gibi. İmamlarda peygamber gibi ismet sahibidir.”¹³⁶

Sonuç olarak “Allah'ın peygamber göndermesi vaciptir. Bu vacip rahmeti ve lütfu icabıdır. Yoksa zorunlu değildir. Başka bir ifadeyle “ Nübüvvet ilahi bir lütuftur.Peygamberler göndermek, adli dolayısıyla rahmet ve lütuf olarak Allah Teâlâ'ya vaciptir. Bu vacip, kemali ve lütfu bakımından bir vücub-i zatıdır. Yoksa bir başka saikin zoruyla O'na vacip değildir. Vacibü'l –Vücut olan Allah mutlak

¹³⁵ Özbek, a.g.e., s.121-122 ; Fırlalı, trc.İmamiyye Şiası, s. 209 ;

¹³⁶ Özbek, a.g.e., s.122; Fırlalı, trc.İmamiyye Şiası, s. 50 ,

adil, lütuf ve kemal sahibi olduğundan kullarına peygamberler yollar ve nübüvvet'e inanmak, bu suretle dinin temellerinden biridir.”¹³⁷

“Peygamberlerin sayısı yüz yirmi dört bindir. Peygamberler masumdur. Peygamberlik ilahi bir vazifedir. Peygamberler, ne peygamberlikten önce ne de sonra her türlü suçtan, büyük küçük günahlardan hatta yanılmaktan, unutmaktan ve suç olmamakla beraber halkın örf bakımından hoş görmeyeceği şeyleri yapmaktan münezzehtir ki buna ismet denir. İsmet, Allah Teâlâ tarafından onlara ihsan edilmiş bir lütuftur.”¹³⁸

“Peygamberler İsmet, Fetânet, Tebilğ, Emânet, Sıdk ve diğer bütün kemal sıfatlar (Şecet, Siyaset, Tedbir, Sabır...v.s. yönünden faziletli, ahlaklı, Bi'set'ten sonra ve önce temiz, kusursuz büyük ilahi bir makama layık olması)'a sahiptir.”¹³⁹

“İmamlar da aynen peygamberler gibidirler. Peygamberler, Allah Teala tarafından; imamlar ise, peygamberler tarafından tayin edilirler, onların halifesidirler.”¹⁴⁰

Ehl'i Sünnet ile Şia'nın nübüvvet ile ilgili görüşlerini mukayesesinde çıkan sonuç şu olmaktadır:¹⁴¹

“Bu farkları Şii bir yazar olan M. Cevat Muğniyye'nin Şia'nın özelliklerini ve diğer fırkalardan ayıran görüşlerini tam olarak aksettiren şu tarifinde bulmak mümkündür: “ İmam, Nebi'den gelen bir nass ile tayin olunur. Nebi'nin halifesinin tayinini unutması ve halifelik işini ümmetin seçimine bırakması caiz değildir. İmam, büyük ve küçük günahlardan korunmuştur. Nebi, imamete

¹³⁷ Özbek, a.g.e., s.122; Gölcük, Kelam Ders Notları, s. 17; Fırlalı, Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri, s.160

¹³⁸ Özbek, a.g.e., s.123

¹³⁹ Özbek, a.g.e., s.123

¹⁴⁰ Özbek, a.g.e., s.123

¹⁴¹ Özbek, a.g.e., s.123

başkasını değil, Ali b. Ebi Talib'i tayin etmiştir ve O, ashabın kesinlikle en üstünüdür.”¹⁴²

“Ehl'i Sünnet ve İmamiyye, nübüvvet konusunda aynı kanaati paylaşmaktadır. Ancak onların nübüvvetin bir cüz'ü olarak kabul edilen Kitaplara iman konusunda kısmen de olsa değişik kanaatlere sahiptirler. Kur'an'ı Kerim'i cem eden Hz. Ali'dir. Kur'an ayetleri bugün elimizdeki ayetlerden çok daha fazladır. Hz. Peygamber'in hadisleri yalnız Ehl'i Beyt ve onlara dayanan râvilerin rivayetleri esas alınarak ortaya konabilir.”¹⁴³

5. Brahmanlar'ın Nübüvvet Anlayışı

“İslâmi literatürde nübüvveti inkâr edici görüş ve düşüncelerin sembolü olarak kabul edilen Brahmanlar, Hindistan'da yaşayan bir topluluğun adıdır. Kaynaklarda bu ismin nereden geldiği konusunda birbirinin aynı olmayan fakat yakın bilgiler ver almaktadır. Berhemî/ Berhâm / Berâhim / Berhamen / Brahma / Brahman / Brehm adındaki hükümdar, rahip, filozof ya da puta nispetle bu isimle anıldıklarına dair rivayetler mevcuttur.¹⁴⁴ Bu arada Hz. İbrahim'in nübüvvetini kabul etmeleri sebebiyle bu ismi aldıkları da iddia edilmiş fakat bunun doğru olamayacağı zira Brahmanların nübüvveti toptan reddettiği, Hz. İbrahim'in nübüvvetini kabul edenlerin ise Seneviyye olduğu ifade edilmiştir.”¹⁴⁵

Nübüvvetite itiraz niteliğinde Brahmanlara nispet edilen görüşler üç noktada yoğunluk kazanmaktadır.¹⁴⁶

1. “Aklın peygamberlik konusunda kendi kendine yeterli oluşu, hem de bunun Allah hakkında muhal bulunuşudur. Zira Allah akli kemale erdirmiş, nakle

¹⁴² Özbek, a.g.e., s.123 ; Fığlalı, trc.İmamiyye Şiası, s. 11

¹⁴³ Özbek, a.g.e., s.123;Fığlalı, trc.İmamiyye Şiası, s. 209-217; Fığlalı,Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri,s.157

¹⁴⁴ Bakıllani, Kadı Ebu Bekir, Kitabü't –Temhid fi'r-Reddi ala'l-Mülhideti'l-Muattıla ve'r Rafızatı ve'l Havaric ve'l Mu'tezile, Kahire, 1946, s.126-127

¹⁴⁵ Bakıllani, a.g.e. s. 127; Can, a.g.e., s.44

¹⁴⁶ Can, a.g.e., s.45

bağlı maslahatlar dahil her şeyin ölçüsünü ve bilgisini ona yerleştirmiştir. Bu sebeple peygamberlerin getireceği hükümler akla uygun düşecekse zaten onlara ihtiyaç olmaz, aykırı şeyler getireceklerse de onları kabul etmekle kendimizi inkâr etmiş oluruz. Ayrıca peygamberlerin getirdikleri namaz, kâbeyi tavaf, sa'y, bazı gıdaların haramlığı, hayvan kesimi (kurban) gibi hükümler hep aklın çirkin bulacağı hususlardır.”¹⁴⁷

2. “Mucizelerle ilgilidir. Şöyle ki peygamberlerin doğruluk delilini olsa olsa mucizeler teşkil edebilir. Halbuki her bir insanın da, onlardan farkları olmaması hasebiyle nice meziyetleri ve maharetleri vardır. Dolayısıyla mucizelerin sihir vb. hadiselerden farkı yoktur.”¹⁴⁸

3. “Peygamberlerin beşer olmalarıyla ilgilidir. Alken, elçi ile onu gönderen varlık aynı türden olmalıdır. Kadim varlık zatı gereği yaratılmışların türünden olamayacağına göre onlara insan türünden peygamber göndermesi de düşünülemez.”¹⁴⁹

Bu görüşler Berâhime'nin nübüvvetine karşı çıkan grubuna aittir. Bu itirazlara Mâturidî'nin verdiği cevaplar ilgili kısımlarda yer almaktadır.

6. Ebu İsa el-Verrak'ın Nübüvvet Anlayışı

“İsmi Ebû İsa Muhammed b. Hârûn el-Verrâk'tır (Ö. 247/861). İbnü'r-Râvendîyi küfre ve ilhada sürüklediği ve onunla birlikte nübüvvetine karşı Kitâbü'z-zümürüd'ü yazdığı ileri sürülmektedir. Başlangıçta Mu'tezile iken değişik inançlardan etkilenerek önce Şîliğe daha sonra da düalizme (Seneviyye) kaydığı düşünülmektedir.¹⁵⁰ Şehristânî onun aslen Mecusî olduğunu ve mezheplere dair bilgiye sahip bulunduğunu söyler. Ebü'l-Hasen el-Eş'arî ise Hişâm b. el-Hakem ve İbnü'r-Râvendî ile birlikte gulât-ı Şia'ya intisap ettiğini ve onlar adına imamet

¹⁴⁷ Bakıllani, a.g.e. s. 143 ; Bağdadi, a.g.e.,s.154-155; Can, a.g.e., s.45

¹⁴⁸ Cüveyni, İmamü'l Harameyn, Kitabü'l İrşad İla Kavatr'ı'l –Edille Fi Usulü'l İ'tikat (nşr. Yusuf Musa – Ali Abdülmün'im), Mektebetül'l -Hanci,Kahire 1950 s.311

¹⁴⁹ Bakıllani, a.g.e. s. 130; Can, a.g.e., s. 47

¹⁵⁰ Can, a.g.e., s.47

konusunda eser kaleme aldığını belirtir.¹⁵¹ Mâtürîdî de İbnü'r-Râvendî'nin onu Maniheizm'i benimsemekle suçladığını kaydeder.”¹⁵²

“Doğum yeri konusunda bilgimiz olmamakla birlikte ömrünün büyük bir kısmını Bağdat'ta geçirdiği ve orada öldüğü bilinmektedir. Başlangıçta kabul ettiği Şîh-Mu'tezile görüşleri bırakıp Maniheizmi ve Seneviyyeyi savunmak için eserler yazmaya başladığı zaman Mu'tezile ile alâkası kesilmiş İbnü'r-Râvendî ile birlikte yönetim tarafından tutuklanıp hapse atılmış ve orada ölmüş ya da öldürülmüştür.”¹⁵³

“Kâdî Abdülcebbar ve Hayyât benzer inkarcı görüşleri hem İbnü'r-Râvendî'ye hem Verrâk'a birlikte nispet etmektedirler.¹⁵⁴ Verrak'ın görüşleri bir arada ve net olarak Maturidi'nin Kitabü't Tevhid'inde yer almaktadır.Bu görüşleri özet olarak şöyle sıralaya biliriz.”¹⁵⁵

1. “Peygamberlerin, yeryüzünde yaşayan tüm insanların kabiliyetlerini sınaama imkânından yoksun kimseler olarak orta yere çıkıp da gösterdikleri bir takım sihir vb. hadiseler yoluyla kendilerinde bir ayrıcalık görmeleri kabul edilebilir bir durum değildir.”¹⁵⁶

2. “Kur'an'ın mucizevî bir özelliği olamaz. Zira Araplar Müslümanlarla yaptıkları savaşlar yüzünden Kur'an'ın bir benzerini yapmaya zaman bulamamışlardır. Ayrıca onlar tefekkür planında seviyeli kimseler olmadığı için de karşılık verememiş olabilirler.”¹⁵⁷

3. “Hz. Muhammed'in risâletini ispat amacıyla Yahudilere hitaben nazil olan ve onlardan ölümü temenni etmelerini isteyen âyet (bk. el-Bakara 2/94)

¹⁵¹ Eş'ari, Ebül Hasen Ali b. İsmail , Makalatül İslamiyyin ve'htilafü'l – musallin ,Wiesbaden, 1963 s. 63

¹⁵² Can, a.g.e., s.48

¹⁵³ Can, a.g.e., s.47

¹⁵⁴ Kadı Abdülcabbar, el Muğni (nşr. Taha Hüseyin) , I-XX, Kahire, 1962 ,c. XVI s. 411

¹⁵⁵ Can, a.g.e., s.48

¹⁵⁶ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 286; Topaloğlu, Kitabü't Tevhid Tercümesi, s.233

¹⁵⁷ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 298; Topaloğlu, a.g.e., s.240

gerçek bir teklif değildir. Zira onlar sözlü temennide bulunsalardı bunu samimi olarak yapmadıkları söylenecekti.”¹⁵⁸

4. “Kur'an'ın geçmiş ve gelecekle ilgili olarak verdiği haberler mütevâtir değil âhaddir.”¹⁵⁹

5. “Hakîm bir yaratıcı, akla aykırı emirler göndermez. Bunu kabul ettiğimiz takdirde yalanın ve zulmün de mübahlığını caiz görmemiz gerekecektir. Peygamberler akla uygun kurallar getirdikleri takdirde kendilerine ihtiyaç olmaz, aykırı şeyler getirirlerse ilâhi hükümleri değiştirmek icap edecektir.”¹⁶⁰

7. İbnü'r - Ravendi'nin Nübüvvet Anlayışı

“İsmi Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Yahya b. İshak er-Râvendî'dir. Doğduğu yer ve tarih konusunda ihtilâf vardır. Kaynaklarda er-Râvendî şeklinde yanlış telâffuz edilmesi neticesi İsfahan'ın Râvend köyüne nispet edilmesine mukabil Horasan'ın Merverûz kentine bağlı Rîvend köyüne nispeti ilim çevrelerinde daha çok kabul görmüş durumdadır. Ölüm tarihi ihtilâflı olup Kâtip Çelebi onun 301'de (913-914) öldüğünü söylemektedir.”¹⁶¹

“Yaşadığı dönem ve ölüm tarihi konusunda farklı tarihler ileri sürülen ibnü'r-Râvendî'nin, önemli bir kısmı Bağdat'ta geçen ilmî ve ahlâkî yönünü tam olarak kestirmek de oldukça güçtür. Eserlerinde ön plana çıkan ve devrinin en önemli tartışma konuları olan Mu'tezile, Şîî-îmâmî görüşler, daha da önemlisi mülhidçe fikirler sebebiyle onun başlangıçta şuurlu bir Mu'tezile iken daha sonra Şîî, en sonunda da mülhidçe fikirlere dalmış bir dehrî olduğu iddiaları ağırlık kazanmıştır.”¹⁶²

“Ebu İsa el-Verrâk ile birlikte siyasî otorite tarafından takibe uğramış, sonuçta Verrâk tutuklanıp hapse atılmış, İbnü'r-Râvendî ise İbn Lâvî isimli

¹⁵⁸ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 295; Topaloğlu, a.g.e., s.239

¹⁵⁹ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 305; Topaloğlu, a.g.e., s.246

¹⁶⁰ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 310; Topaloğlu, a.g.e., s.251

¹⁶¹ Katip Çelebi , Keşfü'z – Zunün an Esamil Kütübi –ve'l – Fünun ,(nşr. M. Şerafeddin Yaltkaya) , I-III , İstanbul ,1941,c. I , s. 1423 .

¹⁶² Can , a.g.e., s. 51

bir Yahudi'nin evine gizlenerek onun için Kitâbü'd-dâmiğ'i yazmıştır. Ondan sonraki hayatı uzun sürmemiş, hastalanarak ölmüştür.”¹⁶³

Değişik kaynaklarda İbnü'r-Râvendî'ye nispet edilen görüşleri şu şekilde sıralayabiliriz..¹⁶⁴

1. “ Bir takım çelişkiler ve niteliksiz cennet tasvirleri ile dolu olan Kur'an'ı hakim bir varlığın eseri olamaz. Buna bağlı olarak Kur'an'ın benzerinin getirilemeyeceği iddiası geçersizdir. Ayrıca bir kitap tek başına bir kimsenin peygamberliğine delil teşkil etmez.”¹⁶⁵

2. “ Hz. Peygamber'in işlediği kusurlar onun risalet görevini icra etmesine engel olacak boyutlardadır. Bir beşer olarak peygamberlerden diğer insanlardan farklı bilgi ve kavrayış beklemek beyhudedir. Zaten insan akli vahye muhtaç olmayıp bilginin asıl kaynağı akıldır.”¹⁶⁶

3. “ Peygamberlerden akla uygun şeyler getirmesi beklenirken, gerçekte onlar namaz, gusül, şeytan taşlama, tavaf, sa'y gibi hep aklın kabul etmeyeceği hükümler getirmişlerdir. Gösterdikleri mucize türünden hadiseler ise müneccimlerle sihirbazların ortaya koyduğu olaylardan farksızdır. Ayrıca bu tür hadiseler islâm'ın saygınlığı ile de bağdaşmaz.”

Buraya kadar olan birinci bölümde,”Mâturidî Öncesi Bazı Alimlerin Nübüvvet Anlayışı” ana başlığı altında,Peygamberliğe İman,Nübüvvet dair bazı kavramlar ve Ehl-i Sünnet ve Ehl-i Bid'at'ın önde gelen alimlerinin nübüvvet görüşlerini ele aldık.

Bundan sonraki ikinci bölümde ise “Mâturidî'nin Nübüvvet Görüşü” çerçevesinde, Peygamberliğe olan ihtiyaç, Peygamberlikle ilgili özel

¹⁶³ Can, a.g.e., s. 52

¹⁶⁴ Kutluer, İlhan, Berahime'den İbn Sina'ya Nübüvvetin İnkâr ve İsbâtı “Bilgi ve Hikmet “ ,İstanbul, 1995, sy. 11 , s. 94-110

¹⁶⁵ Kadı, Abdülcabbar, a.g.e., c. XVI s.389

¹⁶⁶ Kadı, Abdülcabbar, a.g.e., c. XVI s389

hükümler ve Hz. Peygamberin Nübüvvetini İspat Eden Deliller başlığı altında incelemeye çalışacağız.

II. BÖLÜM

MÂTURİDÎ'NİN NÜBÜVVET GÖRÜŞÜ

A. Mâturidî'ye Göre Peygamberliğe Olan İhtiyaç

“Mâturîdî'ye göre, emrettiği şeyleri yapmak, nehyettiği şeylerden kaçınmak için, Allah'ın peygamber göndermesi haktır. Yüce Allah'ın bütün fiilleri bir hikmete göre cereyan etmektedir. O'nun fiillerinin bu hikmetin dışına çıkması veya bunların hafiflikle vasıflandırılması düşünülemez.”¹⁶⁷

“Allah'ın emir ve nehiyelerinin ve buna bağlı olarak iyi veya kötü şeylerin akılla bilinebileceğini ileri sürerek peygamber gönderilmesine gerek olmadığını söylemek, ya da peygamberliği inkâr etmek, onu gönderen Yüce Allah'ı da inkâr etmek demektir. Kullar için neyin iyi olup, neyin kötü olduğunu en iyi bilen şüphesiz Allah'tır. Bunun için Allah'ın, insanlara peygamber göndermesi ve bu peygamberin de kendilerinden seçilmiş olmasının şüphesiz bir hikmeti, bir sebebi vardır.¹⁶⁸ Peygamberleri kendi kavimleri arasından seçmenin en büyük hikmeti de, her an içinde yaşadıkları ve ilişki içinde oldukları toplumlarca hal ve durumlarının yakından izlenmesi, kudret ve yeteneklerinin en iyi bir şekilde bilinmesidir. Kudret ve yeteneklerini çok iyi bildikleri bir kimsenin ortaya çıkıp, kendi gücünü ve yeteneğini aşan birtakım olaylara sahne olması veya haberler vermesi, onların, bu tür olağanüstü olay, mucize ve haberlerin kendisinden olmayıp Allah'tan olduğuna ve dolayısıyla onun peygamberliğine, söylediklerinin doğruluğuna inanmalarını zorunlu bırakacaktır. Her şeyi ilmiyle kuşatan, gücü, kudrete sonsuz olan ve bütün fiilleri bir hikmete göre cereyan eden Allah, şüphesiz gönderdiği peygamberlerin risâletinin ispatlanması için gereken âyet ve delilleri de yaratmağa kâdirdir.”¹⁶⁹

¹⁶⁷ Işık, a.g.e., s. 103

¹⁶⁸ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 271; Topaloğlu, a.g.e., s.222

¹⁶⁹ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 271; Topaloğlu, a.g.e., s.221-222

“Mâturidî’ye göre, zatı itibariyle hiçbir şeye muhtaç olmayan ve her şey O’na muhtaç olan Allah, fiillerindeki hikmetin bir gereği olarak yaratıkları yaşamak üzere yarattı. Onlara bunun için gereken kudreti verdi. Sonra da, onların yaşamlarını devam ettirebilmelerini, beslenme, yeterince gıda alma gibi birtakım şartlara bağladı. Hayatlarının devamını, uzun bir süre yaşamayı kendilerine sevdirdi. Şâyet Allah, bu niteliklerle yarattığı insanları birtakım emir ve nehirlerle bağlamamış olsaydı, bunlardan her biri kendi hayatını devam ettirebilmek için diğerinin aleyhinde birtakım girişimlerde bulunacak, iyi, hoş ve güzel gibi görünen şeyleri kendisine mâl etmek isteyecek, şehvî ve nefsânî arzularının esiri olacaktı. Diğerleri de aynı şekilde hareket edecekleri için, aralarında, belki de yaşama yerine yok olmalarına yol açacak büyük bir fitnenin, büyük bir mücadelenin doğmasına sebep olacaktı. İşte bundan dolayı Yüce Allah’ın helal ve haramı iyi ve kötüyü beyan eden, insanların yarınlarını devam ettirebilmeleri için neyi yapıp neyi yapamayacaklarını açıklayan emir ve nehiyelerinin ve bunlara bağlı olarak da va’ d ve vaîd’in insanlara tebliği gerekli bir hal aldı. Bunları insanlara ulaştıracak veya tebliğ edecek tek vasıta ise, Allah’ın bunun için görevlendirdiği peygamberler olabilirdi. Bunun için peygamber gönderilmesi zaruri bir ihtiyaç haline geldi.”¹⁷⁰

“Mâturidî’ye göre Allah, yaratıkları faydalı ve zararlı olmak üzere iki kısma ayırmıştır. Her cevheri elem ve lezzeti ihtiva edecek şekilde yaratmıştır. Bunların bu şekilde yaratılmış olması, bir hikmete ve sebebe bağlıdır ki bu da, terkip ve terhip’tir. Başka bir deyimle, Allah, kullarını iyi olan şeyleri işlemeğe teşvik etmekte ve buna karşılık kendilerine çeşitli nimetler vaat etmektedir. Diğer taraftan insanların kötülükten kaçınmalarını istemekte, aksi takdirde, görecekları cezanın ve acının büyüklüğünü kendilerine bildirmektedir. İşte böylece emir ve nehiyelerin sonuçları ve insanlar için neyi ifade ettikleri açıklanmaktadır. Allah yaratıkları halk ederken, birbirlerine oranla faydalı veya zararlı olabilecek şekilde yaratmıştır. İnsanların bunları bilmesi ve kendisi için faydalı olanı seçmesi, zararlı olandan

¹⁷⁰ Topaloğlu-Aruç, Kitabü’t-Tevhid., s. 272 ; Topaloğlu, a.g.e., s.222

kaçınması zorunludur. İşte bundan dolayı Allah insanların, kendilerine faydalı olan şeyleri yapmalarını emretmekte ve zararlı olan şeylerden uzaklaşmalarını istemektedir. Allah'ın bu gibi emir ve nehiyelerini ve bunlara terettüp eden mükâfat veya mücâzâtı insanlara tebliğ edenler de, ancak peygamberlerdir.”¹⁷¹

“Allah'ın emir ve nehiyelerinde de insanlar için ince bir hikmet vardır. Zira Allah, insanları en güzel bir şekil ve sûrette yaratmış,¹⁷² yerde ve gökte olan her şeyi, bütün nimetleri, daha önce kazandıkları bu hakkın karşılığı veya yaptıkları bir işin mükafatı olmaksızın, insanoğlunun emrine vermiştir.¹⁷³ Aslında bu gibi nimetlerin, özellikle bunların kadrini ve verilişindeki hikmeti veya sebebi bilmeyenlere verilmesi, mantıkî olarak mümkün değildir. Çünkü bunlar daha önce insanlar tarafından kazanılmış bir hak değildir. İşte bundan dolayı insanların, şükran görevlerini yerine getirebilmeleri ve kimin sevilmeye lâıyk olduğunu anlamaları için, bu sonsuz nimetleri, rızkları bahşedeni gereği gibi bilmeleri zorunludur. Bu ise, birtakım imtihan veya tecrübelerden geçmeyi gerektirmektedir. İşte bundan dolayı Allah, bu imtihanları başarıp, kendisine karşı şükran görevini hakkiyle yerine getirenlere vaadde bulunmuş ve bunu ihmal edenleri de cezalandırmakla tehdid etmiştir. Bundan başka Allah, insanoğluna en büyük bir nimet olarak aklı vermiştir. Bununla onu, iyiyi ve kötüyü birbirinden ayırma yeteneğine sahip kılmıştır. Aklını kullanan bir kimse için, doğruluk ve adalet güzel, yalancılık ve zulüm ise çirkindir. Akıl bunlardan birincisinin kalpteki yerini yüceltmış, diğerinin ise alçaltılmış ve hakir kılmıştır. Bundan dolayı akıl da bir bakıma, insanın makamını yücelten iyi isteklerle, doğrulukla emretmiş, rütbesinin düşmesine, alçalmasına sebep olan şeyleri işlemekten nehyetmiş olmaktadır. Kim Allah'ın emrine uyup, doğru ve âdil olursa, mukabilinde sevaba ve mükâfata nâil olacak, kim Allah'ın nehyettiği şeyleri işleyip, âsi ve zâlim olursa, müstahak olduğu karşılığa, cezaya çarptırılacaktır. İnsanlara doğru yolu gösterecek, nefislerini kendi şehvi arzularına göre değil hakka ve hakikate uygun bir şekilde

¹⁷¹ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 273; Topaloğlu, a.g.e., s.223; Işık, a.g.e., s.105

¹⁷² Mü'min, 40 / 64.

¹⁷³ Ankebût ,29 / 61; Hacc, 22/65

terbiye etmelerini sağlayacak, iyiyi ve kötüyü birbirinden ayırmayı bilmelerine yardımcı olacak bir rehber, bir öğreticiye ihtiyaç vardır. Bu ve benzeri görevleri yapanlar peygamberlerdir ve bunun için peygamber gönderilmesi zorunludur.”¹⁷⁴

Mâturîdî bütün bunlara ilâveten, peygamber gönderilmesinin zorunluluğunu ispatlamak için daha birçok aklî delili zikretmektedir. Konuyu daha belirgin bir hale getirmek için, Mâturîdî'nin bu aklî delillerini maddeler halinde anlatacağız.

1. Aklî Yönden Peygamber Gönderilmesini Zorunlu Kılan Nedenler

A. Dünya ve Din ile İlgili Sorunlar

“Gerek dünya, gerekse din ile ilgili konuları insanların gereği gibi bilmeleri için, bir peygamberin gönderilmesi şarttır. Bunu akıl da zorunlu kılmaktadır. Çünkü Allah insanlara sayısız nimetler bahşetmiştir. Bu nimetlere karşı insanların şükran borçlarını yerine getirmeleri dini görevlerindedir. Allah insanları yaratmış ve çeşitli imtihan veya tecrübelerle ehil kılmıştır. Onlar için, gökten indirdiği yağmurlarla yeryüzünü bir cennet haline getirmiş ve yaşamaları için zorunlu olan her türlü maddeyi yaratmıştır. Bunlardan hangisinin faydalı, hangisinin zararlı olduğunu tespit etmek için sadece akıl yeterli değildir. Bunları çok iyi bilen bir rehber ihtiyacı vardır. Bunun sayesinde insan, yaşaması için zorunlu olan gıdayı alacak ve Allah'a olan şükran borcunun, bir gereği olarak dini görevlerini yerine getirecektir.”¹⁷⁵

B. İnsanlarla İlgili Sorunlar

“İnsanların kendi yaşantılarıyla ilgili meseleleri, sadece akıllarıyla bilmeleri mümkün değildir. Mesela daha önce hiçbir bilgiye sahip olmayan bir kimsenin, tarımın nasıl yapılacağını veya tarımsal ürünlerin nasıl yetiştirileceğini, bunun için

¹⁷⁴Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 274; Topaloğlu, a.g.e., s.224 ; Işık, a.g.e., s.105

¹⁷⁵ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 275-276; Topaloğlu, a.g.e., s.225 ; Işık, a.g.e., s.107

ne gibi işlemlerin yapılması veya tedbirlerin alınması gerektiğini, bir yol gösterici olmaksızın sırf aklıyla bilmesi imkânsızdır. Bir maddenin özünü bildiği kabul edilse dahi, bunun ne şekilde gıdaya elverişli bir duruma getirileceğini bilemez. Sonra insanların beslenmesini sağlayan gıdaların faydaları yanında, ifrata kaçıldığı zaman bazen insan vücudunda büyük zarar vermeleri de mümkündür. Bunun için faydalı olan miktarla, zararlı olan miktarı bilmek gereklidir. Ayrıca insanların bünyeleri de çeşitlidir. Birine iyi ve faydalı olan şey, diğeri için kötü ve zararlı sonuçlar doğurabilir. Bunun için belirli bir şeyin hangi insan için iyi ve faydalı, hangisi için kötü ve zararlı olduğunu da bilmek gereklidir. Ticaret, sanat, hayvancılık, tıp, dil, tarih, coğrafya ve kimya gibi insanlarla yakından ilgili diğer konular da bunun gibidir. Bu gibi konuları insanın sadece akliyle çözmesi ve bilmesi mümkün değildir. Bunlar için mutlaka bir öğreticiye, bir rehberine ihtiyaç vardır.”¹⁷⁶

C. İnsanın Biyolojik Yapısı

“Allah insanı birtakım organik cisimleri ihtiva eder şekilde yaratmıştır. Bu organik cisimlerin her birinin insan bedeninde ayrı ayrı görevleri vardır. İnsan, bunların tümü ile bir bütün haline gelmektedir. Bunlardan birinin dahi görevini yapamaz hale gelmesi, insanın da, gerek Allah’a, gerekse insanlara karşı mükellef bulunduğu görevlerini tam olarak yerine getirememesine sebep olacaktır. Bunun için, insanı insan yapan bu organların mahiyetinin, görevlerinin neler olduğunun ve ne şekilde korunacaklarının bilinmesi zorunludur. Bunların ise sadece akılla bilinmesi mümkün değildir. Bunlar için de mutlaka bir mürşide, bir öğreticiye ihtiyaç vardır.”¹⁷⁷

D. İnsanlar Arasındaki Anlaşmazlıklar

“İnsanlar arasında genellikle bir eğilim vardır. Bu da, en iyi, en güzel olan şeyi elde etme arzusu ve başkasının değil, sadece kendisinin buna lâyık olduğunu

¹⁷⁶ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 276; Topaloğlu, a.g.e., s.223 ; Işık, a.g.e., s.107

¹⁷⁷ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 278; Topaloğlu, a.g.e., s.227 ; Işık, a.g.e., s.108

düşünmesidir. Bu, insan psikolojisinin bir tezâhürüdür. İnsanların bu duygusal davranışları, aralarında zamanla büyük tartışmaların ve anlaşmazlıkların doğmasına sebep olmuştur. Bunun özelliklerini, yaşadığımız toplumda dahi her an görmemiz mümkündür. Bu gibi anlaşmazlıkların, fertleri birbirinden ayıran, aralarındaki sevgi bağlarının kopmasına ve dolayısıyla fertlerden meydana gelen toplumun yok olmasına, fesada uğramasına sebep olan en büyük nedenlerden biri olduğu bilinmektedir. Akıl da bunları tasvîp etmemekte ve çirkin görmektedir. O halde akla göre de, bunların arasındaki ilişkiyi düzenleyecek, aralarındaki anlaşmazlığı kaldıracak, hakkın gerçek sâhibine verilmesini sağlayacak ve dolayısıyla aralarındaki dirlik ve düzenliği yeniden tesis edecek bir kimseye ihtiyaç vardır. Bu da, kullarının bütün hallerini en iyi bilen Allah'ın, bu vazifeleri yapmak, emir ve nehiyelerini tebliğ etmek, doğruyu ve yanlışını kendilerine göstermek üzere görevlendirdiği peygamberlerdir.”¹⁷⁸

E. Bilimin Çeşitliliği ve Sınırı

“İnsanların din ve dünya ile ilgili meselelerini anlama ve çözümleme hususunda bilginlerin yetenekleri bakımından çeşitli olmalarıdır. Bir bilginin insanlarla ilgili tüm meseleleri bilmesi ve bunları tek başına halletmesi, elbette ki mümkün değildir. Akla göre de böyle bir şey muhaldir. Gerek dini, gerekse dünyevi, insanlarla ilgili tüm meseleleri, onlar için neyin iyi, neyin kötü olduğunu hakkıyla bilen tek varlık, şüphesiz Yüce Allah'tır. Allah'ın bildiği bu gerçekleri kullarına ulaştıracak bir vasıtaya ihtiyaç vardır. Bu da, bu görevi yerine getirmek üzere gönderdiği peygamberlerdir.”¹⁷⁹

“Mâturîdî, akılla her şeyin idrak edilmesinin imkânsızlığını ve dolayısıyla bazı şeyleri kavramada aklın dahi peygambere ve onun irşâdına muhtaç olduğunu bu şekilde ispatladıktan sonra, özetle şöyle demektedir¹⁸⁰: “İnsanların sadece akıllarını kullanmak veya bilenlere danışmak, ya da tüm kabiliyet ve yeteneklerini

¹⁷⁸ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 279; Topaloğlu, a.g.e., s.227-228 ; Işık, a.g.e., s.110

¹⁷⁹ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 278; Topaloğlu, a.g.e., s.227; Işık, a.g.e., s.108

¹⁸⁰ Işık, a.g.e., s.109.

kullanarak içtihad etmek suretiyle her an karşılaştıkları türlü problemlerini çözmeyi başardıkları kabul edilse dahi, peygamberlerin gönderilmesinin yine de kendileri için büyük bir nimet, kıymetli bir yardım olduğunda şüphe yoktur. Bu, Allah'ın onlara büyük bir lütfu ve ihsanıdır. Bunu inkar etmek, cehâlettir, ahmaklıktır, lütfun ve ihsânın değerini bilmemektir. Oysa peygamberin gönderilmesinin başta gelen nedenlerinden biri de, insanların yükünü hafifletmek ve yorulmadan doğru yolu bulmalarına yardımcı olmaktır. İşte bunun için akıl da genel olarak peygamberlik müessesesini sevmiş ve ona karşı sempati duymuştur. Ayrıca insanların her an karşılaştıkları problemlerini çözmek, yaptıkları hatalardan dolayı kendilerini ikaz etmek, uyarmak bakımından da peygamberlerin gönderilmesi büyük bir nimettir. Bu da, şüphesiz onları, akıllarını kullanmalarına, gerçekleri araştırmalarına ve dolayısıyla şeytanın güzel gösterdiği şeylerden kaçınmalarına, hevâ ve heveslerine uymamalarına vesile olacaktır.”¹⁸¹

İmam Mâturidî'ye göre, aklî yönden peygamber gönderilmesini zorunlu kılan edenleri, tasnif edip izah ettikten sonra, Mâturidî'ye göre peygamberlikle ilgili özel hükümler üzerinde duracağız.

B. Mâturidî'ye Göre Peygamberlikle İlgili Özel Hükümler

1. Peygamberlerin İnsanlardan Gönderilmesi

Tarih boyunca insanlara gönderilen peygamberlerin beşer mi yoksa başka türden varlıklar mı olması gerektiği konusunda değişik görüşler ileri sürülmüş, onlarında hitap ettikleri kişiler gibi birer beşer oluşunu kabul etmeyenler olmuştur. Bu itirazların pek çoğu Kur'an'da dile getirilmiştir. Bir âyetle "*Bir beşer mi bizi doğru yola götürecektir?*"¹⁸² şeklinde itiraz, yer almakta, bir başka âyette Hz. Muhammed hakkında, "*Bu ne biçim peygamber! (Bizler gibi) yemek yiyor, çarşılarda dolaşıyor. Ona bir melek indirilmeli ve o da kendisiyle birlikte*

¹⁸¹ Topaloğlu-Aruç, Kitabü't-Tevhid., s. 284; Topaloğlu, a.g.e., s.231; Işık, a.g.e., s.109

¹⁸² Teğabün 64 / 6

*uyarıcı olmalı değil miydi?*¹⁸³ dedikleri ifade edilmekle, bir diğer âyet-i kerîmede ise insanların Hz. Peygamber'e inanmamalarına onun beşer olmasını gerekçe gösterdikleri haber verilmektedir.¹⁸⁴

“Hz. İbrahim zamanından itibaren mevcudiyetlerini sürdüren Sâbiîler Allah'ı tanımada ve O'na itaat etmede vasıtaya ihtiyaç bulunduğunu kabul etmekle birlikte, bunun cismanî değil, ruhanî olması gerektiğini iddia etmişlerdir. Gerekçe olarak ruhanî varlıkların arınmış ve Allah'a yakın olduklarını göstermektedirler. Cismanî varlıkların ise bizim gibi beşer olduklarını, şekil olarak bize benzediklerini, yediğimizden yiyip içtiğimizden içtiklerini, şehvet ve öfkeden uzak kalamadıklarını göstermekte ve bu nevi behîmî özelliklere sahip olanların vahye mazhar olamayacaklarını ileri sürmektedirler.”¹⁸⁵

“Yahudilik de nübüvvet bir taraftan kulun herhangi bir gayreti olmadan tamamen Tanrı'nın kendi iradesi ile dilediği insanlara verdiği görev olarak takdim edilirken¹⁸⁶ öte yandan Tanrı'nın peygamberlere "oğlum" diye hitap ettiği, hatta onları kendisinin doğurduğu ifadeleri yer alır.”¹⁸⁷

“Hıristiyanlığa gelince, bugünkü İnciller ve Mektuplar da Hz. İsa'nın beşerîliği yada ilâhî özellikler taşıdığı yönünde ortak veya net bir ifade yer almamaktadır.¹⁸⁸ Yeni Ahid de Hz. İsa için "oğul" ve "Tanrı'nın oğlu" unvanları kullanılmıştır. Bu ifade bizzat Hz. İsa'nın kendini böyle tanımlaması şeklinde de yer almıştır.¹⁸⁹ Fakat. Yahudilikte insan veya insan grubu ile Yehova arasında hatta bazen Tanrı ile kral arasındaki ilişkinin baba ile oğul arasındaki ilişkiye benzetilmek suretiyle kullanıldığına dikkat çekilerek, Yeni Ahid'de de Tanrı İsa

¹⁸³ Furkan 25 / 7

¹⁸⁴ Al-i İmran 3 / 164

¹⁸⁵ Bakillani , a.g.e., s. 156; Can, a.g.e. ,s.129

¹⁸⁶ Hezekiel 3/11; Yeremya 26/12 ; Sayılar 12/6

¹⁸⁷ Mezmurlar 2/7

¹⁸⁸ Mustafa Sinanoğlu , Kitabı Mukaddes ve Kur'an'ı Kerimde Nübüvvet, M.Ü. Sos.Bil.Ensitüsü, 1995, s.148 (Naklen: Can, a.g.e. ,s.130)

¹⁸⁹ Matta, 4/3 ,14/33, 27/40; Yuhanna, 1/34,49, 3/18, 5/25; Sinanoğlu, a.g.e.,s.148.

ilişkinin aynı üslûpla ifade edildiği ileri sürülmüştür.¹⁹⁰ Ayrıca Tanrı ile İsa arasındaki ilişkinin kendilerine has karşılıklı bilgiyi yansıttığı ifade edilmekte, bunun delili olarak, "Her şey Babam tarafından bana verildi ve Baba'dan başka kimse Oğul'u bilemez. Oğul'dan ve Oğul'un keşfetmeyi dilediği kimseden başkası da Baba'yı bilemez"¹⁹¹ ifadesi gösterilmektedir."¹⁹²

“Yuhanna İncilinde Hz. İsa için "Mesih" tabiri kullanılır¹⁹³ ve zatında ilâhî vahyi (logos) taşıması sebebiyle oğul unvanını elde ettiği kaydedilir. İsa'nın Tanrı tarafından ve O'nun adına¹⁹⁴ gönderildiği ifade edilir.”¹⁹⁵

“Brahmanlar'a göre, Peygamberlerin aklen, kendilerini gönderen varlık ile aynı türden olmaları gerekir. Fakat kadîm varlık, zâtı gereği yaratılmışların türünden olamayacağına göre onlara bir elçi göndermesi de düşünülemez. Ayrıca insanlardan birini peygamber seçerek diğerlerine üstün kılması da O'nun hikmeti ile bağdaşmaz. Dolayısıyla insan türünden peygamber gönderildiği iddiası doğru değildir.”¹⁹⁶

“Aşırı Şia'ya mensup Hâbitiyye grupları¹⁹⁷ teşbihe kayarak Hz. İsa'yı Rabbi'ne benzetip ikinci ilâh olduğunu iddia etmişlerdir. Sebe'iyye¹⁹⁸ de Hz. Ali konusunda haddi aşmış, önce onun peygamber olduğunu iddia etmiş, daha sonra da ulûhiyyetinî ileri sürmüştür.¹⁹⁹ Bâtiniyye de aynı şekilde peygamberlik görevinin insan tarafından ifa edilmesini kabul etmemiş, bunun ruhanî bir varlık tarafından yerine getirilebileceğini ileri sürmüştür.”²⁰⁰

¹⁹⁰ Sinanoğlu, a.g.e.,s.148,149 ; Can, a.g.e. ,s.130

¹⁹¹ Matta, 11/27

¹⁹² Sinanoğlu, a.g.e.,s.150; Can, a.g.e. ,s.130

¹⁹³ Yuhanna , 1/49

¹⁹⁴ Yuhanna , 4/34, 5/43

¹⁹⁵ Sinanoğlu, a.g.e.,s.150; Can, a.g.e. ,s.130

¹⁹⁶ Bakillani , a.g.e., s.130; Can, a.g.e. ,s.131

¹⁹⁷ Fırlalı,E.Ruhi,El-Fark Beyne'l –Fırak Trc,İstanbul,1979,s.254 (Ahmet b. Habıt'a (ö.232/846-47) mensup olanlar)

¹⁹⁸ Fırlalı,a.g.e.,s.234 (Abdullah b. Sebe'ye tabi olanlar)

¹⁹⁹ Bakillani , a.g.e., s.251

²⁰⁰ Can, a.g.e. ,s.132

“Mâturîdî, Hristiyanlar'ın Hz. İsâ'nın aynı zamanda yaratılmış olduğunu kabul etmelerinin bir çelişki olduğunu, bedenen ve ruhen bize benzeyen birisinin ancak beşer olabileceğini ve bizim gücümüzü aşan şeyleri ancak Allah Teâlâ'nın yardımı ile yapabileceğini, bu kabulün ise onun ilâh olduğu iddiasını boşa çıkaracağını ifade eder.”²⁰¹

“İmam Mâturidî, Hz. İsâ'nın beşer oluşunu onun hadis oluşu ile de ispat eder. Önce, hem aklın hem de naklin, cisimlerin hadis olduklarını haber verdiğini söyler. Aynı şeyin Hz. İsâ için de geçerli olduğunu, dolayısıyla onun bir ulûhiyet vasfı taşımayacağını belirtir.”²⁰²

Konumuzu toplarsak, “Mâturîdî Hristiyanların Hz. İsâ hakkındaki görüşlerine iki açıdan cevap verir. Birincisi, Allah'ın yegâne Rab olması ve böyle bir şeyin Hz. İsâ için muhal bulunmasıdır. Bu muhal oluş bizzat Allah'ın onu beşerî vasıflarla zikretmesinin tabîî bir sonucudur. Hatta Kur'an-ı Kerîm, "*Ne Mesih Allah'ın bir kulu olmaktan çekinir ne de Allah'a yakınlaştırılmış (mukarreb) melekler...*"²⁰³ âyetiyle bu gerçeği açıkça ortaya koyar. Ayrıca Kur'an onu tüm beşerî özellikleri ile anar. Çeşitli âyetlerde Hz. İsâ'nın insanları Allah'a kul olmaya çağırdığı da ifade edilir.²⁰⁴ Mâturîdî, Hz. İsâ için geçerli olan bu özelliğin (beşer oluş) tüm peygamberler ve son peygamber Hz. Muhammed için de geçerli olduğunu söyler. Zira hepsi de Allah'a kul ve elçi olmanın ötesinde bir iddiada bulunmamışlardır.”²⁰⁵

“Mâturidî'nin Hristiyanlar'a temel itiraz noktalarından ikincisi de şudur. Hz. İsâ'nın Oğul olması Allah hakkında doğum vs. île ilgili bir (akım beşerî özellikleri gerekli kılar. Bu ise hem muhal hem fasit bir durumdur. Zira doğum anne ile babanın bedeninden kaynaklanır. Bu durumda ebeveynin çocuğu ile ortak özellik taşıması ihtimali doğar. Zâtı gereği rab, melik ve kadir

²⁰¹ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 332-333; Topaloğlu, a.g.e., s.266-267; Can, a.g.e. ,s.135

²⁰² Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 335; Topaloğlu, a.g.e., s.269; Can, a.g.e. ,s.136

²⁰³ Nisa, 4 /172

²⁰⁴ Al-i İmran , 3/51 ; Maide, 5/17; Meryem , 19/36

²⁰⁵ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 338; Topaloğlu, a.g.e., s.270; Can, a.g.e. ,s.136

olan Allah ise yaratılmışlara benzemekten veya bu yorumu gerektirecek her şeyden müstağnidir.”²⁰⁶

“Burada peygamberlerin beşer oluşlarıyla ilgili olarak ihtilâf konusu yapılan üç noktayı daha dile getirmek gerekir. Birincisi beşer olan peygamberlerin cinsiyeti, yani kadınlardan da peygamber olup-olmayacağı hususudur. Şöyle ki. Eski ve Yeni Ahid'de peygamberlik için cinsiyet farkı gözetilmediği, erkeklerden olduğu gibi kadınlardan da peygamberler gönderildiği ifadeleri yer almaktadır.”²⁰⁷

“Mâturîdî, Allah Teâlâ'nın peygamberimize hitaben, kendisinden Önce sadece erkeklerden peygamberler gönderdiğini söylediği ve "rical" tabirini kullandığı âyeti²⁰⁸ tefsir ederken, cinsiyet üzerinde durmaz ve onu "beşer" olarak yorumlar. Aynı ifadenin yer aldığı bir başka âyeti²⁰⁹ de, insanlardan başka elçi göndermedik, şeklinde tefsir ederek, "rical" tabirinin yine "beşer"den kinaye olduğunu söyler. İkinci olarak da kadınlardan peygamber gönderilmediği anlamına ihtimal verir. O takdirde kadın-erkek herkese erkeklerden peygamberler gönderilmiş olabileceğini ifâde eder. *"Biz senden önce de yalnız kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden (rical) başkasını elçi göndermedik..."*²¹⁰ âyetinden de, nübüvvet ve risâlet görevinin gerekleri ve şartlarının, kadınlara uygun düşmeyeceği için, sadece erkeklerden peygamber gönderildiğinin anlaşılacağını söyler.”²¹¹

“İkinci husus, sadece Yahudiler tarafından ileri sürülen bir itirazla ilgilidir. Yahudiler Hz. Muhammed'in eşleri ve çocuklarının çok olmasını yadırgarlar ve Onlara karşı çıktılar. Bu durumu onun peygamber olamayacağına delil saydılar. Peygamber olsaydı onun eşleri ve çocukları olmazdı, dediler. Buna gerekçe olarak da, onların Hz. Muhammed'i meşgul edeceğini ve risalet görevini

²⁰⁶ Topaloğlu-Aruç, Kitabü't-Tevhid., s. 339; Topaloğlu, a.g.e., s.271; Can, a.g.e. ,s.137

²⁰⁷ Çıkış15/20; Hakimler,4/4;Luka, 2/36-37

²⁰⁸ Yusuf, 12/109,

²⁰⁹ Nahl, 16/43

²¹⁰ Enbiya, 21/7

²¹¹ Can, a.g.e. ,s.137

yapmasına engel olacağını söylediler. Allah da onlara cevaben: "*Andolsun, biz senden önce de elçiler gönderdik, onlara da eşler ve çocuklar verdik...*"²¹² âyetini indirerek eş ve çocukların nübüvvet ve risâlet görevine engel teşkil etmeyeceğini haber verdi."²¹³

“Üçüncü husus ise sadece Nazzâm taraftarlarından bazılarının ileri sürdüğü, hayvanlardan da nebiler görevlendirildiği iddiasıdır. Bu iddialarına delil olarak onlar, "*Yeryüzünde debelenen hiçbir canlı, iki kanadıyla uçan hiçbir kuş istisna olmamak üzere, hepsi de sizin gibi ümmettirler...*"²¹⁴ âyetini ileri sürmüşlerdir. Mâturidi, bu âyette yer alan "ümme" kelimesinin, Allah'ın birliğini ve ulûhiyyetini tanıma ve O'na itaat etme noktasında bir birliği ifade ettiğini ve "*Yedi gök, arz ve bunların içinde bulunanlar O'nu tesbih ederler, O'nu övgü ile teşbih etmeyen hiçbir şey yoktur...*"²¹⁵ âyetinin buna delil teşkil ettiğini söylemektedir."²¹⁶

“Mâturîdî, konumuzla ilgili olarak, Kur'an-ı Kerîm'de geçen çeşitli ayetleri büyük bir dikkatle incelemekte ve bunların ihtiva ettikleri hikmetleri kendine has bir üslupla açıklamakta ve bu arada peygamberlerin insanlardan olamayacağını ileri sürenlere karşı susturucu cevaplar vermektedir. Yüce Allah şöyle diyor: "*Ey inananlar! Andolsun ki, içinizden size, sıkıntıya uğramanız kendisine ağır gelen, size düşkün, inananlara şefkatli ve merhametli bir peygamber gelmiştir.*"²¹⁷ Bu ayette de görüldüğü gibi, insanlara peygamber gönderilişinin en önemli sebeplerinden biri de, onların içinde buldukları sıkıntıları bertaraf edip, kendilerini dünya ve ahrette feraha ve mutluluğa kavuşturmadır. Bu ise ancak, kendi cinslerinden olan, bizatihi içlerinde yaşayan,

²¹² Rad, 13/38

²¹³ Can, a.g.e. ,s.138

²¹⁴ En'am, 6/38

²¹⁵ İsra, 17/44

²¹⁶ Can, a.g.e. ,s.138

²¹⁷ Tevbe 9 / 129.

türlü problemlerini ve sıkıntılarını yakından müşahede eden bir kimsenin peygamber olarak görevlendirilmesi ile mümkün olur.”²¹⁸

“Bunların dışında, Yüce Allah’tan gelen emir ve nehiylerin ve bunların ihtiva ettikleri hikmet ve kavramların, zihinlerde herhangi bir karışıklığa ve şüpheye meydan vermeyecek şekilde insanlara ulaştırılması yönünden de peygamberlerin insanlardan gönderilmesi zorunludur. Çünkü onlar, içinde yaşadıkları toplumların ve toplumları meydana getiren fertlerin eşyanın hakikatini bilme ve kavramadaki kudret ve yeteneklerinin derecesini en iyi bilen, en isabetli bir şekilde değerlendiren seçkin kimselerdir. Ayrıca, her yaratık ancak kendi cinsine meyleder ve kendi cinsinden olmayanlardan da nefret eder bir şekilde yaratılmıştır. Bu gerçeği bütün yaratıklarda görmek mümkündür. Bu, yaradılışın bir gereğidir. İşte bundan dolayı Yüce Allah, peygamberleri de, daha çok yararlı olabilmeleri ve mükellef buldukları görevlerini daha etkin bir biçimde yerine getirebilmeleri ve dolayısıyla gönderildikleri insanların da kendilerine karşı gereken saygı ve hürmeti gösterebilmeleri, Allah’tan getirdiği şeyleri kabul edebilmeleri ve davetine herhangi bir şüphe ve tereddüde düşmeksizin icabet edebilmeleri için, kendi cinslerinden olan insanlardan göndermiştir. Bu ise şüphesiz Yüce Allah’ın büyük bir lütfu, değerli bir ihsanıdır.”²¹⁹

“Hz. Peygamber, Allah tarafından risâletle görevlendirildiği zaman, müşrikler buna inanmamışlar, özellikle kendileri gibi olan bir insanın peygamber olamayacağını ve bunun için bir meleğin görevlendirilmesi gerektiğini ileri sürerek, kendisinden insan kudretinin dışında birtakım olağanüstü deliller göstermesini istemişlerdir. Kur’an-ı Kerîm bu olayı şu şekilde zikretmektedir: *“Andolsun ki, Biz Kur’an’da insanlara türlü türlü misal gösterip açıkladık öyle iken insanların çoğu nankör olmakta direndiler ve şöyle söylediler: ‘Bize, yerden kaynaklar fişkırtmadıkça sana inanmayacağız veya hurmalıkların, bağların olup, aralarında ırmaklar akıtmalısın yahut da iddia ettiğin gibi, göğü tepemize parça*

²¹⁸ Işık, a.g.e., s.111.

²¹⁹ Işık, a.g.e., s.111; İbrahim 14 / 10–11; Kehf 21 / 110.

parça düşürmeli, ya da Allah'ı ve melekleri karşımıza getirmelisin veya altın bir evin olmalı, yahut göğe yükselmelisin ama oradan okuyacağımız bir kitap indirmezsen yine inanmayacağız. De ki: 'Fesuphanallah'. Ben peygamber olan bir insandan başka bir şey miyim? İnsanlara doğruluk rehberi geldiği zaman, inanmalarına engel olan, sadece: Allah, peygamber olarak bir insan mı gönderdi? demiş olmalarıdır””²²⁰

“Mâturîdî, bu ayetlerin, özellikle “Allah, peygamber olarak bir insan mı gönderdi?” ayetinin müşriklerin bir protestosu mahiyetini taşıdığını zikretmektedir. Onlara göre, eğer Allah, onların gerçekten iman etmelerini dilemiş olsaydı, kendilerine peygamber olarak kendileri gibi bir insan değil, bir melek gönderirdi. Zira onlara göre, Hz. Peygamber'in insan olması yönünden, onlardan üstün bir tarafı olmamaktadır. Çünkü peygamberin insan değil, melek olması gerekirdi. İşte Yüce Allah, müşriklerin, bu tür şüphe ve tereddütlerinin bir sonucu olarak, peygamberlerin kendi cins veya cevherlerinden olamayacağı hakkındaki iddialarını reddetmiş ve şöyle demiştir: “De ki: Yeryüzünde yerleşip dolaşanlar melek olsalardı, Biz de onlara gökten peygamber olarak bir melek gönderirdik.””²²¹

“Bundan da açıkça anlaşılıyor ki, peygamberlerin insanlardan gönderilmesi zorunludur. Zira ayette de görüldüğü gibi, yeryüzünde yerleşip dolaşanlar melekler değil, insanlardır. İnsanların, kendi cinslerinden peygamber gönderilmesini kabul etmemeleri, akla ve mantığa uygun değildir. Çünkü insanlar, melekleri veya cinleri görmedikleri gibi, onların mâhiyetlerini, kudret ve yeteneklerini gereği gibi bilmeleri ve takdir etmeleri de mümkün değildir. Dolayısıyla mâhiyeti bilinmeyen bir varlığın, Allah'tan getireceği emir ve nehiylerin veya peygamberlerini ispatlamak için göstereceği delil ve mucizelerin, daha önce kudret ve yetenekleri hakkında kesin bir fikre sahip bulunmadığı için, doğruluğuna inanmak veya bu konuda isabetli bir karara varmak mümkün olamayacaktır. Oysa insanların her an

²²⁰ İsrâ 17 / 89-94.

²²¹ İsrâ 17 / 95; Işık, a.g.e., s.112

bir arada yaşadıkları, kudret ve yeteneklerini yakından gördükleri bir kimsenin peygamber olarak görevlendirilmesi, bu gibi tereddüt veya şüphelerin izâlesine sebep olacak ve dolayısıyla kudret ve yeteneğini aşan bir takım delil veya mucizelerin kendisinden olmayıp, Allah'tan olduğuna ve kendisinin de gerçekten Allah'ın elçisi bulunduğuna inanmayı gerektirecektir.”²²²

“Peygamberin görevleri, gönderildikleri toplumlara Allah'ın emirlerini tebliğ etmek, bu emirlere uyanları türlü nimetlerle ve özellikle cennetle müjdelemek, emirlerine uymayanların da ahirete ki yerlerinin cehennem olacağını kendilerine bildirmek ve dolayısıyla akıllarını başlarına toplayıp, bir an önce doğru yola yönelmeleri için kendilerini uyarmaktadır. Çünkü her şeyin bir sonu olduğu gibi, bu yaşanan hayatın da elbette bir sonu vardır. Sonsuz ve ebedî olan hayat ise, öteki dünyadaki hayattır. Bunun için insanın daha dünyada iken o hayata hazırlanması ve oraya hazırlıklı olarak gitmesi gereklidir. İşte bunun için peygamberler müjdecî ve uyarıcı olarak gönderilmişlerdir. Ve işte bunun için Yüce Allah şöyle diyor: *“Peygamberleri ancak müjdecî ve uyarıcı olarak gönderiyoruz. Kim inanır ve nefsinin ıslah ederse, onlara korku yoktur; onlar üzülmeyeceklerdir.”*²²³ *“Biz peygamberleri ancak müjdecî ve uyarıcı olarak göndeririz. Oysa inkârcular, hakkı bâtulla ortadan kaldırmak için çekişirler. Ayetlerimizi ve kendilerine yapılan uyarımları alaya alırlar.”*²²⁴ İşte ahirette bu gibilerin hali pek perişan olacaktır.”²²⁵

“Allah insanlara kendi cinslerinden peygamberler göndermekle, onlara büyük bir lütuf ve ihsanda bulunmuş ve dolayısıyla daha önce içinde buldukları sapıklıktan kurtulup, doğru yolu bulmalarına vesile olmuştur.”²²⁶ *“Andolsun ki Allah, inananlara, ayetlerini okuyan, onları arıyan, onlara Kitâbı ve hikmeti*

²²² Işık, a.g.e., s.112

²²³ En'am, 6 / 48; Nisa 4 / 165.

²²⁴ Kehf, 18 / 56.

²²⁵ Işık, a.g.e., s.114

²²⁶ Işık, a.g.e., s.114.

*öğreten, kendilerinden, kendi cinslerinden bir peygamber göndermekle iyilikte bulunmuştur. Halbuki onlar, önceleri apaçık sapıklıkta idiler.”*²²⁷

Sonuç olarak, “insanlara gönderilen peygamberlerin insan türünden olmaları gerçeğine karşı bazı itirazlar ileri sürülmüştür. Kur'an'ın farklı yerlerinde bu itirazlara temas edilerek cevap verilmiş, peygamberlerin insan oluşunun diğer insanlar için bir lütuf ve ihsan olduğu belirtilmiştir. Mâtürîdî de bunu tabii bir hadise olarak görmüş ve bu hususu nübüvvetin ispatında önemli bir delil olarak kullanmıştır. Ayrıca Eski ve Yeni Ahid de kadınlardan da peygamber gönderildiği belirtilirken, Kur'an'da "kadınlardan peygamber olmaz" şeklinde bir ifade olmamakla birlikte peygamberlerle ilgili olarak üç ayrı yerde "rical" kelimesi kullanılmakla ve tahsis sıgasıyla "senden önce kendilerine vahyedilen sadece erkekler gönderdik" buyrulmaktadır. Mâtürîdî de bu ifâdeden hareketle, kesin bir dil kullanmamakla beraber peygamberlerin sadece erkeklerden gönderildiğinin anlaşılabilirliğini söyler. Ayrıca hayvanlardan kendi türlerine peygamberler gönderildiği görüşünü reddeder.”²²⁸

2. Peygamberlerin Kendi Milletlerinin Dili ile Gönderilmesi

Yüce Allah bu konu ile ilgili olarak şöyle diyor: “*Kendilerine apaçık anlatabilsin diye, her peygamberi kendi milletinin diliyle gönderdik. Allah dilediğini saptırır ve dilediğini de doğru yola eriştirir. Güçlü olan Hakîm olan O’dur.*”²²⁹

“Mâtürîdî bu ayete dayanarak, peygamberlerin kendi milletlerinin diliyle gönderilmesinin zorunluluğu üzerinde önemle durmaktadır. Ona göre dil, önemli bir anlaşma aracıdır. İnsanların birbirleriyle anlaşabilmeleri, aralarındaki problemleri halledebilmeleri ve gerçeğe ulaşabilmeleri ancak aralarındaki dil birliğiyle mümkün olur. Bu itibarla insanların yaşantılarında dilin önemli bir yeri vardır. Yüce Allah’ın, peygamberleri kendi milletlerini diliyle göndermesinin ve

²²⁷ Âl-i İmrân, 3 / 164.,

²²⁸ Can, a.g.e. ,s.138

²²⁹ İbrahim,25 / 4.

kendilerine verdiği kitapların da aynı dille olmasının hikmet ve sebebi genellikle işte budur. Esasen Kur'an-ı Kerîm de bu gerçeği te'kîd etmekte ve yukarıda da görüldüğü gibi “*Kendilerine apaçık anlatabilsin diye, her peygamberi kendi milletinin diliyle gönderdik.*” demektedir.”²³⁰

“Maturîdî bu ayeti incelerken şöyle diyor: Şayet diğer milletlere gönderilen kitapların kendi dilleriyle olmadığını farz etmemiz mümkün olsaydı bile, böyle bir faraziyeyle Kur'an-ı Kerîm hakkında yürütmemiz mümkün olamazdı. Zira Kur'an-ı Kerîm Hz. Peygamber'in Allah tarafından kendisine bahşedilen en büyük bir mucizesidir. Araplar kendi dillerini çok iyi bilmelerine, bu dilin inceliklerine vakıf olmalarına ve belagat ve fesahat yönünden çok ileri bir seviyede bulunmalarına rağmen kendi dilleriyle nazil olmuş bulunan Kur'an-ı Kerîm karşısında âciz kalmışlar, onun değil tümünün, bir ayetinin dahi benzerini ortaya koymaya muvaffak olamamışlardır. Esasen Yüce Allah, Hz. Peygamber'e bu gerçeği onlara bildirmesini emretmekte ve şöyle demektedir:”²³¹ “*De ki: İnsanlar ve cinler, birbirine yardımcı olarak bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak için bir araya gelseler, Andolsun ki yine de benzerini ortaya koyamazlar.*”²³²

“Kur'ân-ı Kerîm Allah kelâmı olup, beşer kelâmı veya peygamberin ortaya koyduğu bir kitap değildir. Kendi dilleriyle nazil olmasına ve kendileri de bu dili çok iyi bilmelerine rağmen, onun bir benzerini ortaya koyamamaları da bunun en büyük delilidir. Bu da, onların inanmalarını sağlayan önemli bir unsur olması yönünden, kendileri için Allah'ın büyük bir lütfu, değerli bir ihsanıdır. Genel olarak insanların, kendi cinslerinden olanlara ve özellikle kendi dilleriyle konuşanlara karşı bir sempati ve yakınlık duydukları bir gerçektir. Dolayısıyla insanlar, kendilerinden olmayan veya kendi dillerini konuşmayan bir kimsenin sözünden veya davetinden çok, kendilerinin yakından tanıdıkları ve dilini bildikleri kimsenin sözünü dinleyecek veya davetine icabet edeceklerdir.

²³⁰ Işık, a.g.e., s.115.

²³¹ Işık, a.g.e., s.115

²³² İsrâ, 17 / 88.

Peygamberlerin kendi milletlerinin diliyle gönderilmesindeki hikmet de işte budur.”²³³

3.Peygamberlerin Birbirlerine Üstünlüğü

Yüce Allah şöyle buyuruyor: “*İşte bu peygamberlerden bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Onlardan Allah’ın kendilerine hitap ettiği, derecelerle yükselttikleri vardır. Meryem oğlu İsa’ya belgeler verdik. Onu Ruhü’l-Kudüs’le destekledik.*”²³⁴ Bu ayetten de anlaşıldığı gibi Allah, peygamberlerden bir kısmını diğerlerinden üstün kılmıştır. Bu üstünlüğün hangi yönden olduğu hususunda bazı görüşler ileri sürülmüştür.²³⁵

“Mâturîdî’ye göre bu üstünlük, daha çok peygamberlere verilen görevin önem ve kapsamının çeşitliliğinden ileri gelen bir husus olup, bazılarının ve özellikle Mu’tezile’nin ileri sürdüğü gibi, peygamberlerin kişilikleri ile ilgili değildir. Zira her peygamber, Allah tarafından kendisine verilen her görevi hakkıyla yerine getirmiştir. Çünkü, Allah’ın elçileri olmaları itibariyle peygamberler arasında bir üstünlüğün, bir efdaliyetin söz konusu edilmemesi gerekir.”²³⁶

“Ayette geçen “*peygamberlerden bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık*” sözü ise, Mâturîdî’ye göre büyük bir ihtimalle, peygamberlerin görevlerinin önem ve kapsamıyla orantılı olarak kendilerine tanınan hak, yetki veya imtiyazların değişikliğine delâlet etmektedir. Mesela, bazı peygamberler Allah’la konuşma imtiyazına sahip kılınmış,²³⁷ bazılarını kendine halil, dost edinmiş,²³⁸ bazılarının emrine rüzgar ve kuşlar verilmiş,²³⁹ İbrahim ve Musa peygamberler gibi bazılarında kavimleriyle büyük bir mücadeleye ve tartışmaya girişme ve onları mağlup etme

²³³ Işık, a.g.e., s.115

²³⁴ Bakara, 2 / 253.

²³⁵ Işık, a.g.e., s.116

²³⁶ Işık, a.g.e., s.116

²³⁷ Nisa, 4 / 164.

²³⁸ Nisa, 4 / 125.

²³⁹ Sâd, 38 / 86.

kudret ve yeteneği verilmiş, bazılarına yeryüzünün her yerine yerleşebilme imkan ve fırsatı verilmiş²⁴⁰, bazıları insan ve cinlerin tümüne peygamber olarak gönderilirken, bazıları yalnız insanlar ve diğer bazıları da sadece belirli bir gruba veya topluma gönderilmiştir. Peygamberler arasındaki derece farkları veya birbirlerine olan üstünlükleri işte bu gibi hususlardan ileri gelmektedir.”²⁴¹

4. Peygamberlere İtaat Zorunluluğu

Bu konuyla ilgili olarak Yüce Allah şöyle buyuruyor: “*Biz her peygamberi ancak, Allah’ın izniyle, itaat olunması için gönderdik. Onlar, kendilerine yazık ettiklerinde sana gelip Allah’tan mağfiret dileseler ve peygamber de onlara mağfiret dileseydi, Allah’ın tevbeleri daima kabul ve merhamet eden olduğunu görürlerdi.*”²⁴²

“Mâturîdî bu ayete dayanarak, peygamberlere itaat etmenin zorunluluğunu ileri sürmekte ve daha çok ayette geçen “*Allah’ın izniyle*” ibaresi üzerinde durmaktadır. Bu arada bu ibare üzerinde ileri sürülen bazı görüşleri de zikretmekte ve özet olarak şöyle demektedir: “Bazılarına göre ‘*Allah’ın izniyle*’ ibaresinden maksat, O’nun dilemesidir. Bazıları da bunun ‘*Allah’ın emriyle*’ veya ‘*Allah’ın ilmiyle*’ anlamına geldiğini ileri sürmüşlerdir. Bu ibarenin ‘*Allah’ın dileğiyle*’ anlamına geldiğini ileri sürenler, peygamberlere itaatın ancak Allah’ın dilemesiyle mümkün olacağını, keza onlara isyanın da ancak bu dileğin bir sonucu olarak meydana geleceğini söylemişlerdir. Bunun ‘*Allah’ın ilmiyle*’ anlamında olduğunu ileri sürenler ise, peygamberlere kimin itaat edip, kimin isyan edeceğini Allah’ın ezeli ilmiyle bildiğini, O’nun hiçbir şeyden gafil bulunmadığını söylemişlerdir.”²⁴³

²⁴⁰ Yusuf, 12 / 21-56.

²⁴¹ Işık, a.g.e., s.111

²⁴² Nisa, 4 / 64.

²⁴³ Işık, a.g.e., s.117

“Mâturîdî’ye göre, her şeyi bilen, her şeyden haberdar olan Yüce Allah, peygamberlerini gönderirken, elbette ki kendilerine kimlerin itaat edip, kimlerin isyan edeceğini bilmektedir. Onların itaatlerinin peygamberlere bir fayda sağlaması söz konusu olmadığı gibi, bir zarar vermesi de söz konusu değildir. Fayda veya zarar, ancak itaat veya isyan edenlere dönen bir husustur.”²⁴⁴

5. Peygamber Gönderilmedikçe İnsanın Cezalandırılmaması

Yüce Allah şöyle buyuruyor: “*Kim yola gelirse, ancak kendi lehine yola gelmiş ve kim saparsa da ancak kendi aleyhine sapmıştır. Kimse kimsenin günahını çekmez. Biz peygamber göndermedikçe, kimseye azap etmeyiz.*”²⁴⁵

“Bu ayetten de anlaşıldığı gibi, peygamber gönderilmediği sürece insan, işlediği günahlardan dolayı sorumlu tutulmayacak ve bunlardan ötürü cezalandırılmayacaktır. Mâturîdî, “*Biz peygamber göndermedikçe kimseye azap etmeyiz.*” ayetini incelerken, her şeyden önce bunun, insanlar için Allah’ın büyük bir lütfu bulunduğunu zikretmekte ve daha sonra da bu ayetin delâlet ettiği muhtemel anlam ve kavramlar üzerinde durmaktadır.”²⁴⁶

“Ona göre, insanlar genel olarak yaptıkları işin iyi veya kötü olduğunu veya dünya ve ahiret mutluluğa erebilmeleri için, neyi yapıp neyi yapmamaları gerektiğini kendilerine bildirecek ve onları doğru yola yöneltecek bir mürşide, bir öğreticiye muhtaç olarak yaratılmışlardır. Bu, insanlar için doğal bir ihtiyaçtır. İşte bundan dolayı Yüce Allah, insanlara peygamber göndermiş ve onları kendi emir ve nehiyelerini tebliğ etmek ve insanları doğru yola sevk etmekle mükellef kılmıştır. İnsanların mes’ul veya sevab yada azaba müstahak olabilmeleri için, Allah’ın emir ve nehiyelerini önceden bilmeleri zorunludur. Bu husus gerçekleştiği an, artık

²⁴⁴ Işık, a.g.e., s.117.

²⁴⁵ İsra 17 / 15.

²⁴⁶ Işık, a.g.e., s.118.

kendileri için ileri sürebilecekleri bir mazeret veya bahane, ya da tutunabilecekleri bir dal veya dayanak noktası kalmayacaktır.”²⁴⁷

“Mâturîdî, insanların gerçekleri duyu organları veya düşünme ve araştırma ya da eğitim ve öğretim yollarıyla bilmeleri ve kavramaları mümkün olduğu halde, Allah’ın büyük bir lütfu ve ihsanı olarak kendilerine ayrıca peygamber gönderildikten sonra da inkar ve inatlarında ısrar edecek olurlarsa, dünya ve ahirette, görecekleri cezanın çok büyük olacağını zikretmekte ve genel olarak bu cezanın üç şekilde olacağını söylemektedir :²⁴⁸

Birincisi: “*Her can ölümü tadacaktır. Bir imtihan olarak size iyilik ve kötülük veririz. Sonunda bize dönersiniz.*”²⁴⁹, “*Biz onları yeryüzünde iyiler ve kötüler olarak bölük bölük ayırdık; iyiliğe dönerler diye onları güzellikler ve kötülüklerle sınadık*”²⁵⁰ ayetlerinde görüldüğü gibi, Yüce Allah’ın dünyada insanları, bir günah işlemedikleri halde, kendilerine bazı sıkıntılar vermek suretiyle sınaması, imtihan etmesidir ki, bunun hikmeti de, büyük bir ihtimalle onları uyarmak, günah işledikleri takdirde ahrette kendilerini bekleyen azabın büyüklüğünü kendilerine hatırlatmaktır.

İkincisi, Allah’ı inkar eden ve bu inkarlarında inat ve ısrar edenlere verilen cezadır. Bu ise, inananları uyarması ve başkalarına da ibret olması için, bu gibi kimselerin helak edilmesi ve yeryüzünden köklerinin kazınmasıdır. Bu tür cezalandırma, genellikle Allah’ın, bu yoldaki bir vaadinden sonra hasıl olmaktadır.

Üçüncüsü ise, dünyada iken ve son nefeslerini vermeden önce tevbe edip, günahlarından dönmeyenlerin ahrette görecekleri ceza ve çekecekleri azaptır.”

²⁴⁷ Işık, a.g.e., s.118

²⁴⁸ Işık, a.g.e., s.119

²⁴⁹ Enbiya, 21 / 35.

²⁵⁰ A’raf ,7 / 168.

6. Allah Tarafından Görevlendirilişleri (Vehbîlik)

“İslâm tarihinde nübüvvet ve risâletin Allah'ın dilediği kimseye verdiği bir özellik olmasına doğrudan ya da dolaylı olarak karşı çıkanlar olmuştur. Bunlardan biri Ebû İsâ el-Verrâk'tır. O, insanlar içinde bir kişinin çıkıp da kendisinden başka hiçbir kimsede bulunmayan bir özelliğinin olduğunu iddia etmesinin ona bir ayrıcalık kazandırmayacağını, dolayısıyla nübüvvet iddiasının da bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiğini söyler. Ona göre birçok insan peygamberlerin gösterdiği performansı ve ortaya koyduğu mucizeleri gösterebilir. Dolayısıyla nübüvvetin Allah'ın seçip tayin etmesiyle gerçekleştiği iddiası doğru değildir.”²⁵¹

“Mu'tezile de nübüvvet anlayışını salah-aslah prensibine dayandırır. Onlara göre kulları için en yararlı şeyi yaratmak Allah için bir zorunluluktur, en azından O'nun adaletinin gereğidir. Mu'tezile nübüvvetin kaynağının Allah olduğunu kabul etmekle birlikte bu görevi kullarından birine vermesini zarurî görmek suretiyle O'nun mutlak iradesine halel getirmektedir.”²⁵²

“Bâtıniyye'ye göre nübüvvet kişiden kişiye intikal eden bir husustur. Bununla birlikte Bâtıniye, Kur'âni-İslâmî mânada bir nübüvvet anlayışını reddederler. Onlara göre peygamberler bu makamlara bir takım hilelerle ve sırf insanlara liderlik yapmak amacıyla gelmişlerdir. Bu izah tarzına göre Bâtıniyye Kur'an'ın öngördüğü nübüvvetin Vehbî değil kesbî olduğunu söylemiş olmaktadır.”²⁵³

“Mâturidî'ye göre peygamberlik kesbî değil, Allah'ın, kulları arasında dilediğini mutlak iradesiyle seçip görevlendirmesi sonucu elde edilen bir vasıftır. Çünkü bir insanda herhangi bir iktisabi üstünlük olursa bir başkası da ondan daha fazlasına en azından onun aynısına sahip olmak isteyecektir. Zira bu özellik insanın fıtratında mevcuttur. Bu takdirde de peygamber ile peygamber olmayanı birbirinden ayırt etmek mümkün olmayacaktır.”²⁵⁴

²⁵¹ Topaloğlu-Aruçî, Kitabü't-Tevhid., s.286-287; Topaloğlu, a.g.e., s.233; Can, a.g.e., s.157

²⁵² Can, a.g.e., s.157

²⁵³ Bağdadi, Abdulkahir b. Tahir et-Temimi, el-Fark beyne'l Fırak (nşr.Muhammed Muhyiddin Abdülhamid),Beyrut, 1411/1991 , s.295,296; Can, a.g.e., s.157; Fığlalı,Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri,s.269

²⁵⁴ Topaloğlu-Aruçî, Kitabü't-Tevhid., s. 286-287; Topaloğlu, a.g.e., s.232-233; Can, a.g.e., s.160

“ Şayet nübüvvet çalışmakla elde edilen bir ünvan olsaydı, diğer insanların engellemeleri sebebiyle, peygamberler sahip oldukları o mertebelere ulaşamazlardı. Mâturidî , bu noktada Allah Teâlâ'nın peygamber olmayan birisinin kimi özelliklerine güvenerek nübüvvet iddiasında bulunmasını engelleyeceğini söyler. Ona göre Allah, "*O seni bir yetim olarak bulup barındırmadı mı?*"²⁵⁵ âyetiyle hem Rasûlüllah'ın ilâhî hitaba mazhar olduğunu haber vermiş, hem de onun sahip olduğu özellikleri kendisine mal etmesini peşinen önlemiştir."²⁵⁶

“Rasûlüllah'ın nübüvvetine karşı çıkanlar aslında Kur'an'ın Allah'tan bir mucize ve Hz. Peygamber için bir delil olduğunu biliyorlardı. Çünkü onlar Kur'an âyetlerinin gelmesine karşı çıkmıyor, onun daha itibarlı, daha zengin ve şöhretli birisine inmesini söylediler. Böylece onlar, büyüklüğün insanlar üzerindeki değerden kaynaklandığını sanıyor, fakat Allah'ın değer vermesini hesaba katmıyorlardı. Bunun üzerine Allah risâleti kime vereceğini en iyi kendisinin bileceğini beyan ederek onların bu iddialarını boşa çıkarmıştır.”²⁵⁷

Bu bölümde, Mâturidî'nin nübüvvetle ilgili görüşlerini, peygamberlikle ilgili özel hükümler başlığı altında tasnif edip izah etmeye çalıştık. Bundan sonraki bölümde ise Mâturidî'nin Hz. Peygamberin nübüvvetini ispat eden deliller başlığı altında konumuzu inceleyeceğiz .

C. Hz. Peygamber'in Nübüvvetini İspat Eden Deliller

1. Hz. Peygamber'in Şahsı

“Mâtürîdî'nin Hz. Peygamberin nübüvvetini ispat hususunda en çok üzerinde durduğu konulardan biri de peygamberlerin gerek suret (şemail) gerek sîret (ahlâk) bakımından dikkat çekici nitelikte üstün özelliklere sahip olmalarıdır. Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamberin geleceğini ve nurunu kendisinden önceki peygamberlere haber verdiğini ve söz konusu nurun verilen habere uygun olarak

²⁵⁵ Duha, 93/6

²⁵⁶ Topaloğlu-Aruçî, Kitabü't-Tevhid., s. 326-327; Topaloğlu, a.g.e., s.262; Can, a.g.e. ,s.160

²⁵⁷ Topaloğlu-Aruçî, Kitabü't-Tevhid., s. 327; Topaloğlu, a.g.e., s.263; Can, a.g.e. ,s.161

kendisinde ortaya çıktığını söyler. Mâtürîdî'ye göre Rasûlullah'ın omuzlan arasındaki nübüvvet mührü de onun bu tür mucizelerindedir. Ayrıca Nübüvvetinden sonra olduğu gibi, vahye muhatap olmadan önce de bulutların onu gölgelemesini, küçük yaşta iken meleklerin onun göğsünü açıp kalbini yıkamasını ve çocuk yaşındayken bile insanların ısrarlarına rağmen putlara tapmaktan uzak durmasını onun şahsına ait mucizelerden kabul eder.”²⁵⁸

“Hz. Peygamber'in hem müminlerle hem de kâfirlerle muamelesindeki tavırları çok dikkat çekici idi. Ne düşmanlarına taviz verirdi, ne de konuşmasını münakaşa boyutuna vardiirdi. Kimse ondan ne küfür ne de yalan işitmişli. Bütün bunlar sadece inananların iddiası değil aynı zamanda düşmanlarının da itiraflarıdır.”²⁵⁹

“Allah Teâlâ inanmayanlardan davasından vazgeçmesi karşılığında verecekleri dünyalıklara mı meyledeceğini yoksa iddiasında sebat mı göstereceğini anlayabilmeleri için Hz. Peygamber'in ahlâkını, tutum ve davranışlarını dikkatle takip etmelerim isteyince onlar da Rasûlullah'ı sınavı denediler. Ona Mekke'nin emirliği başta olmak üzere hemen herkesin tamah edebileceği şeyler teklif ettiler. Fakat o sadece cennete ve Allah'ın rızasına talip olduğunu söyledi ve onlara Sâd sûresinin 86. ayeti ile karşılık verdi: "De ki, ben sizden buna karşılık bir ücret istemiyorum ve kendiliğimden yükümlülük getirenlerden de değilim”²⁶⁰.

“Mâtürîdî Hz. Peygamber'in şemailini vafederken, onun yüzünün dolunaydan daha güzel, kokusunun miskten daha hoş ve teninin ipekten daha yumuşak olduğunu söyler ve onun ahlâkını uzun uzun anlatır. Örnek olarak, onun yalan söylediğinin asla duyulmadığını, konuşurken dilinin hiç sürçmediğini, düşmanlarından asla kaçmadığını söyler. Ayrıca kimseyi aldatmadığını hayasızlıkla yorumlanabilecek hiçbir davranış sergilemediğini, her hususta olduğu gibi cezalandırmada da sırf Allah'ın rızasını gözettiğini belirtir.”²⁶¹

²⁵⁸ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 295; Topaloğlu, a.g.e., s.239; Can, a.g.e. ,s.177

²⁵⁹ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 295-296; Topaloğlu, a.g.e., s.239-240; Can, a.g.e. ,s.177

²⁶⁰ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 323-324; Topaloğlu, a.g.e., s.260; Can, a.g.e. ,s.178

²⁶¹ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 314; Topaloğlu, a.g.e., s.254; Can, a.g.e. ,s.178

“Hz. Peygamber öyle biracıma duygusuna sahipti ki bu konuda azar (itâb) bile işitmişti: "... *Canın onlar için üzüntülere dalmasin*".²⁶²" *Onlar iman etmiyorlar diye üzüntüden kendini tüketir gibisin.*"²⁶³ "Sabret, senin sabrın da Allah'ın yardımı iledir. On/ar için tasalanma! Kurmakta oldukları tuzaklar yüzünden de telaşlanma".²⁶⁴

Kur'ân-ı Kerîm Rasûlullah'ın mü'minlere olan düşkünlüğünü şu şekilde dile getiriyordu: "... *Size çok düşkündür, mü'minlere de şefkatli ve merhametlidir.*"²⁶⁵ İnsanların inanmayıp onu yalanlamaları Peygamber'e ağır geliyordu. Çünkü onlara acıyordu ve onlar adına korkuyordu. Onların Allah'a karşı itaatsizlikte bulunmalarına çok üzülyordu.

“Mâtürîdî, Rasûlullah'ın azarlanmasına sebep olan bazı şeylerin aslında onun için bir meziyet olduğunu söyler ve örnek olarak aşırı cömertliği dolayısıyla Allah 'ın onu uyarak "*Ellerini büsbütün de açma.*"²⁶⁶ buyurmasını gösterir."²⁶⁷

“Bunlardan başka Mâtürîdî, onun yarın için hiçbir şey biriktirmediğini, çok değerli dünya nimetlerine rağmen davasından taviz vermediğini, nice güçlü kuvvetli zorbalardan ve krallardan çekinmeyip onlara karşı koyduğunu, kendisinden çok uzaklardaki düşmanlarının bile onun korkusuna kapıldığını...²⁶⁸ sıralar ve Allah'ın bütün bu vasıfları vermek suretiyle ona lütuf ve ikramda bulunduğunu söyler. Rasûlullah'ın kendisine ve inananlara yapılan her türlü ezaya sabredip birçok sıkıntıya katlandığını, insanların hak dine girmeleri dışında hiçbir teklifini kabul etmediğini ilâve eder."²⁶⁹

²⁶² Fatır, 35/8

²⁶³ Şüara, 26/3

²⁶⁴ Nahl, 16/127

²⁶⁵ Tevbe, 9/128

²⁶⁶ İsrâ, 17/29

²⁶⁷ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 315; Topaloğlu, a.g.e., s.254-255; Can, a.g.e. ,s.179

²⁶⁸ Canan,İbrahim,Hadis Ansiklopedisi(Kütüb-i Sitte), Akçağ Yay.İstanbul, ts. c.7, s.79

²⁶⁹ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 316; Topaloğlu, a.g.e., s.255; Can, a.g.e. ,s.179

“Mâtürîdî, Hz. Peygamberin vasıflarını zikrettikten sonra onun hayatını ve şahsî özelliklerini dikkatli bir şekilde gözetleyip bunlar üzerinde düşünen birisinin, ondaki ilâhî desteği ve yardımı göreceğini ve diğer peygamberler gibi onun da Allah'ın elçisi olduğunu anlayacağını söyler.”²⁷⁰

“Kur'ân-ı Kerîm'e göre Hz. Peygamber'de ki tüm güzel vasıflar inanmayanlar tarafından biliniyordu. Hatta bu konu ile ilgili âyet geldiğinde onu tanımadıklarını söylemeleri bir tarafa kendi öz çocuklarını bildikleri gibi tanıdıklarını itiraf edenler bile olmuştu.”²⁷¹

“Mâtürîdî, sık sık yaşadığı ortamın katılığına rağmen Hz. Peygamberin sahip olduğu güzel ahlâka dikkat çeker. Nübüvvetini ispat ederken onun ümmî olmasına büyük önem atfeder. “... Onlar ki, yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılmış bulacakları ümmî peygambere uyarlar...”²⁷² âyetini bu görüşünün delili olarak değerlendirir. Bu âyetin tefsirinde, “Sen bundan önce herhangi bir kitap okumuyordun, onu elinle de yazmıyorsun. Eğer öyle olsaydı batla saplananlar mutlaka kuşku duyarlardı”²⁷³ âyetine yer verir. Hz. Peygamber'e, Kuran'ı önceki dinlere mensup insanlardan ve onların kitaplarından aldığını veya onun kendisine ait bir eser olduğunu söylememeleri ve Allah'tan olduğunu anlamaları için Allah Teâlâ'nın onu ümmî bir peygamber olarak gönderdiğini söyler.”²⁷⁴

“Yahudilerin Hz. İsb ile Hz. Muhammed'in, Hristiyanların da yine Hz. Muhammed'in nübüvvetini benimsemeyişlerinin aksine, Kur'ân-i Kerîm onun tüm insanlığa, hatta cinlere de peygamber olarak gönderildiğini ifade eder. “Biz seni ancak âlemlere bir rahmet olarak gönderdik”²⁷⁵ âyeti aslında bütün peygamberlerin ve kitapların insanlık için birer rahmet olduğunu, Hz.

²⁷⁰ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 329-330; Topaloğlu, a.g.e., s.209; Can, a.g.e. ,s.179

²⁷¹ Bakara,2/146;Topaloğlu,Bekir-Vanhoğlu,Ahmet,Te'vilatü'l-Kur'an,Mizan Yay.İstanbul.20005,c.1,s.267-268

²⁷² A'raf, 7/157

²⁷³ Ankebut, 29/48

²⁷⁴ Can, a.g.e. ,s.181

²⁷⁵ Enbiya, 21 / 107

Muhammed'in de tüm insanlara ve cinlere rahmet vesilesi olarak gönderildiğini ifade eder. Buradaki rahmet inananların azabının tehir edilmesi, Rasulullah'a tâbi olanlar için kurtuluş, dünya-âhiret izzeti ve büyük günah sahiplerine âhirette şefaath edilmesi gibi manalara gelir”²⁷⁶.

“Mâtürîdî, "Biz seni sadece bütün insanlara bir müjdecî ve uyarıcı olarak gönderdik..."²⁷⁷ mealindeki âyeti, onun hem Araba hem aceme, hem insanlara hem de cinlere gönderildiği, "*De ki, ey insanlar, ben sizin tümünüze Allah'ın resulüyüm...*"²⁷⁸ âyetini ise daha önceki peygamberlerin belirli topluluklara, şehirlere ve beldelere gönderilmelerine karşın Hz. Peygamber'in her renkten ve her ırktan insana gönderildiği, şeklinde anlar ve bu doğrultuda yorumlar nakleder.”²⁷⁹

“Mâtürîdî'nin ifadelerinden Rasulullah'ın en büyük mucizesinin Kur'ân-ı Kerim olduğu anlaşılmaktadır. O, Rasûlullah'ın söz sanatının zirvede olduğu bir dönemde insan gücünün sınırlarını aşan bir kitapla insanlığın karşısına çıkmasını onun ayırıcı özellikleri arasında sayar. Kur'an'ın yirmi yıldan fazla bir süre boyunca, bölümler halinde gelmesine rağmen bir defada inmiş gibi bir tek nazım ölçüsüne sahip olmasını Rasulullah'ın en büyük mucizesi ve insanlık tarihinin en büyük hadisesi olarak kabul eder.”²⁸⁰

2. Hz. Peygamberin Önceki Kitaplarda Haber Verilişi

“Allah Teâlâ şeriatları farklı olmakla birlikte hak dinin tek olduğunu haber vermek için her bir peygamberi kendinden öncekini tasdik edici ve sonra gelecek olanı da müjdeleyici olarak göndermiştir. Nitekim Hz. İsa'nın Tevrat'ı tasdik ettiğini ve Hz. Muhammed'i müjdelediğini Kur'ân-ı Kerîm'den

²⁷⁶ Can, a.g.e. ,s.182

²⁷⁷ Sebe, 34/28

²⁷⁸ A'raf, 7/158

²⁷⁹ Can, a.g.e. ,s.182

²⁸⁰ Can, a.g.e. ,s.182

öğrenmekteyiz.²⁸¹ Tüm peygamberlerin insanları sadece Allah'a ibadet etmeye ve O'nu birlemeye çağırdığını yine Kur'an haber vermektedir.²⁸² Zira din tektir ve o da İslâm'dır. Fakat şeriatların değişik olarak gelmesi mümkündür. Bununla birlikte Sâbîler Tevrat'ın katı hükümlerle dolu olduğunu, İncilde ise bu hükümlerin yumuşadığını ve bazı ruhsatların verildiğini Örnek göstererek semavî kitaplar arasında bir uyum olmadığını iddia etmişlerdir.”²⁸³

“Hz. İsa da havarilerine kendisinin dünyayı terk edeceğini, Tanrı'nın insanlar için yeni bir tesellici ve hakikat ruhu göndereceğini haber verir. Gelecek bu kimsenin kendiliğinden konuşmayıp sadece aldığı vahiyleri insanlara ulaştıracağını ve onlara hakikatin yolunu göstereceğini söyler.²⁸⁴ İlim adamları bu cümlelerde geçen, tesellici ve idareci gibi mânalara gelen kelimelerin Kur'an'da Hz. İsa'nın diliyle müjdelenen Ahmed²⁸⁵ ismine tekabül ettiğini söylemektedirler.²⁸⁶ Hristiyanlar'ın büyük çoğunluğunun kabul etmediği Barnaba İncili'nde Hz. Peygamber'in adı Messiya ve son dinin peygamberi olarak geçmekte ve Hz. Âdem'in cennetten çıkarılırken bir kapının üzerinde kelime-i tevhidi gördüğü ifade edilmektedir.”²⁸⁷

“Tüm kitaplar birbirleriyle uyum içindedir. Hepsi de bir olan Allah'tan vahyedilmiştir. Fakat Allah hikmeti gereği ve imtihan gayesiyle zaman zaman bazı mubah konularda yasaklar koymuş, bazı konularda da ruhsatlar vermiştir. Bütün kitapların hem kendi aralarında hem de Kur'ân-ı Kerîm ile uyum içinde olmaları Hz. Muhammed'in nübüvvetinin delilidir. Zaten Yahudi ve Hristiyan bilginler Kur'an geçmişle ilgili olarak verdiği haberlerin ellerindeki kitaplardaki bilgilerle uygunluk arz ettiğini biliyorlardı ve bu gerçeği fark etmekte

²⁸¹ Saf, 61/6

²⁸² Enbiya, 21/25

²⁸³ Huleyf, Kitabü't-Tevhid., s. 12 ; Can , a.g.e., s.183

²⁸⁴ Tesniye,18/18

²⁸⁵ Yuhanna, 16/5-15

²⁸⁶ Saf , 61/6

²⁸⁷ Hamidullah , a.g.e., c.1,s.692

zorlanmadılar. Onlar bütün kitapların ayrı zamanlarda gelmelerine rağmen aynı varlığın eseri olduklarını açıkça görmüşlerdir.”²⁸⁸

“Mâturîdî, Hz. Muhammed'e nübüvvet ve risâlet görevi verilmeden önce gerek Tevrat ve gerekse İncil'in, Kur'an'ın bazı bölümleriyle uyum arz etmekte olduğunu ve hem Hz. Muhammed'in hem de onun ümmetinin özelliklerini haber verdiğini söyler ve bunu örneklendirir. Kur'ân-ı Kerîm, Ehl-i kitaptan olup da Allah'ın merhamet edeceği kimselerin özelliklerini zikrederken, onların Tevrat ve İncil'de yazılı olarak buldukları Ümmî Peygamber'e tabi olduklarını söyler.²⁸⁹ Bu âyet nazil olunca Ehl-i kitap Tevrat ve İncil'i getirip de âyetin işaret ettiği şeyi kitaplarında bulamadıklarını söyleyemediler. Tabiatıyla bu durum onların bu gerçeği bilmekte olduklarının delili olmuştur. Aslında Ehl-i kitap içinde özellikle Yahudiler bazı tutum ve davranışlarıyla bu gerçeği açığa vuruyorlardı. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm bu hususu şöyle dile getirmektedir. "Onlara Allah katından, yanlarında bulunanı doğrulayıcı bir kitap geldiğinde, daha önce inkâr edenlere karşı yardım istiyorlarken, o bildikleri kendilerine gelince onu inkâr ettiler."²⁹⁰ Yahudiler daha önce inanmayanlara karşı "gönderdiği peygamber hakkı için" Allah'tan yardım islerlerdi. Yani peygamber inançları vardı. Yeni bir peygamberin gelecek olması da onlar için tabii bir hadise olarak karşılanacaktı. Fakat Hz. Muhammed Yakup soyundan değil de İsmail soyundan gelince kıskançlıklarından dolayı onun Tevrat'taki özelliklerini gizlediler ve inkâr ettiler.”²⁹¹

“Şayet Kur'an o günkü Tevrat'a uygunluk arz etmeseydi bunu hemen açığa vururlar ve Kur'an'ı ortadan kaldırmaya çalışırlardı. Böyle bir şeye girişmemiş olmaları, Hz. Muhammed'in nübüvvetinin ve Kur'an'ın Tevrat'a uygunluğunun bir başka delilidir. Nitekim Tevrat'a iman etmek Hz. Muhammed'e ve ona indirilene, dolayısıyla tüm peygamberlere ve onlara indirilenlere iman etmeyi gerektirmektedir”²⁹²

²⁸⁸ Huleyf, Kitabü't-Tevhid., s. 194 ; Can , a.g.e., s.184

²⁸⁹ Araf, 7/157

²⁹⁰ Bakara, 2/89

²⁹¹ Can , a.g.e., s.185; Topaloğlu-Vanlioğlu , a.g.e.,s.175

²⁹² Can , a.g.e., s.185

“Kur'ân-ı Kerîm Ehl-i Kitab'ın Hz. Peygamberi kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanımakta olduklarını, fakat bile bile bu gerçeği gizlediklerini söylüyordu.²⁹³ Bu âyet Rasûlullah'ın adının ve özelliklerinin önceki kitaplarda haber verildiğinin en açık delilidir. Zira bu âyet geldiğinde de hiçbirisi bu gerçeği inkâr edemedi.²⁹⁴ Mâtürîdî âyetteki oğul benzetmesine dikkatimizi çeker. Başka tanıdıkların aksine bir kimsenin oğlu birden fazla özellikleri ile tanınır. Nitekim Ehl-i kitap Hz. Peygamberi birçok özelliği ile tanıyorlardı. Fakat inat edip onu tanımazlıktan geldiler ve gerçeği bile bile gizlediler. Burada gizleme için kullanılan "ketm" fiili de bize bir başka ipucu vermektedir. Gizleme bir gerçeği biliyorken söz konusu olur. Kişi bilmediği bir şeyi gizleyemez. Dolayısıyla bu âyet Ehl'i Kitab'ın Resûlullah'ı tanıyor olduklarını, bunu bilmelerine rağmen gizlediklerinin bir başka ispatıdır.”²⁹⁵

“Mâtürîdî, Kur'an'ın geldiği dönemin özelliğine, Hz. Peygamber'in sosyal konumuna ve eğitim düzeyine dikkat çeker. Onun tevhid inancının olmadığı, putlara ve ateşe tapınılan bir ortamda ve gerçeği bilen birkaç kişinin bunu gizlediği bir dönemde, hiç eğitim almadığı bilinen birisi olarak o gerçekleri açığa vurması çok önemli bir husustur. Kendi dilinde okuma yazma bilmeyen bir kimse olarak başka kitapların dillerini hiç bilemezdi. Buna rağmen önceki kitaplarda zikredilen olaylara dair haberleri insanlara aktarıyordu. Buna rağmen Ehl-i Kitab'ın hâlâ Hz. Muhammed'in risâletinin delili olacak bir mucize istemeleri²⁹⁶ haklı ve masum bir talep olamazdı. Böyle bir ortamda, bu kadar Önemli meseleleri ve iddiaları ihtiva eden bir kitabı dünyadaki tüm inananlar bir araya gelse meydana getiremezlerdi. Bu husus Rasûlullah'ın nübüvvetinin ispatı yanında Kur'an'ın da Allah kelâmı olduğunun açık delilidir.”²⁹⁷

²⁹³ Bakara, 2/146; Topaloğlu-Vanlıoğlu , a.g.e.,s.267-268

²⁹⁴ Huleyf, Kitabü't-Tevhid., s. 194 ; Can , a.g.e., s.186

²⁹⁵ Can , a.g.e., s.186

²⁹⁶ Taha, 20/133

²⁹⁷ Can , a.g.e., s.187

“Rasûlullah, Ehl-i Kitab'ı kendi kitaplarında bulunup da gizledikleri şeyi açığa çıkartmaya davet eden âyetleri onlara okuyor ve onları İslâm'a çağırırken bunu önemle vurguluyordu. Nitekim Hayber Yahudileri'ne gönderdiği bir mektupta şunları söylüyordu. "Allah aşkına, söze vahyolunan şey aşkına, atalarınızı bildircin eti ve helva (men ve selva) ile rızklandıran aşkına, babalarınızı ve dedelerinizi Firavun'dan kurtarmak için denizi yaran varlık aşkına bana söyleyin, Allah'ın size vahyettiği kitapta Muhammed'e iman etmeye mecbur olup olmadığınız kayıtlı değil midir? Böyle değilse bana söyleyiniz. Eğer kitabınızda bunu bulamazsanız size zor kullanılacak değildir."”²⁹⁸

“Kur'ân-ı Kerîm hristiyanları kendi mukaddes metinlerinde Hz. Muhammed'in geleceğine dair bir kayda rastlamadıkları konusunda mübâheleye çağırdı. Fakat onlar kendilerine güvenmedikleri için buna cesaret edemediler. Yine Allah Yahudileri şu âyetle samimi davranmaya çağırdı: "*De ki, eğer gerçekten Allah katında âhiret yurdu kimsenin değil yalnız sizin ise ve sözüünüzde doğru iseniz haydi Ölümü temenni edin.*"²⁹⁹ Kur'an ayrıca tüm Ehl-i Kitab'a "*Haydi hepiniz bana tuzak kurun da göz açtırmayın*"³⁰⁰ âyetiyle Hz. Peygamber adına meydan okudu.”³⁰¹

“Selmân-ı Fârisî'nin müslüman olmasına vesile olan hadise de Resûlullah'ın bi'setinin önceden bilindiğini haber vermektedir. Selman bir peygamberin geleceğini öğrenir ve Medine'ye gitmek üzere yola çıkar, Sefer esnasında Şam, Musul, Nusaybin ve Ammûriye gibi yerlere uğrar. Ammûriye'de tanışıp dost olduğu sâlih bir kimsenin yanından ayrılırken kendisinden gidebileceği birisini tavsiye etmesini ister. O da yakın bir zamanda İbrahim'in dini üzere gelecek bir peygamberden bahseder ve hicret edip kalacağı yeri (Medine) tarif eder. Onun ahlâkından bahseder, nübüvvet mührünün olduğunu haber verir. Bunun üzerine Selman Hicaz'a doğru yola koyulur. Kervancılar yolda onu Medineli bir yahudiye köle olarak satarlar. Bu yolla Medine'ye gelir. Daha sonra Selman, kendisine

²⁹⁸ Hamidullah, a.g.e., c.1, s.619-120

²⁹⁹ Bakara, 2/94

³⁰⁰ Hüd, 11/55

³⁰¹ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 295; Topaloğlu, a.g.e., s.239; Can, a.g.e., s.187

anlatılan özellikleri itibarıyla Rasûlullah'ı görür görmez tanıdığını söyler ve müslüman olur.”³⁰²

“Kur'an'da Ehl-i Kitab'a hitap eden âyetlere topluca baktığımızda, o âyetlerin, işaret edilen gerçekleri bilen bir topluluğa geldiği hemen fark edilmektedir. Zira âyetler detaylı bir geçmiş bilgisini onlara hatırlatmaktadır. O insanların toplan ve hemen inkâra yönelmeyip susarak ya da sonunda kendilerini de bağlayan cevaplar vererek çelişkili bir duruma düşmeleri de okudukları Tevrat ve İncil'in Hz. Peygamber'in nübüvvetine uygun mesajlar içerdiğini göstermektedir.”³⁰³

3. Hz. Peygamber'in Risaletinin Genelliği

“Yüce Allah bu konuda şöyle diyor: *“Ya Muhammed! De ki: ‘Ey insanlar! Doğrusu ben, göklerin ve yerin hükümrani, O’ndan başka tanrı bulunmayan, dirilten ve öldüren Allah’ın, hepiniz için gönderdiği peygamberiyim. Allah’a ve okuyup yazması olmayan, haber getiren peygamberine—ki o da Allah’a ve sözlerine inanmıştır—inanın; ona uyun ki doğru yolu bulasınız.’*”³⁰⁴ Mâturîdî de işte bu ayete dayanarak, Hz. Peygamber'in risaletinin, daha önce gelip geçen peygamberlerin aksine, genel bir anlam ifade ettiğini, onun, beyaz, esmer, siyah veya kızıl yeryüzündeki bütün insanlara peygamber olarak gönderildiğini zikretmekte, ayrıca (Hatemu'l-Enbiyâ), peygamberlerin en sonuncusu olmakla, ondan sonra bir daha peygamber gönderilmeyeceğini söylemektedir. Ehl-i Sünnet bu konudaki görüşü de genel olarak işte budur. Buna göre, Hz. Peygamber'in risaleti tüm insanlara, hatta cinlere dahi şâmil olduğu gibi, getirdiği şariat ve hükümler de kıyamete kadar yürürlükte kalacaktır. Onun gelmesiyle, diğer bütün dinlerin hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır.”³⁰⁵

“Mâturîdî'ye göre Hz. Peygamber, bu niteliğiyle, alemlere rahmet olarak gönderilmiştir. Esasen Yüce Allah *“Ey Muhammed! biz seni ancak alemlere*

³⁰² Can, a.g.e., s.190

³⁰³ Can, a.g.e., s.190

³⁰⁴ A'raf, 7 / 158.

³⁰⁵ Işık, a.g.e., s. 126

rahmet olarak gönderdik.”³⁰⁶ Demek suretiyle bu gerçeği te’kid etmiştir. Mâturîdî, ayette geçen “*alemlere rahmet olarak gönderdik*” sözünün, insan veya cin, varlıklar aleminde yaşayan her canlıyı içine aldığı, zira Peygamber’in, daha önce de söylendiği gibi, onların tümüne gönderildiğini zikretmektedir. Ayrıca burada geçen rahmet kelimesinin de, birkaç anlamı ifade ettiğini, bunlardan birinin, müstahak oldukları cezanın ertelenmesi, ikincisinin, Peygamber’e uydukları, emirlerini yerine getirdikleri takdirde, dünya ve ahiret, mutluluğa ve kurtuluşa kavuşacakları, üçüncüsünün ise, büyük günah işlemiş olanlara ahirette şefaathedeceği anlamına geldiğini söylemektedir.”³⁰⁷

“Hz. Peygamber’in Allah’ın elçisi olduğuna cinler dahil, akli başında olan tüm yaratıkların iman etmesi zorunludur. Böyle bir iman ise, ancak ondan önce gelip geçmiş bütün peygamberlere ve Kur’an dahil onlara indirilen bütün mukaddes kitaplara, meleklerle, öldükten sonra dirilmeğe, cennet ve cehenneme ve kısaca her Müslüman’ın inanmakla mükellef bulunduğu iman esaslarına inanmak ve İslamiyet’in tüm şartlarını kabul etmekle mümkün olur.”³⁰⁸

Hz Peygamber’in risaletinin genelliği bu vasıflardan ileri gelmektedir.

4. Hz. Peygamber’in Tebliği

Peygamberlerin sıfatlarından olan tebliğ, risalet görevinin de temel amacını oluşturmaktadır. Çünkü peygamberler Allah ile insanlar arasında vasıta konumundadırlar.

Tebliğ, Kur'an'da, teblîğ, inzâr , tebşir, da'vet ve tilâvet terimleri olarak ta yer almaktadır.³⁰⁹

“Tebliğle ilgili ayetler incelendiğinde, anlaşılmaktadır ki, peygamberler Allah'tan kendilerine vahyedilenler de hiçbir eksiltme ya da artırma yapmadan ve

³⁰⁶ Enbiya, 21 / 107.

³⁰⁷ Işık, a.g.e., s.127

³⁰⁸ Bakara, 2 / 285; Işık, a.g.e., s.127

³⁰⁹ Can , a.g.e.,s. 153; Maide, 5/99; En'am, 6/51; İsrâ, 17/105; Nahl, 16/125; Kehf, 18/27.

kimseden çekinmeden onları insanlara ulaştırmakla görevlidirler. Nitekim hem bu konuda Allah'tan uyarı almışlar, hem de görevlerini âyetlerde çerçevesi çizildiği tarzda yerine getirmişlerdir. Bir ayeti kerîmede şöyle buyrulmaktadır: "*Yemin olsun ki senden önce de resuller yalanlanmış, ama yalanlanmalarına ve eziyet görmelerine sabretmişlerdi...*"³¹⁰ Bu âyette Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'e karşılaştığı yalanlamaları en iyi şekilde bildiğini, daha önceki peygamberlerin de benzer muamelelere maruz kaldıklarını fakat sonunda kendi yardımının onlara ulaştığını, dolayısıyla bu durumda tebliğden vazgeçerse bunda mazur sayılmayacağını tenbih etmektedir."³¹¹

“Bir âyet-i kerîmede peygamberlerin tebliğ faaliyetini yürütürken kimseden çekinmeyip sadece Allah'tan korktukları ifade edilir.”³¹² Bu âyetin tefsirinde Mâtürîdî, risâlet görevinin bazen haber vermekle ve sözle olabileceğini, bazan da fiilî olarak ifâde edilebileceğini, bunun sonucunda da gerek fiilin gerekse haberin insanlar için bağlayıcı bir nitelik kazanacağını söyler. Ayrıca peygamberler tebliğ görevini yerine getirirken başlarına gelebilecek sıkıntı ve eziyetlerden korkmadıklarını da ifade eder. "...*Şayet tebliğ etmezsen, risâlet görevini yerine getirmemiş olursun...*"³¹³ âyetinin yorumunda da bir inceliğe dikkat çeker. Allah'ın, ölüm vb. zorlamalar karşısında imanını gizlenmesine izin verdiğini³¹⁴, talak gibi konularda da bunun söz konusu olduğunu, fakat risâlet görevini tebliğ ancak açığa vurularak yapılabileceği için, onu hiçbir şekilde gizleyemeyeceğini, çünkü Allah Teâlâ'nın buna asla müsaade etmeyeceğini, aksi halde elçilik görevini yapmamış olacağını söyler."³¹⁵

“Bir âyet-i kerîmede peygamberlerin, masum olmalarına rağmen tebliğ görevini yerine getirip getirmediğinden hesaba çekilecekleri bildirilmektedir: "*Yemin olsun, kendilerine elçi gönderilenleri hesaba çekeceğiz, gönderilen*

³¹⁰ En'am, 6/34

³¹¹ Can , a.g.e., s.183

³¹² Ahzab, 33/39

³¹³ Maide, 5/67

³¹⁴ Nahl, 16/106

³¹⁵ Işık, a.g.e., s.154

*elçileri de mutlaka hesaba çekeceğiz".*³¹⁶ Mâtürîdî'ye göre peygamberlerin hesaba çekilecekleri hususlar, her şeyden önce risâlet görevini tebliğ edip etmedikleri ve insanların bu tebliğ faaliyetine nasıl bir tepki gösterdikleridir. Bunun yanında elçilerin tebliğ ve davetine muhatap olan insanlardan da mutlaka hesap sorulacaktır."³¹⁷

“Kur'an'da tebliğin mahiyeti ile ilgili olarak şöyle buyurulmaktadır: "... Sana da Kur'an'ı vahyettik ki, kendilerine indirileni insanlara açık seçik bildiresin de derin derin düşünebilsinler."³¹⁸ Âyette geçen "insanlara indirilen" şeyden maksadın, gayba ait haberler, insanların bilmediği şeyler, onların birbirlerine karşı hak ve vazifeleri, dikkat etmeleri gereken, kendilerine helâl ve haram kılınan hususlar ve önceki kitapların tahrif edilen noktaları olması mümkündür. Bunun yanında insanlara açıkladığı şeyleri onun risâletine delildir. Vahyin muhatabı peygamberler olmakla birlikte Hz. Peygamberce indirilen şeyler insanlara da indirilmiş demektir. Çünkü o kendisine indirilenleri onlara açıklamak durumundadır. Daha doğrusu ilahi hükümler, insanlara tebliğ etsin diye kendisine vahyedilmiştir."³¹⁹

“Bu kapsamda peygamberler ülke yönetimine dair hususlarda da insanları aklın kabul edebileceği ve iyi ve faydalı olduğu anlaşılabilir şeylere çağırılmışlar ve onları, din ve dünya meselelerinde yararlanmaları olacak şeylerden haberdar etmişlerdir. Ayrıca insanları davet ettikleri hiçbir konuda, kendileri gevşeklik göstermemiş, bu konuda haklarında hiçbir olumsuz davranış duyulmamıştır.”³²⁰

³¹⁶ Araf, 7/6

³¹⁷ Can , a.g.e., s.184

³¹⁸ Nahl, 16/44

³¹⁹ Can , a.g.e., s.184.155

³²⁰ Can , a.g.e., s.156

5. Hz. Peygamberin Mucizeleri

a) Mucize ve Mâhiyeti

“Mucize; acz kökünden türetilmiş bir kelime olup i’caz dan ism’i faildir. Aciz bırakan güçsüz kılan , karşı konulmaz harika olay,kudretsizlik, takatsizlik veren anlamlarına gelir.”³²¹

“Mucize ; peygamberin elinde , nübüvvet davasında doğruluğunu ispat için Allah tarafından tabiat kanunlarına aykırı olarak yaratılan harikulade olay olup başkaları tarafından benzeri getirilemez.”³²²

“Mâturîdî'nin tarifine göre de mucize, peygamberlerin elinde cereyan eden, benzer konularda ihtisas sahibi olanların bile gücünü aşan ve benzerini yapmayı arzu etmenin veya öğrenim yoluyla vâkıf olmanın imkânsız olduğu bir hususiyettir. Bilindiği gibi peygamberler mucizeleri kendi çabalarıyla ya da bir başkasından öğrenerek değil Allah'ın onlara lütfü olarak göstermektedirler.”³²³

b) Mucizenin Nübüvvete Delil oluşu

“Mucizelerin varlığı ve nübüvvete delil oluşu konusunda çeşitli itirazlar söz konusu olmuştur, Brahmanlar’ın çoğunluğu nübüvveti toptan reddetmekte³²⁴, bazı peygamberleri kabul edenleri ise insan aklının kabul edemeyeceği iddiası ile onu inkâr etmektedirler. Bunlar akılla çelişik gördükleri mucizelere örnek olarak kayanın içinden deve çıkması³²⁵ ve bastonun yılanı dönüşüp tekrar eski haline gelmesi³²⁶ gibi hissî mucizeleri göstermektedirler.³²⁷ Kur'an'da peygamberlerin beşer olduklarından bahseden âyetleri³²⁸ de mucizeleri inkârdan başka bir gerekçe olarak ileri sürmektedirler.³²⁹ Kaderiyye'den Sümâme b. Eşres ise nebinin kendi şeriatından

³²¹ Gölcük - Toprak , a.g.e.,s.337; Özbek, a.g.e., s.175,

³²² Gölcük, Toprak, a.g.e., s. 337; Özbek, a.g.e., s.176

³²³ Huleyf, Kitabü't-Tevhid., s.189 ; Can , a.g.e., s.191

³²⁴ Bakıllani, Kitabü't-temhid., s. 126

³²⁵ A'raf, 7 / 73

³²⁶ A'raf, 7/ 107

³²⁷ Bakıllani, a.g.e., s.102

³²⁸ İbrahim, 14 / 11

³²⁹ Bakıllani, a.g.e., s.126

başka bir mucizeye ihtiyacı olmadığını savunmaktadır.³³⁰ Mutezileden Nazzâm ve taraftarları da mûcize denen hadiselerin İslâm'ın saygınlığı ile ve peygamberlerin konumları ile bağdaşmayacağını ileri sürmüşlerdir.”³³¹

“Mutezile'den Ebü'l-Huzeyl el-Allâf ise, mucizenin nübüvvet iddiasına delil olarak kabul edilebilmesi için onu rivayet edenler içinde en az yirmi kişinin bulunması gerektiğini iddia etmiştir. Bunun delili olarak da, "*Şayet sizden yirmi sabreden kişi bulunursa iki yüz kişiye galip gelir*"³³² âyetini ileri sürmüştür.³³³ Ebu İsâ el-Verrâk, birisinin çıkıp da sadece kendisine mahsus birtakım kabiliyet ve özelliklerinin olduğunu iddia etmesinin ona bir ayrıcalık kazandırmayacağını iddia etmiş, mucize izhâr etmeyi ve nübüvvet iddiasını da bu kapsamda değerlendirmiştir.”³³⁴

“Mâturîdî, mucizelere karşı yapılan itirazları cevaplandırmadan önce reddediliş usullerini tenkit eder, bir şeyi kuru kuruya reddetmenin insana hiçbir şey kazandırmayacağını, aksine onun değerini düşüreceğini söyler. Ona göre insanlar arasında genel kabul görmüş gerçekleri bir kelimeyle reddetmek eşyayı ispat ve inkâr yollarını ortadan kaldırmak anlamına gelir. Bu tutum insanı şüpheciler sınıfına sokar. Böyle bir kimse asla doğru bilgiye ulaşamaz. Mucizeye karşı çıkanların tutarlı ya da tutarsız hiçbir delilleri yoktur. Onların iddiaları tamamen ön kabullere dayalı kuru iddiadan ibarettir. Ve bu tutum onların muhataplarını da rencide etmektedir.”³³⁵

“Mâturîdî'ye göre mucizelere itiraz edenlerin bir başka temel yanlışı da onları peygamberlerin elinde olağanüstü hadiselerin gerçekleşebileceğini kabul etmemeleridir. Böyle kimseler yaratıcı ile yaratılmışları mukayese etmek gibi vahim bir hataya düşmektedirler. Halbuki mucizeler peygamberler aracılığı ile

³³⁰ Bağdadi, el-Fark beyne'l-Fırak, a.g.e., s.344

³³¹ Bakıllani, a.g.e., s.141,344

³³² Enfal, 8 /65

³³³ Bağdadi, el-Fark beyne'l-Fırak, s.127,128; Fığlalı, trc.a.g.e., s.113

³³⁴ Huleyf, Kitabü't-Tevhid., s.192 ; Can , a.g.e., s.193

³³⁵ Huleyf, Kitabü't-Tevhid., s.188 ; Can , a.g.e., s. 193

ortaya çıkan fakat Allah Teâlâ'nın onların nübüvvet iddialarını desteklemek amacıyla yarattığı hadiselerdir. Bununla birlikte mucizeler sadece nübüvvetin değil, peygamberlerin elinde zuhur eden fakat aynı zamanda Allah'ın vahdaniyetini ve ulûhiyyetini de ispat eden önemli birer unsurdurlar.”³³⁶

“Mâturîdî mucize konusunda biri mucizelerin mahiyetiyle ilgili, diğeri de peygamberlerin küçük yaştan itibaren tebliğ ile görevlendirildikleri insanların arasında yaşamış olmaları olmak üzere iki temel hareket noktası tespit eder. Bu durum tabii olarak insanların onlar hakkında hiçbir şüphe duymamaları sonucunu doğurmaktadır. Tarih tanıklık etmektedir ki peygamberler tertemiz ve her türlü menfilikten uzak bir hayat tarzı sürdürmüşlerdir. Bu gerçeği onlara düşman olanlar dahi itiraf etmişlerdir. O derece ki peygamberlerle aynı şart ve imkânlar içinde yaşamış sair insanların onlarla mukayese edilmeleri bile düşünülmemiştir. Bütün bunlardan, peygamberleri o üstün makama çıkaran ve onları birçok sırlara muttali kılan birisinin himayesinin mevcudiyeti ortaya çıkmaktadır. Akıl bunun tabiiliğini ve meşruluğunu benimser, insanın tabiatı da bunu kabule yatkındır. Fakat aklının ve fitratının eğilimine rağmen bu gerçeği kabul etmeyen kimse, Mâturîdî'ye göre, bunu, genellikle hemen elde etmeyi umduğu bir menfaat bazen da uzun vadeli umut ve beklentiler sebebiyle yapar.”³³⁷

“Bütün bunların yanında, Mâturîdî'ye göre mucize, nübüvvetin ispatında olmazsa olmaz şart değildir O, mucizeleri savunur, zira onlar birer gerçektir. Allah, peygamberlerin elinde hasımlarını susturmak için bazı mucizeler yaratmıştır. Bununla birlikte mucizelerin ötesinde her hak peygamberin kavmi, mucizeleri olmasa bile o peygamberde, söylediklerini kabul etmeyi gerektiren birçok doğruluk alâmetine şahit olmuştur.”³³⁸

“Mâturîdî, Hristiyanların, Hz. İsâ'nın elinde cereyan eden mucizeleri onun ulûhiyyetine delil olarak ileri sürmelerini cevaplandırırken bütün peygamberlerin

³³⁶ Huleyf, Kitabü't-Tevhid., s.176 ; Can , a.g.e., s.193

³³⁷ Huleyf, Kitabü't-Tevhid., s. 188-189 ; Can , a.g.e., s.194-195

³³⁸ Huleyf, Kitabü't-Tevhid., s. 187-188 ; Can , a.g.e., s.195

de mucizeler gösterdiklerini söyler ve mucizelerin tek basma nübüvveti tanımının yolu olmadığını dile getirir. Allah Teâlâ'nın birçok insana kerametler izhar etme imkânı vermesine rağmen bu durumun o kimseler hakkında nübüvveti yorumlanmamasını bu görüşünü destekleyici delil olarak gösterir. Böylece Mâtürîdî kerametini de hak ve gerçek olduğunu beyan etmiş olur.”³³⁹

“Mâtürîdî mucizeleri inkâr etmez, bilâkis inkâr edenleri şiddetle reddeder. Fakat ona göre özelde Hz. Muhammed'in, genelde tüm peygamberlerin nübüvvetine delil olarak onların ahlâkı, öğretileri ve mucizelerinin birlikte değerlendirilmesi en doğru yoldur. Peygamberlerin kişilikleri, onlardan zuhur eden hissî ve aklî mucizeler, ayrıca geldikleri dönemlerdeki mîlletlerin durumları ve peygamberlere olan ihtiyaçları bir arada düşünüldüğünde nübüvvetin imkânı daha iyi anlaşılacaktır.”³⁴⁰

c) Hz. Peygamber'in Hissi Mucizeleri

“Mâtürîdî'ye göre nübüvvetin ispatı hususunda, insanları daha çok ikna edici olmaları açısından hissî mucizelerin özel bir önemi olmasına karşılık genel olarak mucizelere yapılan itirazlar hissî alanlarına da yöneltilmiştir. Bunlardan birinde Brahmanlar nübüvvet iddiasına delil olarak gösterilen, Hz. Mûsâ döneminde denizin yarılması ve âsânın yılanı dönüşmesi, Hz. Salih döneminde kayadan deve çıkması, Hz. İsa'nın eliyle ölümlerin diriltmesi ve Hz. Muhammed döneminde azıcık su ve yemeğin çok kimseyi doyurması gibi olayları aklın kabul edemeyeceğini iddia eder. Onlara göre tabiatın cârî kanunları değişmez. Bu cümleden olarak az şey çoğalmaz, çok olan da azalmaz. Dolayısıyla bu hadiseler yoluyla iddia edilen nübüvvet iddiası da boşa çıkar.”³⁴¹

“Mâtürîdî'ye göre Allah Teâlâ aklî mucizeler yanında birçok hissî mucize de göndermiştir. Çünkü, itirazları bertaraf etmede ve şüphe ve vesveseleri izale etme hususunda hissî mucizeler aklî olanlardan daha etkilidir. Onları tanımının yolu

³³⁹ Huleyf, Kitabü't-Tevhid., s. 214 ; Can , a.g.e., s.195

³⁴⁰ Can.a.g.e., s.195

³⁴¹ Bakıllani, a.g.e.,s.135

duyular olduğu için kimse varlıklarından şüphe duymaz, buna karşılık aklî mucizelere bazı şüpheler ârız olabilir.”³⁴²

“Mâtürîdî, hissî mucizelerden Kur'an'da ifade edilenlerin kesin iman konusu olduğunu, fakat insanların müşahede etmeyip, Mîraç hâdisesinde olduğu gibi, Rasûlullah'tan âhad yolla rivayet edilen hadislerle bize ulaşan ayrıntılar konusunda hüküm vermeyip iman etmemiz gerektiğini ifade eder. Hissî mucizelerin önemi hakkında görüşünü teyid etmek üzere özetle şunları söyler. İmanın konusu duyuların kapsamı dışındaki hususlardır. İnsanın duyularla algılayamadığı şeylerin ispatı da inkârı da mümkündür. Bununla birlikte müşahede edemediği için olduğu gibi inandığı hususlara aydınlık kazandıran bir takım müşahedeler zamanla onun için bilgi haline gelir. Nitekim bizzat peygamberlerin varlığı insanların âhireti müşahede etmeleri yerine geçmektedir. Bu sebeple peygamberlerin sürdürdükleri hayat tarzı ve bu esnada inanan inanmayan herkese karşı ortaya koydukları hüsn-i muamele büyük önem arz etmektedir. Çünkü insanların karşılaştığı sade, tutarlı ve fedakâr bir hayat tarzı peygamberlere karşı ileri sürülebilecek her türlü itirazı bertaraf edecek niteliktedir. Buna rağmen inanmamakta direnenlere karşı gösterilecek hissî mucizeler ise, Mâtürîdî'nin ifadesiyle "inat ve kibir taşımayan" her ferdi imana kavuşturacak mahiyettedir.”³⁴³

“Mâtürîdî ay'ın yarılması (inşikâk-i kamer) ile ilgili olarak da, Mu'tezile'den Ebû Bekr el-A'samm'ın karşı görüşünü aktardıktan sonra, ehl-i tevilin çoğunluğunun bu olayın Hz. Peygamber döneminde vuku bulduğunu söylediklerini belirtir. İtiraz edenlere karşı kesin bir tavır takınmamakla birlikte çoğunluğun görüşüne katıldığını belirtir.”³⁴⁴

“Mâtürîdî hissî mucizeleri nübüvvetten öncekiler ve sonrakiler olarak iki gruba taksim eder. Nübüvvetten önce gerçekleşenlere, her gittiği yerde bulutların onu gölgelemesini, her türlü ısrara rağmen putlara tapmaktan kaçınmasını ve hiçbir çirkin söz ve fiilin ondan sadır olmamış olmasını örnek gösterir. Peygamberlik görevi

³⁴² Can , a.g.e., s.204

³⁴³ Huleyf, Kitabü't-Tevhid., s. 218 ; Can , a.g.e., s.204

³⁴⁴ Can , a.g.e., s.204

verildikten sonra gösterdiği hissî mucizelere de ayın ikiye bölünmesini, ağacın ona doğru yaklaşmasını, kalabalık bir grubun azıcık suyu onun elinden içip kanmasını, Medine'ye hicret ederken onu yakalamak isteyenlerin mağaranın önüne kadar gelmelerine rağmen girmemelerini, daha sonra onu takip eden adamın (Sürâka) atıyla beraber yere çakılmasının devenin şikâyetini ve kızarmış koyun etinin zehirli olduğu yönünde yaptığı tanıklığını zikreder.”³⁴⁵

“Ayrıca kâfirlere, "De ki, ortaklarınızı çağırıp bana tuzak kurun, haydi göz açtırmayın bana",³⁴⁶ âyetini okuyarak meydan okumasına rağmen onların Hz. Peygamber'e zarar verememelerini, münafıkların içlerinde gizledikleri şeylere Allah'ın onu muttali kılmasını, Hz. Ebû Bekir ve diğer ashabın içlerinde gizlediği şeyi Allah Teâlâ'nın, ".. Şimdi o ölse yahut öldürülse, ökçelerinizin üzerine gerisin geri mi döneceksiniz?"³⁴⁷ âyetiyle açığa çıkarmasını, Hz. Ali'ye gelecekte fitneci sapıklarla savaşaacağını haber verip de bunun aynen gerçekleşmesini ve mü'minlerin dünyada büyük fetihler yapacağını vaad etmesi ve bu fetihlerin bu vaadleri duyan insanların çoğu hayatta iken cereyan etmesini de onun hissî mucizeleri arasında zikreder. Mâtürîdî bu sayılan mucizelerin iddia edildiği gibi sadece inananların değil, Rasulullah'ın düşmanlarının da şهادetiyle gerçekleşmiş olduğunu da ayrıca vurgular.”³⁴⁸

Sonuç olarak diyebiliriz ki, “Mâtürîdî, hissî mucizeleri bir anda olup biten fiziksel hadiselerle sınırlandırmayıp Hz. Peygamber'in gerek bi'setten önceki gerekse sonraki hayatını içine alacak tarzda geniş bir zaman diliminde cereyan eden olayların bütünü ile izah eder.”³⁴⁹

³⁴⁵ Huleyf, Kitabü't-Tevhid., s.191,203 ; Can , a.g.e., s.205

³⁴⁶ A'raf, 7/195

³⁴⁷ A'li İmran, 2/144

³⁴⁸ Huleyf, Kitabü't-Tevhid., s.203-204 ; Can , a.g.e., s.205

³⁴⁹ Can , a.g.e., s.205

D. Hz. Peygamber'in Akli Mucizeleri

“Manevi mucizeler de denilen akli mucizeler, akılla kavranılan, düşünmekle ve zihin faaliyeti ile mucize oldukları anlaşılan mucizelerdir. Bunların en belirgin örneği Kur'an mucizesidir.”³⁵⁰

“Mâturîdî'ye göre Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber'in nübüvvetini ispatlayan en büyük aklî delildir. Bu, Allah'ın ona bahşettiği en büyük bir mucizedir. Aslında peygamberin, doğruluğunu ve davasında haklı bulunduğunu ispatlamak için mucizeyi halkın huzurunda gösterip, onlara meydan okumadıkça ve onlar da buna karşı aciz kalmadıkça, mucizenin bir anlamı yoktur. Hz. Peygamber'in belagat ve fesahatte çok ileri gitmiş ve özellikle söz sanatını çok iyi bilmiş olmalarına rağmen Araplara karşı Kur'ân-ı Kerîm'le meydan okuduğu ve onların da buna karşılık vermekten aciz kaldıkları, tevâtüren bilinen bir gerçektir. Şayet böyle bir karşılık verilmiş olsaydı, şüphesiz bu, gizli kalmayacak ve derhal insanlar arasında yayılacaktı. Çünkü bazı sapık ve kendini bilmez şairlerin, Kur'an'a nazire yapmak özentisiyle düzenledikleri bazı şiirleri ile Peygamber'e meydan okudukları ve kendilerine gereken karşılık verildiği zaman, aralarında meydana gelen tartışmalar ve çelişkiler hemen ortaya çıkmıştır. O halde, Hz. Peygamber'in onlara Kur'ân-ı Kerîm'le meydan okuduğunu inkar etmek imkansız olduğu gibi, Arapların, biraz önce de işaret ettiğimiz gibi, fesahatteki üstün kudretlerini ve kendi dillerine, canlarını ve mallarını korumak ve özellikle Müslümanların hüküm ve idaresinden kurtulmak için bütün güçleriyle Peygamber'in nübüvvetini kabul etmemeğe gayret sarf ettiklerini, bununla beraber ve bütün çabalarına, tüm direnişlerine rağmen bir başarı elde edemeyip, aciz kaldıklarını da inkar etmek imkansızdır.”³⁵¹

“Kur'ân-ı Kerîm'in üslubunun akıcılığı, insanı hayrette bırakan nazmıyla bir arada bulunan fesahati, Arapların gerek şiirlerinde, gerekse hutbelerinde kullandıkları üslup ve metotlardan bambaşka bir metoda ve üslup kullanması ve

³⁵⁰ Gölcük, Toprak, a.g.e., s. 342

³⁵¹ Işık, a.g.e., s.125.

özellikle böyle bir nazımla böyle bir akıcılığın bir araya gelmesi, yeryüzünde o güne kadar benzerine rastlanmamış bir mücadele metodu ve Peygamber'in risaletine delalet eden deliller kullanması, gelip geçmiş bütün peygamberlerden ve gönderildikleri milletlerin durumlarından o güne kadar hiçbir kimsenin bilmediği ve bilmesi de mümkün olmayan birtakım haberler vermesi ve gelecekle ilgili bilgiler ihtiva etmesi, şüphesiz insanların kudretleri dışında kalan ve Hz. Peygamber'in nübüvvetine delâlet eden en büyük bir mucizedir.³⁵²

aa) Kur'an'ın Lafız Yönünden Mucize Oluşu

“Hz. Muhammed, peygamber olarak gönderildiği toplum içinde doğup büyümesine, ders almak için hiçbir kimseye baş vurmamasına rağmen, Kur'ân-ı Kerîm'in Allah'tan geldiğine, mucizevî bir özellik taşıdığına ve Hz. Muhammed'in nübüvvetine delil olduğuna karşı çıkanlar olmuştur. Henüz vahiy inmekte iken ve Rasûlullah hayatta iken Mekkeli müşrikler Hz. Peygamber'in Kur'an'ı Allah'tan değil de bir insandan öğrendiğini iddia ediyorlardı.”³⁵³

“Kur'an'ın Allah kelâmı olmasına ve onun fesahatına karşı çıkanların başında Ebû İsâ el-Verrâk yer alır. Ona göre Kur'an'ın mucizevî bir yönü yoktur ve Araplar'ın onun benzerini yapmaktan âciz oldukları fikri doğru değildir. Araplar'ın tefekkür ve marifet ehli olmamaları bir yana, Müslümanlar'la yaptıkları savaşlar onları Kur'an'ın benzerini getirmekten alıkoymuştur. Fesahatta birbirlerinden farklı derecede olan Araplar'ın en bilgin kişisinin Kur'an'ı telif etmiş olması da ihtimal dahilindedir. Verrâk'a göre Araplar tabiatları gereği değil, yaptıkları savaşlar ve kapasite yetersizliği gibi birtakım arızî sebeplerle Kur'an 'a karşı koyamadılar.”³⁵⁴

“Kaderiyye'den Nazzâm ve taraftarları da mâna olarak üstünlüğünü kabul etmekle birlikte, Kur'an'ın fesahat ve belagat bakımından herhangi bir insanın kitabından farkının olmadığını, Kur'an'ın Rasûlullah'ın nübüvvetine delil oluşunun

³⁵² Işık, a.g.e., s.125.

³⁵³ Huleyf, Kitabü't-Tevhid., s. 193 ; Can , a.g.e., s.207

³⁵⁴ Topaloğlu-Aruç, Kitabü't-Tevhid., s. 296-297; Topaloğlu, a.g.e., s.240-241; Can, a.g.e. ,s.208

sadece ondaki gayp haberleri ile sınırlı olduğunu, dolayısıyla onun Hz. Muhammed'in nübüvvet iddiasının delili olamayacağını söyler.”³⁵⁵

“İslâm tarihi iyice tetkik edildiğinde, Kur'ân-ı Kerîm, birçok defa meydan okuduğu halde,³⁵⁶ Araplardan ya da Arap olmayan milletlerden onun benzerini ya da bir bölümünü telif etmeye yönelik ciddi bir girişimde bulunanın olmadığı görülecektir. Bu tür bir girişimde bulunanlar da yalancı peygamber Müseylime gibi oldukça gülünç duruma düşmüşlerdir.³⁵⁷ Verdikleri mücadelelerden anlıyoruz ki onların buna gücü yetseydi hemen yaparlardı. Araplar içinde fesahat ve belagat alanında uzman kimseler de vardı. Şairleri şiirler ve kasideler okur belirli konularda müsabakalar yaparlardı. Bazen bir kaside için bir sene uğraştıkları olurdu.”³⁵⁸

““Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak üzere insanlar ve cinler bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar onun benzerini ortaya getiremezler.”³⁵⁹ Bu teklif ve meydan okuma Mekke'nin konumunun da yardımıyla bütün dünyaya yayıldığı halde herhangi bir dilcinin buna cevap verdiği dair hiçbir bilgi yoktur.”³⁶⁰

“Mâtürîdî bu noktada da Rasulullah'ın sosyal konumunu ve eğitim durumunu ön plana çıkarır. Ona göre Kur'an'ın bu meydan okuyuşunun dünyanın dört bir yanına çabucak yayılmasının en büyük sebebi, Hz. Peygamberin, kendisinin hiç eğitim almadığını bilen insanların arasından çıkıp da bunu yapmış olmasıdır. Bu iddia karşısında, basit ve gülünç girişimler dışında, kimsenin karşılık verememiş olması, onların buna güçlerinin

³⁵⁵ Bağdadi, el-Fark beyne'l Fırak ,s.143; Fığlalı, trc.a.g.e.,s.116

³⁵⁶ Bakara , 2/23; Yunus,10/38

³⁵⁷ Bağdadi, Usulü'd-din, s.183

³⁵⁸ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 297; Topaloğlu, a.g.e., s.241; Can, a.g.e. ,s.209

³⁵⁹ İsra, 17/88

³⁶⁰ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 294-295 ; Topaloğlu, a.g.e., s. 238-239 ; Can, a.g.e. ,210

yetmemesindedir. Zaten güçleri yetmediği için kılıçla muhalefete kalkışmışlar ve her şeyden esirgedikleri canlarını feda etmeyi göze almışlardır.”³⁶¹

“Mâtürîdî’ye göre Müslümanlarla yaptıkları savaşların Arapları ,Kur'an'ın benzerini ortaya koymaktan alıkoyduğu iddiası doğru değildir. Çünkü buna güçleri yetseydi canlarını ortaya koyma gereği duymazlardı. Ayrıca müslümanlarla ilk savaşı Bedir'de yapmışlardı. Bu savaştan önce uzun yıllar geçmişti ki, bu da Kur'an'a karşı alternatif metinler getirmek için yeterli bir süre idi. Bu durum, Verrâk'ın Hz. Peygamber'in meydan okumasına, Araplar'ın hemen cevap veremedikleri, şeklindeki itirazına cevap teşkil etmektedir. Güçleri yetecek olsaydı yaptıkları savaşlar bile onları yapacakları fikrî mücadeleden alıkoymazdı.”³⁶²

“Mâtürîdî, Kur'an'ın, kâfirlerin iddia ettikleri gibi Allah'tan değil de Hz. Muhammed'in kendi uydurduğu bir kitap olmuş olsaydı, örnek olarak, *"Ey örtüsüne bürünen, kalk uyar; Rabbin'i tekbir et, elbiseni temizle..."*³⁶³ âyetlerinde, ta'zim için kendisini elbisesi ile tarif etmezdi. Nitekim kendisini uyaran ve azarlayan âyetlerdeki durum da böyledir. Dolayısıyla o gerçek bir peygamberdir ve Kur'an da Allah'ın vahyidir. Bu âyetler ise onun risâletinin doğruluk delilidir.”³⁶⁴

“Mâtürîdî, Kur'an'daki üslûp bütünlüğüne de dikkat çeker. Onun, parça parça ve yirmi küsur senede nazil olmasına rağmen bir tek nazım ölçüsüne sahip olduğunu, baştan sona bütün bölümlerinin birbiriyle uyum arz ettiğini söyler. Kur'an gibi bir kitabı telif etmek insanlar için mümkün olmuş olsaydı bile, mutlaka bir yerinde bir tutarsızlık ya da üslûp uyuşmazlığı olacağını, halbuki böyle bir durumun söz konusu olmadığını, dolayısıyla da bu

³⁶¹ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s.296-298 ; Topaloğlu, a.g.e., s. 240-242 ; Can, a.g.e., s.210

³⁶² Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 297 ; Topaloğlu, a.g.e., s.241 ; Can, a.g.e., s.210

³⁶³ Müddessir, 74/1,2,3,4

³⁶⁴ Can , a.g.e., s.211

hususun Kur'an'ın bütün gizliliklere vâkıf olan Allah'tan geldiğinin bir başka delili olduğunu belirtir.”³⁶⁵

“Allah Teâlâ, Kur'an'ın uydurma bir kitap olmadığını beyan etmesine rağmen bu iddiayı sürdürenlere şu âyet-i kerîme ile meydan okumuştur *"Yoksa onu uydurdu mu, diyorlar? De ki, eğer doğru iseniz haydi onun benzeri bir sûre getirin ve Allah'tan başka çağırabildiklerinizi çağırın."*³⁶⁶ Yani siz Muhammed'in onu kendiliğinden uydurduğunu iddia ediyorsanız, onun konuştuğu dil de sizin konuştuğunuz dil de aynıdır. Siz iftirayı ve yalanı bilirsiniz, fakat o asla bilmez. Onun hiç yalanı duyulmamıştır. Kur'an'ın bir sûresinin benzerini getirmeye siz daha lâyıksınız. Allah'tan başka çağırabileceklerinizi de çağırın da bir sûre getirin.”³⁶⁷

“Mâtürîdî bu konuda başka izahlar da yapar. Hz. Muhammed'in onlara gizledikleri gerçekler hakkında haberler getirdiğini, bunun ise ancak Allah'ın bildirmesi ile mümkün olabileceğini, dolayısıyla Kur'an'ın uydurma olduğu iddiasının boşa çıktığını ve onun vahiy ürünü olduğunu söyler. Bir âyet-i kerîmede şöyle buyurulmaktadır: *"Bu Kur'an Allah'tan başkası tarafından uydurulacak bir şey değildir. O ancak kendinden öncekilerin tasdiki ve o Kitab'ın (Tevrat) açıklamasıdır. Onda asla şüphe yoktur. Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir."*³⁶⁸ Mâturidi bu âyete ait yorumunda öncelikle, bu kitabın insan gücünü aşan bir özelliğe sahip olması sebebiyle Allah'tan başkasının eseri olamayacağını, onun bizzat mahiyetinin, uydurma olduğu iddiasını imkânsız kıldığını söyleyerek Kur'an'daki fesahat ve belagata dikkat çeker. Önceki kitaplarla tam bir uyum arz edecek şekilde hikmet ve doğruluk alametlerini barındırmasının onun cehalet, yalan ve uyumsuzluk eseri olmayan Allah'ın kelâmı olduğuna delâlet ettiğini söyler.”³⁶⁹

³⁶⁵ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 302 ; Topaloğlu, a.g.e., s.245 ; Can, a.g.e., s.212

³⁶⁶ Yunus, 10/38

³⁶⁷ Can, a.g.e., s.213

³⁶⁸ Yunus, 10/37

³⁶⁹ Can, a.g.e., s.213

bb) Kur'an'ın Mana Yönünden Mucize Oluşu

“Kur'an'da önceki ümmetler hakkında bilgiler bulunması yanında kıyamete kadar cereyan edecek birçok olaya ait hükümler de mevcuttur. İşte bu özelliği sayesinde, onun gaybı bilen bir Zât tarafından gönderildiği kolayca anlaşılmaktadır.”³⁷⁰

“İslâm'ın diğer dinlere galip geleceği, çeşitli ülkelerin fethedileceğinin müjdelenmesi, ve sonradan olacak nice olaylar hakkındaki haberler, yine Kur'an'ın Allah'ın indirdiği bir kitap olduğunu gösteren delillerdendir. Nitekim Kur'an'ın önceden haber verdiği olaylar aynıyla gerçekleşmiştir.”³⁷¹

“Mâtürîdî, Kur'an'ın gaybdan haber vermesi konusunda, onu tebliğ eden Hz. Muhammed'in hiç kimseden eğitim almadan, o bilgilere sahip olduğu bilinen birisine gitmeden ve hiçbir kitabı mütalaa etmeden bu mucizenin gerçekleşmesine dikkat çeker. Ona göre bu durumun insanların gözü önünde gerçekleşmiş olması çok önemlidir. Hz. Peygamberin, kendisinin eğitim durumunu bilen insanlara o bilinmeyen şeylerden haber vermesi, inat ve kibir sahibi olmayan herkesin kolayca kabul edebileceği bir husustur. Zaten insanlar Hz. Peygamber'in Kur'an âyetleriyle meydan okumasına karşı koyamadılar, zira bu konuda kendilerine güvenemediler. Verrâk'ın iddia ettiği gibi onlara engel olunmadı, bilâkis kendilerinde Kur'an'a karşı koyma gücünü bulamadılar.”³⁷²

“Mâtürîdî, İranlılar'a mağlup olan Bizanslılar'ın tekrar galip geleceğini ve bir gün mü'minlerin Allah'ın yardımıyla sevineceklerini müjdeleyen âyetlerin ³⁷³ yorumunda, Allah Teâlâ'nın mü'minleri tesellî için bu âyetleri indirdiğini, bununla birlikte mü'minleri sevindirecek şeyin Bizanslılar'ın zaferi olamayacağını, onların ancak Rasûlullah'ın risâlet ve nübüvvetini ispat eden mucizelerin açığa çıkmış olmasına

³⁷⁰ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 294 ; Topaloğlu, a.g.e., s.238-239 ; Can, a.g.e. ,s.214

³⁷¹ Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 294 ; Topaloğlu, a.g.e., s.238-239 ; Can, a.g.e. ,s. 214

³⁷² Topaloğlu-Aruçi, Kitabü't-Tevhid., s. 294-296 ; Topaloğlu, a.g.e., s.238-240 ; Can, a.g.e. ,s.215

³⁷³ Rum, 30/1-2

sevineceklerini söyler. Çünkü, der, müminler Allah'a karşı itaat vasfı taşımayan bir hususa sevinemezler.”³⁷⁴

Görüldüğü gibi “Mâtürîdî nübüvveti bir bütün olarak ele alır. Mucizeleri o bütün içinde,değerlendirir. Kur'an mucizesine ayrı bir önem verir. Onu da ne sadece dil yönüyle ne de bir başka özelliği ile takdim eder.Hem onun fesahat ve belagat yönünden îcâzına dikkat çeker, hem de mana yönünden geçmiş ve gelecekte haber vermesini vurgular. Bütün bunlara ilâveten Kur'an'ın ferdin ve toplumun hayaline yönelik sosyal ve siyasal çözümlerine dikkat çeker. Son kitap olması sebebiyle, Allah Teâlâ'nın kıyamete kadar yaşanacak hayatın, ortaya çıkması muhtemel olayların çözümüne yönelik temel ilkeleri Kur'ân-ı Kerîm'de topladığını söyler.”³⁷⁵

6. Hz. Peygamber'in Şefaati

“Şefaaf kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de bir lehte (hasene) ve diğeri aleyhte (seyyie) olmak üzere iki mânada kullanılmıştır.³⁷⁶ İmanı Mâtürîdî'ye göre birisine hayır duada bulunmak, istiğfar ve merhamet etmek manalarına gelen şefaaf-ı hasene dinde meşru olup bu şefaattan, bu şekilde şefaaf edene de bir pay verilecektir. Şefaaf-i seyynie ise birisine lanet okumak ve bedduada bulunmak demek olup caiz değildir. Ayrıca bu şekilde şefaaf eden de yaptığı bedduanın zararını görecektir.”³⁷⁷

“Kelimenin lügat mânası itibarıyla, bir kimsenin din kadeşini zulümden kurtarmak için uğraşması, ona fayda sağlayacak bir amelde bulunması meşru ve caiz olan şefaafa, bir kötülük uğrunda çaba sarf etmek, o kötülüğü yapmak ya da yapılmasını emretmek de caiz olmayan şefaafa örnek olarak gösterilmiştir.”³⁷⁸

³⁷⁴ Can , a.g.e., s.215

³⁷⁵ Can, a.g.e., s.215 ,

³⁷⁶ Nisa, 4/85

³⁷⁷ Can , a.g.e., s.164

³⁷⁸ Can , a.g.e., s.164

“Mâtürîdi şefaati, Kur'ân-ı Kerîm'deki kullanımını da dikkate alarak³⁷⁹ şöyle tanımlamaktadır; Ceza ya da nefreti gerektiren bir fiil işleyen kişinin Allah'ın kendilerinden razı olduğu iyi kimseler aracılığı ile affedilmesidir.”³⁸⁰

“Haricîler şefaath konusunda menfi tavır alıp onu inkâr edenlerin başında gelir. Mutezile ise şefaatin günahkarlar hakkında olmayıp sadece cennette müminlerin derecelerinin artırılmasında söz konusu olacağını, küçük günah sahibine azap edilmesinin caiz olmadığını, büyük günah sahiplerinin tövbe etmeden ölmeleri halinde ebedî olarak cehennemde kalacaklarını iddia etmektedirler. Onlar şefaatin sadece günahsızlar ya da günahlarına tövbe edenler hakkında caiz olduğunu söylerken delil olarak şu âyeti gösterirler *"Arşı taşıyanlar ve onun çevresinde bulunanlar Rablerini överek tesbih ederler. O'na inanırlar ve müminler için, "Rabbimiz, rahmet ve bilgi bakımından herşeyi kapladın. Tövbe edip senin yoluna uyanları bağışla onları cehennem azabından koru,"*” diyerek mağfiret dilerler.”³⁸¹ Mu'tezile'ye göre bu âyette "meleklerin iman edip tövbe eden ve Allah'ın yoluna tâbi olanlara mağfiret diledikleri" haber verilmektedir. Bu sebeple Kur'an'ın öngördüğü şefaatten maksadın meleklerin dua etmesi olduğu ortaya çıkmaktadır.”³⁸²

“Mu'tezile, şefaatin iyi amel sahipleri için söz konusu olduğuna dair şöyle bir örnek verir. Bir adamın kölesine, şu işi yaparsan hürriyetine kavuşur yani şefaati hak edersin, demesi durumunda bu kimseye şefaati isyan etmesi değil, elbette itaat etmesi kazandırmış olacaktır. Dolayısıyla şefaath itaat sahibi için geçerlidir.”³⁸³

“Mu'tezile, küçük günah sahibi günahında ısrar ederse kebîre sahibi olur. İsrar etmek tövbe etmemek ve pişman olmamaktır. Şirk ve benzeri bütün günahlar tövbe ve pişmanlık ile affolunur. Dolayısıyla şirk ile diğerleri arasında

³⁷⁹ Enbiya, 21/28

³⁸⁰ Can , a.g.e., s.164

³⁸¹ Mü'min, 40/7

³⁸² Işık Kemal, Mu'tezile'nin Doğuşu ve Kelami Görüşleri, A.Ü.İ.F. Yay. 1967, s. 30-34; Bağdadi, Usulü'd-Din, s.244

³⁸³ Can , a.g.e., s.165

derece farkı yoktur. Bu durumda büyük günah sahipleri tevbe etmedikçe ebedî olarak cehennem azabı ile cezalandırılacaklardır.”³⁸⁴

“Mu'tezile'nin büyük günahı şefaathar kapsamında tutup kebîre sahibinin ebedî olarak cehennemde kalacağını söylemesi Mâtürîdî'ye göre, küfür ile büyük günahı aynı konumda kabul etmelerinden kaynaklanmaktadır. Zira onların bu kabulüne göre Allah'ın emrine aykırı her hareket şeytanın daveti sonucudur ve onu sevindirecek bir tutumdur. Şeytanın davetine uymak ise ona kulluk etmektir. Bu da Allah'a karşı küfür hükmündedir, O'nun şeriatine aykırı şeriat ihdas etmektir. Bu sebeple büyük günah işleyen bir kimse bir daha çıkmamak üzere cehenneme girecektir.”³⁸⁵

“ Mâtürîdî'ye göre bu iddia hem âyetlerle hem de akılla çelişmektedir. Şöyle ki kebîre sahibinin günahı kadar azap görmesi Allah'ın adaletinin gereğidir. Şefaathar yoluyla affedilmesi ise O'nun lütfu ve ihsanı demektir. Allah her kötülüğün misliyle cezalandırılacağını haber vermektedir.”³⁸⁶ Küfürden daha büyük kötülük yoktur cezası da ebedî cehennemdir. Küfürden daha küçük bir günah işleyeni aynı şekilde sonsuz cehennemle cezalandırmak âyetin mânasına aykırıdır. Allah hakkında adalete aykırı bir durumun düşünülmesi ise muhaldir.”³⁸⁷

“Ayrıca büyük günah işlemek şeytanı sevdirse bile şeytana kulluk anlamına gelmez. Mümin bunu Allah'a isyan kastı olmadan şehvetine ya da öfkesine yenik düşerek yapmıştır. Bir fiil itikada sirayet etmedikçe küfürle itham edilemez. Zira itikadın yeri kalptir, kalbe bir başkasının etkisi olamaz. Bir fiili kalpten yapan kişi ancak küfre nispet edilir.”³⁸⁸

“Kişi Allah'a itaat etmenin gereğine inanır, kul olduğunu kabul edip O'nun sonsuz nimetlerini itiraf eder, sınırsız irade ve kudretini benliğinde hisseder. Bunun üzerine Allah'tan başkasına değil itaat etmesi, bunu zihninden geçirmesi

³⁸⁴ Huleyf, Kitabü't-Tevhid., s. 368 ; Can , a.g.e., s.166

³⁸⁵ Huleyf, Kitabü't-Tevhid., s. 369 ; Can , a.g.e., s.167

³⁸⁶ Şûra, 42/40

³⁸⁷ Can , a.g.e., s.168

³⁸⁸ Huleyf, Kitabü't-Tevhid., s.369 ; Can , a.g.e., s.168

bile düşünülemez. Dolayısıyla bu kimsenin yaptığı hatalar şeytana ibadet diye nitelendirilemez.”³⁸⁹

“Küfür derecesine ulaşmayan günahlar hakkında varit olan tehdit (va'îd), Mâturîdiye göre, Kur'an'ın bütünlüğü içinde te'vil edildiği zaman kolaylıkla anlaşılır. Şöyle ki bu va'îd insanların o duruma düşmemeleri için bir uyarı, başka iyilikleri yoksa günahları yüzünden cezalandırılacakları, bu sebeple günahlara keffaret olacak iyilikleri yapmaya teşvik edilmeleri ya da günahlarının hayırlı kimselerin şefaati ile affa mazhar olmasının Allah'ın hikmetine uygun olduğu şeklinde anlaşılabilir.”³⁹⁰

“Mâturîdiye göre şefaati, günahkârlar içindir. Çünkü günahsız bir kimsenin affa, dolayısıyla aracıya ihtiyacı yoktur. Bir âyette, meleklerin iman edip tövbe eden ve Allah'ın yoluna uyanlara mağfiret etmek için dua edeceklerinin bildirilmesi³⁹¹ insanların tövbe sırasında da günahkâr olduğuna işarettir. İşte onlar da istiğfar ve dua ile affedileceklerdir.”³⁹²

“Kişinin yaptığı hayırların karşılığını sadece âhirette göreceği düşünülemez.. Çünkü sınırlı da olsa dünyada da iyiliklerin faydası görülmektedir. Hz. Peygamberin âlemlere rahmet olarak gönderildiğini haber veren âyette geçen rahmetin, azapların tehiri ve âhirette kebîre sahiplerine şefaati edilmesi gibi mânalara gelmesi muhtemeldir.”³⁹³

“Gulât-ı Şia'nın Rasûlüllah'a ve Hz. Ali'ye Allah'ın müsadesi olmadan hem de kâfirlere şefaati etme yetkisi isnad etmeleri de asılsızdır. Zira Kur'an'da da açıkça ifade edildiği gibi³⁹⁴ Allah'ın izni olmadan hiç kimsenin şefaati etmeye cesaret etmesi bile düşünülemez.”³⁹⁵

³⁸⁹ Huleyf, Kitabü't-Tevhid., s.369 ; Can , a.g.e., s.168

³⁹⁰ Huleyf, Kitabü't-Tevhid., s.372-373 ; Can , a.g.e., s.168

³⁹¹ Zümer, 40/70

³⁹² Can , a.g.e., s.169; Işık, a.g.e., s.131

³⁹³ Can , a.g.e., s.169; Işık, a.g.e., s.132

³⁹⁴ Yunus, 10/3

³⁹⁵ Huleyf, Kitabü't-Tevhid., s.367, ; Can , a.g.e., s.170

“Mâturîdî, şefaati Allah'ın iznine bağlı olarak peygamberler için caiz görür, bunu reddetmek için âyetleri gereksiz şekilde tevil etmenin manasız olduğunu söyler. Mu'tezile'nin delili olarak kullandığı ayetlerin aslında onları nakzettiğini ifade eder.”³⁹⁶

Sonuç olarak “Mâturîdî, şefaatin günahkarlar için olması gerektiğini, günahı olmayan bir kimsenin esasen buna ihtiyacı bulunmadığını söylemekte ve ayette de geçtiği gibi, “Allah, tevbe ve istiğfar edenleri affedeceğini bildirdiğine göre, niçin Peygamber'in şefaati üzerine onları affetmesi mümkün olmasın” demektedir. Ona göre büyük günah işleyenler, Müslüman olup, imandan çıkmış değillerdir. Allah'ın varlığına ve birliğine inandıklarına ve bütün iman esaslarını kabul ve tasdik ettiklerine göre, elbette ahrette Hz. Peygamber'in şefaatine nail olacaklardır. Bunun aksini ileri sürmek, gerçeği inkar etmek ve Allah'ın lütuf ve ihsanından yüz çevirmektir. “Artık onlara, şefaatchilerin şefaati fayda vermez”³⁹⁷ anlamındaki ayet ise, kafirler için olup, bunun günahkar olan mü'minlerle bir ilgisi yoktur.”³⁹⁸

³⁹⁶ Can , a.g.e., s.170

³⁹⁷ Müddessir, 74 / 48.

³⁹⁸ Can , a.g.e., s.171

SONUÇ

İmam Mâtürîdi'nin gerek hayatı gerekse ailesi hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Tarihçiler onun Türk olduğunu söylemelerinin yanında az da olsa nesebinin Ebu Eyyüb Halid b. Zeyd el-Ensari'ye dayandığını beyan edenlerde olmuştur. Doğum tarihi kesin bilinmemekle beraber 238/852 yılında, Semerkant'ta doğmuş ve yine aynı şehirde 333/944 yılında vefat etmiştir.

Mâturidi bilgisini Ebu Hanife'ye kadar varan alimlerden almıştır. Günümüze kadar gelen eserlerinin başında Kitâbu't-Tevhid ve Te'vilatu'l-Kur'an gelmektedir.

Mâtürîdi'ye göre nübüvvet; Allah Teâlâ'nın bize emrettiği şeyleri yapmamız ve nehyettiği şeylerden de kaçınmamız için, bize peygamber göndermesi gereklidir. Allah'ın varlığına ve birliğine inanan bir kimsenin, O'nun insanlara peygamber gönderebileceğine inanması da gerekir. Mâtürîdi peygamber gönderilmesinin gerekliliğini, aklî ve naklî delillerle ispatladıktan sonra özellikle Hz. Peygamberin risaleti üzerinde durmakta ve diğer peygamberlerden ayrılan özelliklerini anlatmaktadır.

Mâtürîdî, Hz. Peygamber'in nübüvvetinin en büyük delili olarak, içerdiği hükümler, geçmiş ve gelecekte verdiği haberlerden dolayı Kur'ân'ın önemine dikkat çeker.

Allah Teâlâ peygamberler göndermese bile insanlara verdiği akıl nimeti karşılığında onları cezalandırabilirdi. Çünkü O, akli tefekkür yoluyla yüce bir yaratıcı anlayışına ulaşabilecek kapasitede yaratmıştır. Fakat Allah hem lütfü gereği hem de insanların bahane ileri sürmelerini ortadan kaldırmak için peygamberler de göndermiştir. Bununla birlikte kendi kendine Allah'ı bulabilen akıl, Allah'ın bizden istediği ibadetleri ve onların mahiyetini bilecek özellikte değildir. Bunun için peygamberler, insan aklının kendiliğinden kavrayamayacağı ve hataya düşebileceği hususları insanlara bildirmek için gelmişlerdir.

Son olarak İmam Mâturidi, akılla naklî bağdaştırmayı başaran, İslam akidesi ve Kelâmı üzerinde Ehl-i Sünnetin aklî düşüncesini temsil eden, tüm hayatını Ehl-i Sünnet akidesini savunmaya ve İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin koyduğu esasları

sistemleştirmeye harcayan büyük bir imamdır.

BİBLİYOGRAFYA

- Atay, Hüseyin, Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi, Dergah Yay.İstanbul, 1983.
- Aydın, Ömer, Türk Kelam Bilginleri, İstanbul, 2004.
- Bağdadi,Abdulkahir b.Tahir et-Temimi,, Usulü'd-din, Matbaatü'd-Devle, İstanbul,1928,el-Fark beyne'l Fırak (nşr.Muhammed Muhyiddin Abdülhamid),Beyrut, 1411/1991
- Bakıllani,Kadı Ebu Bekir, Kitabü't-Temhid fi'r-Reddi ala'l-Mülhideti'l-Muattıla ve'r Rafızatı ve'l Havaric ve'l Mu'tezile,Daru'l-Fikri'l-Arabi,Kahire, 1946,
- Bebek, Adil, Mâturidi'de Günah Problemi ,M.Ü.Sos.Bil.Enst. İstanbul, 1989
- Beyâzîzâde Ahmet Efendi, İşaretü'l-Meram min İbâratı'l-İman fi Şerhi'l Fıkhi'l-Ekber li Ebî Hanîfe (nşr. Yusuf Abdürrezzak), Kahire, 1949.
- Can, Mustafa ,Mâturidi'de Nübüvvet Anlayışı, M.Ü. Sos.Bil. Enst., İst., 1997,(Doktora Tezi,Basılmamış)
- Canan, İbrahim, Hadis Ansiklopedisi(Kütüb-i Sitte), Akçağ Yay.İstanbul, ts. c.7,
- Cüveyni, İmamü'l Hameyn, Kitabü'l İrşad İla Kavati'ı'l –Edille Fi Usuli'l i'tikat (nşr. Yusuf Musa –Ali Abdülmün'im), Mektebetül'l -Hanci,Kahire 1950
- Ebü Hanîfe, Numan b. Sabit, (1-el-Âlım ve'l Muteallim, 2-El fıkhu'l-Ebsat,3-Fıkhu'l-Ekber, 4-Risaletü Ebî Hanîfe, 5-el-Vasiyye: trc Mustafa Öz, İstanbul 1981.
- Ebu Zehra, Muhammed, Târîhü'l-Mezâhibi'l-İslâmiyye, trc: E. R. Fığlalı–O. Eskicioğlu: İslam'da Siyasi ve İktisâdi Mezhebler Tarihi,Yağmur Yay. İstanbul, 1970.
- en-Neseffî, Necmüd-Din Ömer b. el-Kand fi zıkr-i ulemâ'i Semerkand, (nşr. Nazar Muhammed el-Fâryâbi), Riyad, 1991.
- es-Seyyid Haşim Ma'ruf, Akidetü'ş-Şiati'l-İmamiyye, Matbaatu Dari'l-Kütüb,

- Beyrut,1956 (Trc. E.Ruhi Fıġlalı, İmamiyye Şiası (Caferi Mezhebi), İstanbul, 1984,
- Eş'ari, Ebül Hasen Ali b. İsmail , Makalatül İslamiyyin ve'htilafü'l – musallin (nşr.H.Ritter) ,Wiesbaden, 1963
- ez-Zebîdî, Ebu'l-Feyz M.b.M. Murtaza, Şerhu'l-İhya-İthafü's-Sâdeti'l-Muttakîn bi Şerhi Esrarı İhyâi Ulumi'd-Din, Kahire, 1893.
- Fıġlalı, E. Ruhi,Çaġımızda İtikadi İslam Mezhepleri,Selçuk Yay. İstanbul, 1980-83-86, 3.baskı, Mezhepler Arasındaki Farklar(el-Fark beyne'l-Fırak),Kalem Yay. İst.1979
- Gölcük,Şerafeddin-Toprak Süleyman,Kelam,Tekin Kitabevi,4.baskı,Konya,1998,
- Gölcük, Şerafeddin, Ehl-i Sünnet Akaidi (Ebu Yusr Muhammed Pezdevi'nin Usulu'd-Din Trc.), İstanbul, 1998,.
- Gölcük, Şerafeddin, Kelam Tarihi,Kitap Dünyası, Konya, 2000.
- Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, , trc. Salih Tuġ, I-II, İstanbul, 1980.
- Huleyf, Fethullah, Kitabu't-Tevhid,Mektebetü'l-İslamiyyin, İstanbul, 1979
- Işık, Kemal, Mâturîdî'nin Kelam Sisteminde İman Allah ve Peygamberlik Anlayışı,Fütüvvet Yay. Ankara, 1980.
- Işık Kemal, Mu'tezile'nin Doġuşu ve Kelami Görüşleri, A.Ü.İ.F. Yay. 1967,
- İbni Manzur,Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem, Lisanü'l-Arab, I.baskı.Bulak,Mısır, 1882. (I-XX)
- İrfan, Abdülhamit, Ebu'l Hasen Eş'âri, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,İstanbul,1995, c.11
- Kâdî Abdulcebbar, Şerhu'l-Usûli'l-Hamse(talik:Ahmed b. Hüseyin b. Ebî Kasım, tahkîk ve takdîm: Abdulkerim Osman), Beyrut, 1965, el Muġni (nşr. Taha Hüseyin) , I-XX, Kahire, 1962
- Katip Çelebi , Keşfü'z-Zunün an Esamil-Kütübi ve'l-Fünûn ,(nşr. M. Şerafeddin Yaltkaya) , I-III , İstanbul ,1941

Kurtubi, Ebu Abdillah Muhammet b. Ahmmed ,El-Camiu'li Ahkami'l-Kur'an, Trc.M.Beşir Eryarsoy, Buruç Yay. İstanbul.1998,c.5

Kutluer, İlhan, Berahime'den İbn Sina'ya Nübüvvetin İnkâr ve İsbâtı "Bilgi ve Hikmet " ,İstanbul, 1995,

Kutup, Seyyit b. İbrahim, Fi zilali'l – Kur'an (Kur'an'ın Gölgesinde), Trc.M.Emin Saraç,İ.Hakkı Şengüler,Bekir Karlıağa, Hikmet Yay. İstanbul, ts, c. 4,

Mâturidî, Ebu Mansur, Kitabü't-Tevhid, tahkik ve takdim:Fethullah Huleyf, el-Mektebetü'l-İslamiyye,İst.1979,Te'vilatü'l-Kur'an (Te'vilatü Ehli'-Sünne), Yusuf Ağa Kütüp.yzm.nr.5552, 486vrk.

Nesefi Ebu'l - Muin Meymun b. Muhammed, Tebsiratü'l-edille (nşr. Claude Saleme), Dımeşk,1990-1993

Özbek, Durmuş, Sa'du'd-Din Teftâzânî ve Nübüvvet Görüşü, Konya 2002.

Özcan, Hanifi, Maturidi'de Bilgi Problemi ,M.Ü.İ.F.V. Yay.No:64, İstanbul ,1993,

Özcan, Hanifi Maturidi'de Dini Çoğulculuk, M.Ü.İ.F.V. Yay. No:106, İst., 1995,

Özen, Şükrü, Mâtûridi, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,Ankara,2004,c.28

Sinanoğlu , Mustafa ,Kitabı Mukaddes ve Kur'an'ı Kerimde Nübüvvet, M.Ü. Sos.Bil.Ensit., 1995

Tirmizi,Ebu İsa M.b.İsa b. Sevre,Sünenü't-Tirmizî (Camiu't-Tirmizi), I-II, Dihli,1315/1897

Topaloğlu, Bekir-Aruçi, Muhammet, Kitabü't-Tevhid , İSAM.Yay.,Ankara,2005,

Topaloğlu, Bekir, Kitabü't Tevhid Tercümesi, İSAM.Yay.,Ankara, 2003,

Topaloğlu, Bekir-Vanlıoğlu,Ahmet,Te'vilatü'l-Kur'an,Mizan Yay. İstanbul,2005

Topaloğlu, Bekir, Te'vilatü'l-Kur'an'dan Tercümeler, Ebu Hanife ve İmam Maturidi Araştırma Vakfı.İstanbul.2003

Yavuz, S.Sabri,İslam Düşüncesinde Nübüvvet,İnsan Yay.İstanbul. 1995

Yazıcıoğlu, M. Sait, Mâturîdî ve Neseî'ye Göre İnan Hürriyeti Kavramı, Akid Yay.,Ankara, 1988, 1992.

Yazır, Elmalılı Muhammet Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, Azim Dağıtım, İstanbul,1992, c.3,

Yeprem, M. Saim, İrade Hürriyeti ve İmam Mâturîdî, Şamil Yay.İstanbul, 1989.

Yörükan, Yusuf Ziya, Eski Metinler, Ebu Mansur Mâturîdî, Akâid ve Tevhid Risalesi,M.E.Basımevi, İstanbul, 1953